

Maria BUDEANU

SINONIME, **A**NTONIME,
OMONIME, **P**ARONIME
ȘI
CUVINTE POLISEMANTICE
CU O CULEGERE DE EXERCITII

 Editura
SPIRU HARET

Editura
"Spiru Haret"

Casa Corpului Didactic

Str. Octav Botez, nr.2A, Iași, 6600

telefon:032/210424

Consilier editorial: Prof.Adina ANDREI

Copertă : ing.Diana DIMITRIU

ISBN 973-97027-7-5

© Editura "Spiru Haret"

Maria Budeanu

**SINONIME, ANTONIME,
OMONIME, PARONIME ȘI CUVINTE
POLISEMANTICE. CU O CULEGERE DE
EXERCIȚII**

**Editura „Spiru Haret”
Iași, 1996**

„Limba română este patria mea“

(N. Stănescu)

A R G U M E N T

Problemele limbii țin... de ființa noastră istorică, de specificul culturii romanice, de mersul ascendent al civilizației și progresului oglindit în limbajul cotidian, în asimilările continue și în distilarea mijloacelor expresive, pe care o face mai ales literatura în procesul rafinării tezaurului limbii prin efortul creator al scriitorilor¹.

Limba noastră este o limbă bogată, plastică, e o limbă „frumoasă și dulce“, cum o caracteriza Eminescu. În această limbă, poporul nostru și-a cântat, de-a lungul veacurilor, bucuriile și suferințele, este limba în care cronicarii au scris cu „inima“ despre oameni, fapte și evenimente din trecut, este limba despre care V. Alecsandri scria că este „tezaurul cel mai de preț pe care îl moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită să fie păstrat cu sfințenie de generațiile care îl primesc“.

A vorbi și a scrie corect și expresiv românește este o obligație elementară a fiecărui român.

Specificul comunicării verbale și scrise constă în faptul că se folosește de cuvinte. Cuvintele sunt semne (simboluri) ale

¹ Gh. Bulgăr, *Scriitori români despre limbă și stil*, Editura Albatros, București, 1984, p. V.

realității subiectiv – obiective a lumii (universului), condensând în structura lor, trăsăturile acestei lumi și reacțiile noastre cele mai intime față de ea. Pe măsură ce pătrundem tot mai adânc în universul înconjurător, orizontul cunoștințelor, și impresiilor noastre, structurate în comunicări, se lărgeste, încât putem spune că experiența cognitivă a omului, se reflectă în bogăția sau sărăcia vocabularului și a gramaticii pe care le folosește²

Instruirea, prin frecventarea cărților în școală sau în afara ei, deschide nenumărate ferestre spre lume și viață. Precizia, expresivitatea și forța de sugestie a comunicării omului sunt date în cea mai mare măsură de calitatea vocabularului utilizat. Activitatea de îmbogățire, precizare, activizare și înfrumusețare a vocabularului elevilor este una dintre sarcinile principale pe linia cultivării exprimării, sarcină care se realizează printr-o muncă sistematică în cadrul tuturor disciplinelor școlare și mai ales în cadrul studierii limbii și literaturii române. Apoi, trebuie să se aibă în vedere faptul că nivelul cunoștințelor de vocabular are implicații directe asupra progresului școlar la toate disciplinele de învățământ.

Principalele categorii semantice ale limbii române se studiază în cadrul vocabularului. Cunoștințele teoretice ale elevilor despre semantică și despre aceste categorii semantice sunt sumare, fapt explicabil din moment ce chiar „Programa de limba și literatura română pentru gimnaziu”. Aprobata cu nr. 34561/1994, Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, afectează, studierii principalelor categorii semantice, de-a lungul celor patru ani de gimnaziu, destul de puține ore. La concursul de limba și literatura română „Mihai Eminescu”, dar și la examenele de admitere în licee și școli profesionale sunt incluse în fiecare subiect cerințe referitoare la sinonime, antonime, omonime, paronime și cuvinte polisemantice.

² C. Parfene, *Compozițiile în școală, aspecte metodice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 53.

Este motivul pentru care am prezentat sintetic, în prima parte a acestei lucrări, aspectele principale ale categoriilor semantice studiate în gimnaziu, dar și problema selectării cuvintelor, a cunoașterii diferitelor lor nuanțe, a adecvării stilistice a cuvântului în comunicare.

Partea a doua a lucrării are caracter aplicativ și conține exerciții variate pentru fiecare categorie semantică și pentru recapitularea lor, oferind modele de rezolvare în unele cazuri. Lista de paronime conține cele mai utilizate perechi de paronime, explicarea sensului lor și folosirea paronimelor în contexte.

Rămâne o datorie de suflet a profesorului pasionat de munca sa ca prin activitatea la orele de limba și literatura română să suplimenteze, să conștientizeze aceste probleme de semantică pe tot parcursul anilor de studii, prin anticiparea, predarea – învățarea și reluarea lor.

Este necesar ca principalele categorii semantice ale limbii române să-și găsească locul potrivit în cadrul preocupărilor pentru formarea culturii generale a omului contemporan, care este o latură fundamentală a pregătirii lui, asigurându-i accesul la tezaurul cunoașterii umane.

Mulțumesc, pe această cale, domnului conferențiar doctor Petru Zugun de la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru I. Cuza” din Iași, și domnului inspector școlar Constantin Chirvase de la Inspectoratul Școlar Județean, Iași pentru lectura atentă a lucrării în manuscris și pentru observațiile și propunerile judicioase pe care mi le-au făcut și de care am ținut seama la revizia finală a lucrării.

M.B.

„Lasă-mă în patria de cuvinte,
Acum să colind...”

(Petre Ghelmez)

PRINCIPALELE CATEGORII SEMANTICE

1. SINONIMELE

Sinonimia face parte dintre categoriile semantice proprii tuturor limbilor. Importanța pe care o prezintă sinonimia este dovedită și de atenția permanentă pe care cercetătorii o acordă multiplelor ei probleme.¹ Cu toate acestea, problemele fundamentale ale sinonimiei nu și-au găsit încă o rezolvare unanim acceptată. Ne referim la definiția sinonimelor, categoriile de cuvinte care intră în sfera ei, delimitarea diferitelor feluri de sinonime, serii de sinonime.

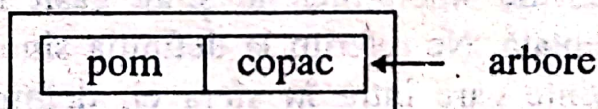
În practica școlară însă, lucrurile trebuie prezentate clar și concis. Conform programei de limba și literatura română, se studiază sinonimele în clasa a V-a (o oră), apoi acestea sunt reluate într-o lecție de recapitulare la clasa a VIII-a în cadrul capitolului „Vocabular”.

În manualul de clasa a V-a, sinonimele sunt definite drept cuvinte, „cu formă deosebită, dar cu înțeles asemănător”². La definirea lor trebuie subliniate notele comune dintre ele, dar și nuanțele, deosebirile gradate în cadrul unei unități. Esența sinonimiei este tocmai diversitatea în unitatea dată.

¹ Vezi, mai jos, bibliografia de specialitate.

² Ana Dumitrescu, Vasile Teodorescu, *Limba română*. Manual pentru clasa a V-a, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. – București.

Cuvintele *aeroplan* și *avion* sunt sinonime? Amândouă exprimă aceeași noțiune „aparat de zburat”. Fiind legate direct de dezvoltarea tehnicii, care înregistrează o dezvoltare rapidă în secolul nostru, s-au diferențiat și cuvintele care exprimă aceste noțiuni, astfel că, în prezent, în cazul dat, nu avem de a face cu o singură noțiune, ci în cel mai bun caz cu o sinonimie parțială³. Este și cazul cuvintelor: *arbore* // *pom* // *copac*. Noțiunea exprimată de ele este „plantă cu rădăcini, tulpină lemnificată și coroană de crengi și frunze”. Dar când știm că aceștia sunt arțari, nuci, peri, meri, atunci oricărui îi putem spune *arbore*, dar arțarului trebuie să-i spunem numai *copac*, iar nukului, părului numai *pom*, căci arborii care cresc spontan, necultivați de om, sunt copaci, pe când ceilalți sunt pomi. Acestea formează o clasă în care noțiunii *arbore* îi sunt subordonate celelalte două, aspectul grafic al acestei relații fiind:⁴

Trebuie să se înțeleagă apropierea între sensurile cuvintelor: *cioban*, *păcurar*, *mocan*, *oier*, *păstor*, sau *a dormita*, *a picoti*, *a moșăi*, dar și faptul că între ele există o anumită diferență, faptul că ele nu înseamnă exact același lucru. Pentru ilustrarea nuanțelor de sens al primului cuvânt am ales contexte din opera lui Sadoveanu, unde cel care îngrijește și păzește turmele de oi este numit: *cioban* // *mocan* // *oier* // *păcurar* // *păstor*:

³ O. Vințeler, *Probleme de sinonimie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 36.

⁴ I. Coteanu, Narcisa Forăscu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană, Vocabularul*, Editura Didactică și Pedagogică, București – 1985, p. 87

„La un popas, Vuc, om mai vorbăreț mi-a povestit cu oarecare dispreț despre viața *ciobanilor*“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, VI, p. 359)

„... iar pe fundul vechi al Mării, la Histria, își poartă *mocanul* oile“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, XVI, p. 7)

„Așa, îmi aduc aminte că într-un rând, spre toamnă, au coborât de la munte niște *oieri* ...“

„... am văzut sălașele cărbunarilor și stânele *păcurarilor*“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, VI, p. 360)

„...Nici *păstori*, nici zăvozi nu l-au putut birui“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, XVIII, p. 70)

În versul eminescian: „Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrâne“, se poate înlocui *colb* prin sinonimul său *praf*? După D.S.R., aceste două cuvinte sunt în planul conținutului noțional sinonime, fiind definite unul prin celălalt. Substituirea lui *colb* prin *praf*, în ciuda identității lor de sens, este imposibilă, căci ar duce la pulverizarea imaginii poetice. Versul (...) ar fi de nerecunoscut și ar provoca, fără îndoială, zâmbete⁵

Exemple de sinonime în contexte:

„Cucoana e țăfnoasă și îndărătnică cum nu se mai poate, dar conul Grigoriță, cum îl știți, drept și *milostiv* și *bun* de parcă nici n-ar fi boier“.

(L. Rebreanu)

„Căci hotărârea aceasta, ferindu-ne de iluzii deșarte ne-ar pune la adăpost și contra *dezamăgirii* și câteodată chiar contra *deznădejdi*“

⁵ Gh. Beldescu (coordonator), *Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 113.

„Acestea sunt *piedici* și *frâne* în calea succesului material cât mai rapid, cel ce le are e fatal învins de cel ce nu le are“.

(D.D. Roșca)

„Era un cer *plumburiu* de toamnă și vântul apleca prelung copacii. Frunzele uscate treceau grăbit prin aerul *cenușiu*“.

„Apele primăverii se pot revărsa *slobode* peste toată câmpia; balta începe să trăiască și să freamăte în singurătatea-i *liberă*“

(M. Sadoveanu)

„Cât *am trudit*, cât *am muncit*,

„Și cum nimic n-am folosit.

„În lume nu este răsplată...

„Dreptatea este blestemată“

(Al. Macedonski)

„Sufletul lui însă era plin și cald de *iubire* și el nu mai era nicăieri, *dragostea* îl chema și adevăratul el nu mai putea să se regăsească“.

(D. Anghel)

Îmbogățirea cunoștințelor despre sinonime se poate realiza și în cadrul lecției despre neologisme, la clasa a VII-a, unde se poate sublinia faptul că împrumuturile neologice constituie o sursă importantă a sinonimiei⁶, ca și la părțile de vorbire: substantiv, adjectiv, verb. Dăm mai jos exemple de sinonime parțiale. Primul este un cuvânt vechi, iar al doilea este un neologism de proveniență latino-romană, și, mult mai rar, germanică:

substantive: *amănunt* // *detaliu*, *aramă* // *cupru*, *belșug* // *abundență*, *biruință* // *victorie*, *ceas* // *oră*, *cerere* // *petiție*, *crăpătură* // *fisură*, *cutremur* // *seism*, *dovadă* // *argument*, *folosință* // *utilitate*, etc.;

⁶ Vezi, Th. Hristea, *Împrumuturile neologice ca sursă a sinonimiei*, în „Limba și literatură română“, nr. 4, 1981, p. 4-8.

adjective sinonime: *adânc* // *profund*, *amănunțit* // *detaaliat*, *asemănător* // *similar*, *biruitor* // *victorios*, *cinstit* // *onest*, *citeț* // *lizibil*, *credincios* // *fidel*, *deștept* // *inteligent*, *îndemânatic* // *abil*;

verbe sinonime: *asupri* // *exploata*, *ațâța* // *incita*, *cere* // *solicita*, *folosi* // *utiliza*, *hotărî* // *decide*, *linguși* // *adula*, *mări* // *amplifica* etc.

Școala are un rol fundamental în cercetarea sinonimelor pentru însușirea conștientă a lexicului în procesul de învățământ.

1.1. Tipuri de sinonime lexicale

Sinonimele pot avea grade diferite de echivalență între ele. În general, se neagă echivalența perfectă a cuvintelor coexistente în limbă, pe baza principiului că nu sunt tolerate de uz dubletele lexicale perfect identice, limba neadmițând această inutilitate. Totuși bogăția de sinonime din limba română atestă unele echivalențe sinonimice totale.

Sinonimele totale (puține la număr) corespund semantic în toată sfera lor de sensuri, în majoritatea contextelor. O astfel de sinonimie se stabilește între un cuvânt vechi, popular, regional sau familiar pe de o parte, și un cuvânt literar sau uzual pe de altă parte, între termenii tehnici și cei populari. Exemple: *cupru* // *aramă*, *dalac* // *antrax*, *exil* // *surghiun*, *lexic* // *vocabular*, *tuci* // *fontă*, *curechi* // *varză*, *ucigaș* // *criminal*, *apus* // *vest* // *occident*⁷.

Sinonimele parțiale constituie o vastă categorie de sinonime care se deosebesc prin nuanțe de sens, prin valorile lor stilistice,

⁷ V. Șerban și I. Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Editura Facla, 1978, p. 194

prin sfera de utilizare sau prin posibilitățile de combinare cu alte cuvinte. V. Șerban și I. Evseev le clasifică astfel:

a) Sinonime ideografice: *veselie // bucurie, vesel // bucuros*.

b) Sinonimele stilistice exprimă aceeași noțiune și denumesc același obiect sau aceeași clasă de obiecte, deosebindu-se prin una sau mai multe trăsături de ordin stilistic. Valoarea stilistică a sinonimelor reiese prin comparația lor cu un membru nemarcat al seriei, care aparține stilului neutru, iar sinonimul lui se caracterizează printr-o nuanță livrescă, poetică, familiară, populară.

1) Neutru-livresc: *comesean // conviv* (livr.), *destin // fatum* (livr.), *dezaprobare // oprobiu* (livr.).

2) Neutru-poetic: *cristal // cleștar* (poet.), *cărunt // nins* (poet.), *minunat // divin, pământ // glie*.

3) Neutru-popular: *albie // troacă* (pop.), *soldat // cătană* (pop.), *salvare // mântuire* (pop.) // *izbăvire* (pop.), *dor // alean* (pop.).

4) Neutru-familiar: *mărinimos // galanton* (fam.), *soție // nevastă* (fam.) // *consoartă* (fam.), *burlac // becher* (fam.). Majoritatea cuvintelor cu o nuanță familiară se deosebesc de sinonimele lor neutre și din punct de vedere semantic, pentru că implică în sensul lor o notă negativă (ironică sau depreciativă).

5) Neutru regional: *praf // colb, coșciug // copârșeu, varză // curechi, cartofi // barabule*⁸.

c) Sinonime semantico-stilistice. Acestea se deosebesc între ele atât prin diverse nuanțe de sens, cât și prin valoarea lor stilistică. De exemplu, între cuvintele *bătaie* pe de o parte și sinonimele sale *pălmuială // cotonogală // mardeală* nu este o deosebire numai de ordin stilistic (*bătaie* aparține stilului neutru, *pălmuială* și *cotonogală* are o nuanță familiară, iar *mardeală* este un cuvânt argotic). Ele se diferențiază și prin

⁸ Idem, p. 196.

sensurile lor: *păruială* este o bătaie fără urmări prea grave și presupune o acțiune reciprocă; *cotonogeală* și *mardeală* înseamnă „bătaie mare, zdravănă“. La fel *călătorie* // *deplasare* (ofic.) // *promenadă* (livr.) // *croazieră* (neolog). // *turneu* (neolog). *Medic* și *doctor* au același sens: „persoană care posedă studii medicale superioare și are dreptul de a trata bolnavii“, dar distribuția lor nu coincide; în adresări, folosim cuvântul *doctor*, în timp ce în expresii care arată diverse specialități sau calificări medicale apare sinonimul său *medic*: *medic primar*, *medic specialist*, *medic legist*.

d) Sinonimele contextuale, figurative și poetice se bazează pe o asemănare între sensurile derivate și figurate existente în limba comună sau generate de context. De exemplu, pentru a exprima noțiunea „mic“ sau „neînsemnat“ pot fi atrase prin intermediul metaforei (litotei) o serie de denumiri ale obiectelor caracterizate printr-o dimensiune redusă: *pitic*, *liliput*, *pigmeu*, *buburuză*, *gândac*, *fărâmbă*, *fir*, *firicel*, *par*⁹

În sinonimie intră nu numai cuvinte, ci și expresii și locuțiuni: *a lua-o la fugă* // *a fugi*, *a-și lua tălpășița* // *a fugi*, *a o lua la sănătoasă* // *a fugi*, *a da ortul popii* // *a muri*, *a-și aduce aminte* // *a-și aminti* etc.

1.2. Serii sinonimice

După cum se știe, între cuvintele unei limbi există mai multe tipuri de relații. Seriile sinonimice se realizează pe baza sensului comun al unui anumit număr de cuvinte. În cadrul sistemului lexical, sinonimele formează, ca și celelalte categorii semantice un microsistem. Pe când însă microsistemul antonimelor, de exemplu, este închis, cel al sinonimelor este deschis. El se află într-o continuă mișcare, putând să se

⁹ Idem, p. 200.

restrângă sau să se amplifice. Fiecare vorbitor are la dispoziție, pentru a se exprima, un anumit număr de cuvinte, implicit de sinonime. În cazul scriitorilor, la același autor frecvența sinonimelor de la o operă la alta sau chiar de la un capitol la altul în cadrul aceleiași opere, diferă. M. Bréal scria că: „în mințile ferme și atente există un dicționar al sinonimelor, dar se deschide numai în caz de nevoie și la porunca stăpânului. Uneori cuvântul potrivit răsare dintrodă, alteori el se lasă așteptat, atunci dicționarul lent intră în funcțiune și trimite succesiv sinonimele pe care le ține în rezervă, până ce termenul dorit e cunoscut”¹⁰.

Seriile sinonimice sunt asocieri de cuvinte (minimum două), pe baza cel puțin a unui sens comun, într-o anumită perioadă de timp, în cadrul aceleiași sistem lingvistic¹¹. În alte lucrări se folosesc și termenii: *grup sinonimic*, *pereche sinonimică*, *dublete sinonimice*, *lanț sinonimic* sau chiar *cuib sinonimic*. Faptul că limba este într-o continuă mișcare și dezvoltare creează permanent condiții pentru apropieri sau depărțări de sens între cuvinte, deci pentru lărgirea sau îngustarea volumului seriilor sinonimice.

Exemple de serii sinonimice:

A frânge // a sparge // a zdrobi // a sfărâma se întrebuintează când acțiunea prefacerii în bucăți se aplică la obiecte diferite: *se frânge pâinea, se sparge sticla, se zdrobește sarea, se sfărâmă oasele*.

A fierbe // a coace // a frige // a prăji // arată diferite feluri de a pregăti bucatele la foc.

ACCENTUARE (s.) // *evidențiere // întărire // marcare // relevare // reliefare // subliniere* (livr.) // *potențare* (~ unor caracteristici ale lucrării).

ACCEPTA (vb.) // 1. *a admite // a aproba // a consimți // a încuviința // a se îndupleca // a îngădui // a se învoi // a lăsa // a*

¹⁰ Apud, O. Vințeler, *Probleme de sinonimie*, p. 13.

¹¹ Idem, p. 13-14.

permite // *a primi* (livr.) // *a coincide* (înv. și pop.) // *a se prinde* (înv. și reg.) // *a se pleca* (Mold. și Bucov.) // *a pozvoli* (înv.) // *a probălui* // *a mulțumi* // *a ogođi* (A ~ să se scoată la concurs postul vacant).

ACUT (adj.) // 1. *ascuțit* // *înalt* // *subțire* // *țiflitor* (reg.) (sunete) 2. *adânc* // *ascuțit* // *intens* // *mare* // *pătrunzător* // *profund* // *puternic* // *violent* // *viu* (O durere ~)¹²

1.2. Funcțiile sinonimelor

Sinonimia dă loc unei anumite concurențe între lexicul uzual și cel de bază. Al. Graur¹³ arată că această luptă duce la progresul vocabularului, învingând acele cuvinte care sunt mai potrivite pentru a exprima noțiunea în cauză. Unul dintre sinonime, devenind dominant, pătrunde în lexicul de bază, pe când celelalte din serie rămân în afara lui. Se poate ca nici unul dintre ele să nu pătrundă în lexicul de bază: lat. *nudus* (*gol*) a fost părăsit în română, dar a fost înlocuit cu sl. *gol*. Până prin secolul al XVII-lea, în lexicul de bază existau cuvintele *cocon* și *prunc*, apoi a intervenit *copil* și le-a înlăturat pe celelalte două care, în prezent, se întrebuințează rar și regional. Contradicția dintre sinonime se rezolvă prin funcția de diferențiere pe care o au, așa că pot rămâne amândouă în lexicul de bază: *a cugeta* (lat) și *a gândi* (derivat în românește de la o rădăcină maghiară), *pulbere* (lat.) și *praf* (sl.) etc.¹⁴

În lingvistică este larg răspândită părerea că bogăția limbii, gradul ei de dezvoltare și perfecțiune sunt determinate nu numai

¹² Luiza Seche și Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.

¹³ A. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Editura Academiei, 1960.

¹⁴ Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 270.

de numărul absolut de cuvinte și de numărul de noțiuni care pot fi exprimate prin aceste cuvinte (polisemantice), ci și de numărul de cuvinte prin care pot fi exprimate unele și aceleași noțiuni. Bogăția sinonimică a limbii române este obținută prin raportarea numărului total de sinonime la numărul de serii sinonimice, prin numărul de cuvinte din seriile sinonimice, prin numărul acestor serii. Sinonimele sunt elemente active în limbă. Vorbitorul recurge frecvent la sinonime din nevoia de a nuanța și de a exprima ideea. Mai ales scriitorii recurg frecvent la sinonime pentru a imprima stilului lor bogăție, varietate și pitoresc, demonstrând astfel bogăția reală a limbii, resursele expresivității ei.

Poeții, publiciștii, oamenii de știință au la dispoziție o bogăție inepuizabilă de sinonime în limba română din care pot alege unul, cel mai potrivit în situația dată, pentru a exprima cât mai exact și mai nuanțat ideea pe care doresc să o comunice.

Alte funcții ale sinonimelor sunt¹⁵:

a) Funcția de diversificare a vorbirii, prin evitarea repetării unui cuvânt în contextul aceleiași fraze sau a unor fraze apropiate:

„Câtă *gratitudine* printr-o privire; câtă *recunoștință* pentru că ar lăsa degețelele ei dulci în mâinile mele“.

(M. Eminescu)

„Pe urmă își îndreptă gândul spre fata lui moș Năstase, și i se păru că-i departe, peste niște ape, îngropată în *negurile* toamnei... După o săptămână se domoliră ploile, dar vremea rămăsese tot umedă. *Pâcle* alburii stăpâneau întinderile; soarele nu se mai arăta, parcă trecuse în alte zodii, să lumineze alte lumi... Pe la hambare și coșere, slujbașii umblau greoi cu sumanele înflorite de bura *negurilor*. Lumina din fund începea

¹⁵ V. Șerban și I. Evseev, *op. cit.*, p. 202–205

să se umbrească și din acea umbră prinse a se despleti către curmătură o *ceață* subțire“¹⁶

b) Funcția de subliniere și reliefare a unei idei prin reluarea ei cu ajutorul sinonimelor juxtapuse:

„Ariile roiau *limpezi*, dulci, *clare* în mintea lui îmbătată“.

(M. Eminescu)

„Nimic de mirare: spartanii erau cunoscuți printre altele, și pentru *concizia*, pentru *lapidaritatea*, pentru... *laconismul* expresiei lor“.

(G.I. Tohăneanu)

c) Funcția de precizare a unei idei, prin introducerea unui sinonim care limitează și concretizează sfera noțiunii:

„De fapt, în povestioarele istorice ale lui Odobescu se pot distinge părțile *narate* și cele *prezentate* ca tablouri, adică evenimentele *povestite* ca o succesiune și cele *înfățișate* ca o simultaneitate“.

(T. Vianu)

d) Funcția de diferențiere sau opunere a unor noțiuni, care din punctul de vedere al uzului comun se pot confunda, iar autorul ține să sublinieze tocmai diferența dintre ele.

„Se poate *face* orice, dar nu se poate *făuri* orice, cum nu se poate *săvârși* orice“.

(C. Noica)

Sinonimia înțelegea ca domeniu al unității nuanțelor nu este un „lux“, ci este „bucuria“ limbii; sinonimele sunt asemenea veșmintelor care nu îmbracă, nu acoperă doar, ci mai ales pun în valoare¹⁷. Trebuie să se simtă, să se valorifice, și să se

¹⁶ G.I. Tohăneanu, *Arta evocării la Sadoveanu*, Editura Facla, Timișoara 1979, p. 93

¹⁷ Fr. Király, *Sinonimia între teorie și „practică“*, în „Limbă și literatură“, nr. 3, 1981, p. 344.

respecte, să se iubească cuvântul. „Să nu lăsăm cuvintele nici să doarmă, nici să amortească, nici să zacă, nici să moară. Ele sunt comoara noastră de mare avuție“.

(T. Arghezi)

Limbajul artistic sadovenian valorifică sinonimia cuvintelor, cu deosebire relevantă în contextul literar, sinonimie despre care Sadoveanu a vorbit cu pătrundere de multe ori, pe care a ilustrat-o ca nimeni altul în creația lui imensă. Referindu-se la sinonime, Sadoveanu precizează : „Astăzi e nevoie nu numai de neologismul *puđră*, pentru a însemna anume material trebuitor frumuseții femeilor, ci și de celelalte cuvinte românești, pentru a clarifica deosebirile: *praf*, *colb*, *pulbere*; *praf* de chinină, *colbul* drumului, *pulbere* de vânat. Tot așa pentru *miros* s-au făcut diferențieri între *iz*, *putoare*, *duhoare*, *mireasmă* și *miroznă*; însă a fost nevoie și de *parfum* și *aromă*. În domeniul noțiunilor concrete, limba noastră e deosebit de bogată: față de *bois* și *forêt* (*dumbravă* și *pădure*) în limba franceză, există în plus în limba română: *codru*, *luncă*, *zăvoi*, *rediu*, *crâng*, fiecare însemnând altceva, ca și, *arbore*, *pom*, *copac*, cu înțelesuri deosebite.

Diferențieri bănuiesc că se fac între *zăpadă*, *omăt*, *nea*; *nea-zăpadă* ușoară la începutul iernii; *zăpada* obișnuită a iernii-*zăpadă*; iar *omăt-zăpada* mare (nămete¹⁸).

Iată contexte din opera lui Sadoveanu pentru cele trei sinonime:

„Sara se lasă repede și mă apucă în pustietatea de *zăpadă* “

(M. Sadoveanu), *Opere*, I, p. 88)

„Ajunge la banca de stejar, se lasă cu cojocul în pătura moale de *nea* și grăi cu mulțămire“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, IV, p. 320)

¹⁸ M. Sadoveanu, *Ceva despre meșteșugului scrisului*, *Opere* XX, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 523.

„Vâram un picior în *omăt*, scoteam pe celălalt“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, I, p. 88)

Dacă facem analiza semantică a acestor sinonime, atunci ne dăm seama că *zăpada* este o „precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de apă înghețată, strat provenit din aglomerarea acestor fulgi“; *neaua* este o „precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de apă înghețată; strat provenit din aglomerarea acestor fulgi; strat subțire, la începutul iernii“, iar *omătul* este o „precipitație atmosferică în formă de fulgi, compuși din cristale de apă înghețată strat provenit din aglomerarea acestor fulgi, cantitatea mare de zăpadă¹⁹“.

Analizând sensurile acestor cuvinte, deducem că termenul fundamental sau dominant al acestei serii este *zăpadă* și că acestea sunt sinonime parțiale.

Analizând textele scriitorilor noștri, ne vom convinge că sinonimia constituie o sursă stilistică deosebită, că prin intermediul sinonimelor se exprimă nuanțat și diferit aceeași idee, evitându-se repetiția supărătoare a aceluiași termen, cum procedează și Sadoveanu în următoarele exemple:

„– Ptiu, drace! răsări el în sus cât era de nalt. De acest lotru cu numele Rățoi am auzit eu la hram. *Vorbeau* niște creștini din Ucraina.

– *Grăiau*, că i-am stârnit eu, staroste Nechifor“.

(M. Sadoveanu, *Frații Jderi*, p. 95)

Tot cu valoare stilistică, scriitorul folosește „repetiția sinonimică“, adică o suită de sinonime întâlnite în aceeași propoziție sau frază, care în asemenea împrejurări are o valoare intensificatoare:

¹⁹ Doina Iliasa – Frigură, *Stilistica sinonimelor în opera lui M. Sadoveanu*, București, 1980, p. 33–34.

„Cugetul lui neadormit *scurma* și *scociora* în toate chipurile“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, XIII, p. 782)

„.... Când poporul își înălță glasul, prin toate sufletele trecu același fior de *înălțare* și *avântul* cutremură mulțimea cu suflarea lui înflăcărată“.

(M. Sadoveanu, *Opere*, I, p. 782)

Bogăția sinonimă a operei lui M. Sadoveanu o ilustrăm prin seria sinonimică a verbului *a muri*: *a se adăuga la strămoși*, *a adormi*, *a adormi de-a pururi*, *a adormi pe vecie*, *a se afla în loc de verdeață și tihnă cu sfinții*, *a nu se afla între cei vii*, *a se apropia funia de par*, *a binevoi Dumnezeu să dea drumul la hodină*, *a se călători spre lumea umbrelor*, *a se călători spre tărâmul celălalt*, *a se călători spre țarmuri de tăcere, de întuneric și de uitare*, *a se duce*, *a se duce acolo unde este ziua cea fără înserare*, *a se duce în împărăția dreptilor unde nu mai este întristare nici suspin*, *a se duce într-o lume mai puțin veselă*, *a se duce la limanul cel fără vifor*, *a se duce pe calea tuturor*, *a se duce pe celălalt tărâm*, *a se duce unde-i locul tuturor*, *a fi oale și ulcele*, *a fi la scaunul iertării*, *a se muta întru veșnica viețuire*, *a poposi întru cele veșnice*, *a răposa*, *a se săvârși*, *a sta la ospăț cu sfântul Dimitrie*, *a se strămuta din lumea asta înșelătoare*, *a tăcea pentru totdeauna*, *a trece către lăcașurile cele veșnice*, *a trece către strămoși*, *a trece din această lume*, *a trece hotarul cel negru*, *a trece în întunericul cel veșnic* etc.“ Semnificația generală e aceeași: *a muri*. Toate unitățile lexicale simple și dezvoltate amintite au, deci, aceeași semnificație. Sensurile lor speciale sunt, însă, diferite, căci prin ele se introduce o notă particulară, sugerând elemente în plus, de ordin afectiv, sau diferențiate funcțional și adăugate la semnificația cuprinsă în noțiune. Avem de a face cu fenomenul sinonimiei stilistice²⁰.

²⁰ Idem, p. 96-97.

Varietatea expresiilor folosite în opera lui M. Sadoveanu pentru verbul *a muri* nu se poate limita la exemplele citate. Deducem că moartea în opera lui Sadoveanu este privită ca o trecere, ca o plecare, „ca o lege firească a naturii, căreia la rândul lor i s-au supus generațiile trecute. Ea explică seninătatea poporului nostru, întruchipat în personajele sadoveniene, în fața morții, atunci când ea vine firesc, fără a fi grăbită de factori din afară²¹“.

În opera lui Sadoveanu, sinonimele dobândesc valoare stilistică, servindu-i scriitorului și la crearea atmosferei epocii evocate, la zugrăvirea plastică a eroilor săi, la caracterizarea lor în funcție de limbaj.

Cercetarea sinonimelor la Creangă revelă aspecte surprinzătoare ale artei marelui prozator. Încercările, peripețiile, pățaniile la care sunt supuse personajele din *Povestea lui Harap-Alb* solicită folosirea unei serii lexicale adecvate și nuanțate pentru a le exprima: *belea*, *chichion*, *dădănaie*, *încurcătură*, *necaz*, *nevoie*, *necafa*, *pacoste*, *pocinog*, *poznă*, *zăticneală*. Termenul neutru al seriei, față de care ceilalți apar ca sinonime expresive, este *necaz*. Expresivitatea lor reiese și din context și din alcătuirea lor fonetică. În această privință, se analizează cele trei replici pe care Harap-Alb le adresează prietenului său, calul, tânguindu-se de vitregia soartei sale. Aceste momente sunt diferite numai în timp, căci intenția care le iscă este aceeași:

„– Ei, căluțul meu, când ai ști tu în ce *necaz* am intrat!“

„– Dragul meu căluț, la grea *belea* m-a vârat iar Spânul!“

„... Dragul meu tovarăș, la grea *nevoie* m-a băgat iar Spânul!“

(I. Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*, p. 115, 117, 123)

²¹ Dragoș Mocanu, *Exprimarea ideii de moarte în opera lui M. Sadoveanu*, Extras din culegerea „Limbă și literatură“, vol. XI, București – 1966, p. 427.

Fie că pleacă după sălățile din grădina ursului sau ca să jupoaie pielea cerbului, sau ca să pețască pe fiica împăratului Roș, aventura lui Harap-Alb rămâne la fel de nesăbuită și primejdia la fel de apăsătoare. Sigur este că, de fiecare dată, Spânul vrea să-l piardă, așa încât ceea ce se schimbă sunt doar amănuntele concrete, căci fondul problemei este mereu același. Deși distanțate printr-un interval de 4–8 pagini, replicile sunt constituite pe baza substituției sinonimice (*necaz // belea // nevoie*), iar procedeul este acela al unui artist căruia „variațiile pe aceeași temă” îi sunt familiare²².

Exemplele ar putea continua, atât din opera celor doi scriitori, cât și din a lui Eminescu, Gr. Alexandrescu, O. Goga etc.

Relevând însemnătatea acestei laturi a semanticii, Sextil Pușcariu arăta că sinonimia ar trebui să ocupe un loc important în învățământul limbii materne, deoarece constituie „unul din cele mai potrivite mijloace de a face pe elevi să pătrundă în spiritul limbii și de a-și însuși un tezaur lexical nuanțat și precis”²³.

²² G.I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Editura Științifică, București, 1969, p. 138–140.

²³ Vezi, Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, Privire generală. Editura Minerva, București, 1976, p. 20.

2. ANTONIMELE

În școală, antonimele se învață la clasa a VI-a, deci pe la vârsta de 10–12 ani. Ținându-se seama de particularitățile de vârstă ale elevilor, problemele antonimiei sunt simplificate în manuale, din necesități didactice. Totuși, acestea trebuie reluate în clasele următoare, la un alt nivel. Se impune o abordare progresivă a problemelor antonimiei, iar absența generalizărilor teoretice să fie suplinită de exerciții cu ajutorul cărora se pot pune în evidență aspecte importante pentru înțelegerea faptelor de limbă, fără de care cunoștințele elevilor ar rămâne sumare, necorelate cu practica¹.

În ceea ce privește definirea antonimelor, în manualul de clasa a VI-a (p. 24) li se dă următoarea definiție: „cuvintele care au înțelesuri opuse unul altuia (și forme diferite) se numesc antonime“. Definiția este incompletă, căci opoziția este numai un aspect al antonimelor, celălalt fiind asemănarea de sens, determinată de faptul că ele desemnează calități, acțiuni, fenomene, care aparțin aceluiași domeniu al realității. De exemplu, între cuvintele *căldură* și *altruism* există o opoziție a sensurilor. Totuși, acestea nu sunt antonime, pentru că aparțin unor domenii cu totul diferite. Fiecare dintre cele două cuvinte se află în raport de antonimie cu alte unități lexicale: *căldură-frig* și *altruism-egoism*. Asemănarea dintre cuvintele *căldură* și *frig* este determinată de faptul că și unul și altul se referă la *temperatură*, iar opoziția dintre ele își găsește expresia în desemnarea unor realități care se află la extremitatea aceluiași

¹ Narcisa Forăscu, *Interpretarea unui exercițiu privind antonimia*, în „Limba și literatura română“, nr. 4, 1987, p.7.

fenomen: primul cuvânt desemnează temperatura ridicată a aerului care dă senzația de *cald*, iar cel de al doilea, temperatura scăzută a aerului care dă senzația de *rece*².

Existența unui nucleu semantic comun care sudează cuvintele cu sensuri opuse în perechi antonimice determină o particularitate deosebit de importantă a acestora și anume faptul că se presupun reciproc: cuvântul *căldură* presupune existența antonimului său *frig*, iar acesta, la rândul său presupune existența cuvântului *căldură*:

Dacă nu mi-e *frig*, mi-e *cald*.

„Ai avut necaz cu *frigul*, acum ai să dai de o *căldură* cum n-a mai fost“.

(Ioan Slavici, *Zâna zorilor*, p. 45).

„Am cunoscut, într-adevăr oameni *nefericiti* și oameni *fericiți*. Am cunoscut, de asemenea, oameni *grăși* sau *slabi*, *bolnavi* sau *sănătoși*, *vii* sau *morți*“.

(Exupéry, *Citadela*, p. 181).

În ceea ce privește clasificarea antonimelor din punct de vedere lexico-gramatical, în școală se insistă asupra substantivelor, adjectivelor, verbelor, adverbilor antonime, neglijându-se (inclusiv în exerciții) existența perechilor de pronume antonime, numerale antonime etc.

2.1. Tipologia antonimelor în limba română literară contemporană.

În diferite lucrări de lexicologie, în capitolele despre vocabular din diferite tratate, precum și în unele studii destinate antonimelor, acestea sunt clasificate în diferite tipuri:

² M. Bucă, I. Evseev, *Probleme de semasiologie*, Editura Facla, 1976, p. 145.

Clasificarea antonimelor din punct de vedere lexico-gramatical.

Din acest punct de vedere, antonimia este distribuită în mod neuniform. Cele mai multe cupluri de antonime sunt adjective: *acru-dulce, adormit-neadormit, amar-dulce, aspru-fin, aspru-sever, bun-rău, cald-rece, chibzuit-nechibzuit, complet-incomplet, consecvent-inconsecvent, copt-crud, corect-incorect, curajos-lasă, decis-indecis, decis-nehotărât, descălțat-încălțat, drept-nedrept, drept-strâmb, dușmănos-prietenos, efemer-veșnic, etern-trecător, exact-inexact, frumos-urât, harnic-leneș, imprudent-prudent, înalt-scurt, îngâmfat-modest, mare-mic, statornic-nestatornic, slab-tare, slab-gras, umed-uscat etc.*

„Omul care-i urât
Nici la moară n-are rând,
Dar omul care-i frumos
Când ajunge bagă-n coș“

(Enea Hodoș, *Povestiri populare din Banat*)

Observăm în cadrul acestei părți de vorbire foarte multe perechi antonimice alcătuite din adjective primare, de la care se pot forma, la rândul lor alte perechi antonimice (substantive, verbe, adverbe). De exemplu: *acru-dulce (acreală-dulceață, a acri-a îndulci)*. Pe de altă parte, adjectivul încorporează multe serii antonimice, derivându-le din alte părți de vorbire: *apropiat - îndepărtat (a se apropia - a se îndepărta)*³.

În cadrul substantivelor, perechile de substantive antonimice în limba română prezintă o mare diversitate tematică și formală: *activitate-inactivitate, adevăr-minciună, antipatie-simpatie, apus-răsărit, arșiță-ger, bătrânețe-tinerete, belșug-sărăcie, blândețe-severitate, bucurie-tristețe, bunătate-răutate,*

³ V. Șerban și I. Evseev, *op. cit.*, p. 208

căldură-frig, creștere-micșorare, deznădejde-nădejde, dimineață-seară, disciplină-indisciplină, durere-plăcere, dușman-prieten, echitate-inechitate, hărnicie-lenevie, iarnă-vară, inferioritate-superioritate, imoralitate-moralitate, insucces-succes, iubire-ură, început-sfârșit, întristare-veselie, întuneric-lumină, lașitate-vitejie, optimist-pesimist, prefăcătorie-sinceritate, somn-veghe.

„Adună argint la *tinerețe*
ca să ai aur la *bătrânețe*“
„Gura vorbește *adevărul* și *minciună*“

(Proverbe românești)

Nu au antonime substantivele concrete (*covor, oglindă, carte* etc) și substantivele proprii (*Buhalnița, Bahlui, Viorica* etc). De asemenea, nu sunt antonime perechile: *băiat-fată, bărbat-femeie, capră-țap, frate-soră* (care au la bază deosebiri de ordin biologic) sau *copii-părinți, cuvânt-faptă, cer-pământ, inimă-minte, trup-suflet*, dar pot dobândi semnificații contrare.

Antonimia verbelor, din punctul de vedere al frecvenței, ocupă locul al treilea după adjective și substantive: *a adormi-a se deștepta, a aprinde-a stinge, a se apropia-a se îndepărta, a apune-a răsări, a coborî-a înălța, a crește-a scădea, a descuia-a încuia, a ieși-a intra, a se îmbolnăvi-a se însănătoși, a se încălzi-a se răci, a se însenina-a se posomorî, a mări-a micșora, a pleca-a veni, a plânge-a râde.*

„Cine azi *râde*, mâine *plânge*, că vremea e nestatornică“.

(Proverbe românești)

„Nu vreau să tulbur pacea stelelor
...Adun în privirile mele
Acele lumini care sclipesc,
Cum *apar* și *dispar* - care par uneori
Ochii cuiva, ochii multora, multora poate-“

(A. E. Baconsky, *Acele lumini, acele pietre*)

În cadrul adverbilor, există adverbe de proveniență adjectivală care exprimă determinări calitative și cantitative opuse (*activ-pasiv, bine-rău, corect-greșit, drept-strâmb, iute-încet, lent-rapid*), adverbe derivate prin izolarea gramaticală a unor forme: (*iarna-vara, primăvara-toamna, seara-dimineața, ziua-noaptea*) și adverbe legate, de regulă, de exprimarea unor opoziții spațiale sau temporale (*acolo-aici, acum-atunci, încolo-încoace, încotro-dincotro*).

„A sta *strâmb* și a vorbi *drept*“
 „E croit *rău* și cusut *bine*“

(*Proverbe românești*)

Antonimia este mai rar întâlnită la alte părți de vorbire.

Perechile de pronume: *eu-tu, noi-voi, acela-acesta, al meu-al tău*, se întâlnesc frecvent în contexte contrastante. Există totuși câteva pronume între care se stabilește o opoziție semantică care poate fi subsumată raportului de antonimie: *unul-toți, nimic-totul, nimeni-toți*.

„Așa-i lumea, din bucăți
 Vede *unul*, face *toți*“
 „El ia de la *toți*, și de la el *nimeni*“

(*Proverbe românești*)

Dintre numerale, doar numeralul ordinal *primul* intră în raporturi de opoziție cu *ultimul*.

În cazul perechilor contrastante formate din părți de vorbire neflexibile, în special, din prepozițiile *din-în, dinspre-spre, pe-sub, deasupra-dedesubtul*, se poate vorbi, de asemenea, de un raport antonimic. Dar ele nu apar în mod izolat, ci numai în componența unor construcții sintactice (*a intra în casă-a ieși din casă*)⁴.

⁴ Idem, p. 209

Procentual, numărul cel mai mare de cupluri antonimice există la adjective, apoi, în ordine descrescândă la substantive, verbe și la adverbe. Astfel, *Dicționarul de antonime* alcătuit de Marin Bucă și O. Vințeler, reflectă următoarea situație: din totalul perechilor – titlu cuprinse în dicționar, 42, 8% sunt adjective, 31, 8% sunt substantive, 20, 4% verbe și 5% adverbe. Întotdeauna, termenii unui cuplu de antonime aparțin aceleiași părți de vorbire ⁵.

Clasificarea antonimelor după structura lor morfologică.

Antonimele sunt cuvinte cu forme diferite sau parțial diferite.

Antonime cu forme diferite (cu radicali diferiți): acolo-aici, a afirma-a nega, bun-rău, întuneric-lumină, nimic-tot.

Antonime cu forme parțial diferite (cu același radical).

Deși în fondul de bază al antonimiei (din care fac parte antonimele cele mai vechi și cele mai uzuale) locul principal îl ocupă antonimele cu radicali diferiți, în limba română actuală procedeul prefixării începe să aibă o pondere tot mai mare în alcătuirea perechilor neologice, care se formează, de regulă prin mijloacele prefixării ⁶. În cadrul antonimelor formate cu ajutorul prefixelor există:

a) antonime la care opoziția dintre sensuri se realizează numai cu ajutorul unui prefix prezent în structura morfologică a unuia dintre membrii cuplului antonimic:

Ø/ a-: moral-amoral, normal-anormal, ritmic-aritmic;

Ø/ de-: a codifica-a decodifica, a colora-a decolora, a fertiliza-a defertiliza, a marca-a-demarca, a mobiliza-a demobiliza;

Ø/ des- (dez-): avantajos-dezavantajos, a crește-a descrește, iluzie-deziluzie, a obișnui-a dezobișnui, ordonat-dezordonat;

⁵ Richard Sârbu, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facultății - 1977, p. 126

⁶ V. Șerban și Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 213

Ø/ *dis-*: a plăcea-a displăcea, prețuit-disprețuit, proporție-disproporție;

Ø/ *i-*: legal-ilegal, moral-imoral;

Ø/ *in-* (*im-*): corect-incorect, cult-incult, disciplinat-indisciplinat, dispus-indispus, fidel-infidel, succes-insucces, util-inutil, posibil-imposibil, prudent-imprudent;

Ø/ *ne-*: credincios-necredincios, favorabil-nefavorabil, plăcut-neplăcut, politicos-nepolíticos, vinovat-nevinovat etc.

Nu orice cuvânt format cu prefixul *ne-* de la un radical este antonimul acestuia. Nu sunt antonime: *nebun*, *netot*.

b) antonime la care opoziția dintre sensuri este marcată cu ajutorul a două prefixe diferite:

ante- / *post-*: antebelic-postbelic, a antepune-a postpune, antediluvian-postdiluvian;

a- / *de-* (*des-*): ascendent-descendent;

con- / *in-*: a confirma-a infirma, confirmare-infirmare;

izo- / *hetero-*: izomorf-heteromorf, izogamie-heterogamie;

in- / *im-* / *ex-*: înmatriculat-exmatriculat, a importa-a exporta, a include-a exclude, a inspira-a expira;

în-, (*îm-*) / *des-*, (*dez-*): a închide-a deschide, a încuia-a descuia, a înfrunzi-a dezfrunzi, a înveli-a dezveli, a împacheta-a despacheta, a îngropa-a dezgropa, a încărca-a descărca, a înființa-a desființa;

post- / *pre-*: postfață-prefață, postludiu-preludiu, postnatal-prenatal;

pro- / *anti-*: profascist-antifascist;

sub- / *supra-*: a subaprecia-a supraaprecia, a subestima-a supraestima, a subevalua-a supraevalua, subdezvoltare-supra-dezvoltare, subalimentație-supraalimentație.

Numărul crescând al antonimelor formate cu prefixe este un fenomen pozitiv, căci constituie un pas important pe calea ordonării acestui subsistem prin crearea unor mijloace de derivare regulată specifice mai ales compartimentelor mai bine

structurate ale limbii, ca morfologia sau formarea cuvintelor. Fenomenul prezintă și un alt avantaj, având în vedere faptul că multe dintre prefixele cu care se formează cuvintele antonimice au un caracter internațional⁷.

După criteriul tematic⁸ antonimele limbii române pot fi clasificate în următoarele grupuri lexico-semantice:

Antonime care desemnează calități și activități ale omului. Acestea se referă la:

– însușiri fizice (stări fizice) și psihice (intelectuale); *bolnav-sănătos, bun-rău, capabil-incapabil, deștept-prost, frumos-urât, înalt-scund, mort-viu, slab-gras*;

– aprecieri etico-estetice; *harnic-leneș, obiectiv-subiectiv*;

– activități (acțiuni, rezultate ale unor activități) specifice omului: *a-și aminti-a uita, a câștiga-a pierde; a da-a lua, insucces-succes, a interzice-a permite, înfrângere-victorie, a tăcea-a vorbi*;

– emoții și sentimente: *a se bucura-a se întrista, bucurie-tristețe, curaj-frică, disperare-speranță, fericire-nefericire, încredere-neîncredere*;

– grad de cultură: *avansat-înapoiat, cult-incult, instruit-neinstruit*;

– trăsături de caracter și comportament, aptitudini și însușiri de voință: *activ-pasiv, altruism-egoism, cinste-necinste, consecvență-inconsecvență, conștient-inconștient, curajos-fricos, hotărât-nehotărât, puternic-slab, tărie-slăbiciune, talentat-netalentat, perseverent-neperseverent*;

– starea civilă și vârsta omului: *bătrân-tânăr, căsătorit-necăsătorit, vârstnic-nevârstnic*;

– categorii și relații sociale: *a accepta-a refuza, acord-dezacord, bogat-sărac, colectiv-individual, dăunător-folositor, dependență-independență, drept-nedrept, dușman-prieten*,

⁷ Idem, p. 213

⁸ Vezi, Richard Sârbu, op. cit., p. 142–143

echitate-inechitate, legal-ilegal (nelegal), pace-război, progres-regres, progresist-reacționar.

Antonime care se referă la fenomene și stări ale naturii: *apus-răsărit, cald-frig, iarnă-vară, întuneric-lumină, a se întunece-a se lumina, nordic-sudic, umed-uscat.*

Antonime care desemnează noțiuni temporale și spațiale: (mișcarea, deplasarea, schimbarea poziției în spațiu): *acolo-aici, apropiat-îndepărtat, a se așeza-a se ridica, central-periferic, a coborî-a urca, continuu-discontinuu, devreme-târziu, dreapta-stânga, început-sfârșit, jos-sus, lung-scurt, noaptea-ziua, nou-vechi, permanent-temporar, primul-ultimul.*

Antonime care se referă la noțiuni de calitate, denumind diferite însușiri ale obiectelor, și anume:

- forma: *drept-strâmb, gros-subțire;*
- greutatea fizică, dificultatea, claritatea: *clar-confuz, complex-simplu, definit-indefinit, dificil-ușor, expresiv-inexpresiv, greu-ușor;*
- temperatura: *călduros-friguros, fierbinte-rece;*
- importanța: *cunoscut-necunoscut, important-neimportant, semnificativ-nesemnificativ, principal-secundar;*
- alte însușiri cum sunt: prețul (*ieftin-scump*), culoarea (*alb-negru, deschis-închis*), gustul (*amar-dulce*), starea fizică (*concentrat-diluat, lichid-solid*), duritatea (*aspru-neted, moale-tare*), sunetul (*înalt-jos, plăcut-neplăcut*), vocea (*ascuțită-groasă*), volumul (*gol-plin*), înălțimea (*înalt-mic, înalt-scund*), autenticitatea (*adevăr-fals, real-nereal*), stabilitatea (*statornic-schimbător, durabil-șubred*), ordinea (*primul-ultimul*), umiditatea (*umed-uscat*) etc.

Antonime care se referă la categorii etice, estetice și filozofice: *absolut-relativ, abstract-concret, adevăr-minciună, afirmație-negație, bine-rău, material-spiritual, viciu-virtute.*

Din punct de vedere semantic, antonimele limbii române pot fi clasificate în funcție de tipurile de opoziție pe care le exprimă

termenii cuplurilor antonimice și în funcție de substanța semantică angajată în opoziția dintre cele două cuvinte contrare.

Astfel, antonimele sunt *gradabile* (graduale) și *negradabile*.

a) Perechile de antonime *gradabile* admit între ele un termen intermediar, neutru. De exemplu, între *mic* și *mare* există termenul *mijlociu*; între *alb* și *negru* se interpun restul culorilor. Grafic, raportul gradual poate fi reprezentat astfel ⁹:

mare	mijlociu	mic
simpatie	indiferență	antipatie
lung	potrivit	scurt

b) Antonimele *negradabile* sunt perechi de antonime care nu admit trepte intermediare: *absent-prezent*, *abstract-concret*, *adevăr-minciună*, *căsătorit-necăsătorit*, *consecvență-inconsecvență*, *mort-viu*, *negativ-pozitiv*. În asemenea cazuri, negarea oricărui termen al unui cuplu antonimic este echivalentă cu afirmarea implicită a opusului său ¹⁰

moral	imoral
-------	--------

2.2. Antonimele în context

În cazul antonimelor, contextul își dovedește atât virtuțile sale de potențare și de nuanțare, delimitând și actualizând, pe rând, valențele semnificative ale antonimelor sau completându-le ori dându-le, prin funcția desemnată, valoarea specifică actuală, cât și virtuțile de creație, termenii opozabili putând dobândi, în contexte, noi semnificații ¹¹.

⁹ V. Șerban și Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 125

¹⁰ Richard Sârbu, *op. cit.*, p. 146

¹¹ Idem, p. 176

De exemplu, *înalt* se poate repartiza în mai multe expresii antonimice în funcție de sensul pe care îl realizează, sens care, la rândul său, este determinat de context ¹².

Astfel: *înalt-scund, mic* (în contexte ca: persoană ~, casă ~, pedestal ~);

înalt-jos, grav (în contexte ca: sunet ~, voce ~, frecvență ~);

înalt-scăzut (în contexte ca: nivelul apei ~, nivel științific ~);

tare: tare-moale (în contexte ca: aluat, lemn, esență, carne);

tare-slab (în contexte ca: vin, țigară, miros);

tare-slab, ineficace (în contexte ca: otravă, medicament);

tare-slab, nerezistent (în contexte ca: om, caracter);

tare-slab, ușor (în contexte ca: vânt, ploaie, voce, sunet);

tare-slab, stins, pal (în contexte ca: lumină, culoare);

Contextele în care se întrebuițează perechile antonimice pot fi foarte variate ca structură ¹³.

Contexte în care antonimele apar în construcții sintactice de tipul: „A și B”: „Tema, în mod cu totul explicabil, alimentează discuții materiale, *mari și mici, apropiate și îndepărtate, conștiente și inconștiente*”.

(Dumitru Ghișe, *Contrapunct*).

Contexte în care antonimele apar în construcții sintactice de tipul „nici A, nici B”: „Dar nici *blândețea*, nici *asprimea* nu-l mai puteau potoli...”

(I.A. Basarabescu, *Aniversarea*)

¹² Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Modele de structurare semantică. Cu aplicații la limba română*, Editura Facultății, Timișoara, 1984, p. 139-140

¹³ Vezi, M. Bucă, Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 181-194

Contexte în care antonimele apar în construcții sintactice de tipul „nu (este) A, ci B”: „...Teama este de cele mai multe ori nejustificată, dar din punct de vedere al timidului, teama nu este cătuși de puțin *falsă*, ci *reală* și justificată”.

(Mihai Ghivirigă, *Copii timizi*).

Contexte în care antonimele apar în construcții sintactice de tipul „A sau B”: „Nu există nici o normă morală fără de care să nu resimțim *atrageră* sau *respingeră*”.

(L. Grümberg, *Axiologie și condiție umană*).

Contexte în care antonimele apar în construcții de tipul „de la A la B”: „Azi știu pentru tot restul vieții că femeia cântă de la *naștere* până la *moarte*”.

(I. Arieșanu, *Primiți puțină duioșie*)

Contexte în care antonimele apar în construcții de tipul „A devine B”: „*Dreptatea* se schimbă în *nedreptate*, *bunătatea* în *răutate*, *prosperitatea* în *mizerie*”.

(Mihai Ralea, *Explicarea omului*)

Contexte în care antonimele apar în construcții de tipul „A este B”: „*Altruismul* nu-i decât *egoismul* bine înțeles, priincios individului și unui număr cât mai mare de indivizi...”

(G. Ibrăileanu, *Privind viața*)

Contexte în care antonimele apar în construcții cu sensul „A presupune B sau A și B se presupun”: „Orice *afirmație* presupune *negație*. Înainte de *negație* nu există nici *afirmație*”.

(Henry Wald, *Limba și valoare*)

Contexte în care este relevată întrepătrunderea contrariilor desemnate de antonime: „Privindu-l, Mile își dădu seama că

minciuna și adevărul se pot împleti, ca într-o singură tulpină, în aceeași clipă și în același om“.

(Ion Vinea, *Veniri de mai*)

Contexte în care antonimele apar în construcții de tipul „A trebuie deosebit de B”: „Un om prost nu poate fi niciodată moral, fiindcă îi este imposibil să discearnă *binele* de *rău*“.

(Teodor Mazilu, *Ipocrizia disperării*)

Contexte în care antonimele apar în construcții de tipul „A este urmat de B”: „– Pentru a cunoaște, trebuie mai întâi *să uiți*, apoi *să-ți amintești*, pentru a iubi, trebuie să pierzi și să recucerești“.

(Eugen Barbu, *Caietele Principelui*)

Contexte în care opozițiile dintre antonime sunt reliefate prin comparație: „...*Liniștea* dobândită prin lășitate e de o mie de ori mai rea decât *zbuciumul*“.

(D. Popescu, *Biletul la control*!)

Principalele tipuri de contexte în care apar perechile de antonime arată că relațiile ce se stabilesc între componentii acestor perechi sunt deosebit de complexe. În mai multe tipuri de contexte este relevată trăsătura semantică fundamentală a antonimelor, și anume însușirea lor de a se presupune și exclude, de a se atrage și respinge reciproc. Alte contexte scot în evidență fie apropierea dintre antonime, care poate să meargă până la întrepătrundere și identificare, fie, dimpotrivă, opoziția, polaritatea și contradicția dintre noțiunile desemnate.

În textul literar, în mod frecvent, antonimele își realizează funcțiile lor expresive în cadrul antitezei¹⁴. Antiteza este figura de stil bazată pe opoziția dintre două idei, fenomene, situații, personaje, expresii, etc. care se pun reciproc în relief¹⁵:

„Cine nu te știe te *vinde*, iar cine te știe te *cumpără*“.

(Proverb)

¹⁴ Richard Sârbu, *op. cit.*, p. 222

¹⁵ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 41–42

„Săracii vindeau pământurile și bogătanii le cumpărau“.

(Z. Stancu, *Dulăii*)

„Cine face bine, bine găsește. Cine face rău, rău-l însoțește“¹⁶.

(Proverb)

De la Eminescu încolo, toate generațiile au învățat cu emoție *Scrisoarea III*, operă în care, „Luceafărul poeziei românești“ a realizat o admirabilă antiteză între trecutul glorios (epoca lui Mircea cel Bătrân) și prezentul decăzut (epoca în care a trăit poetul), dând sentimentului dragostei de patrie dimensiuni noi și străluciri surprinzătoare.

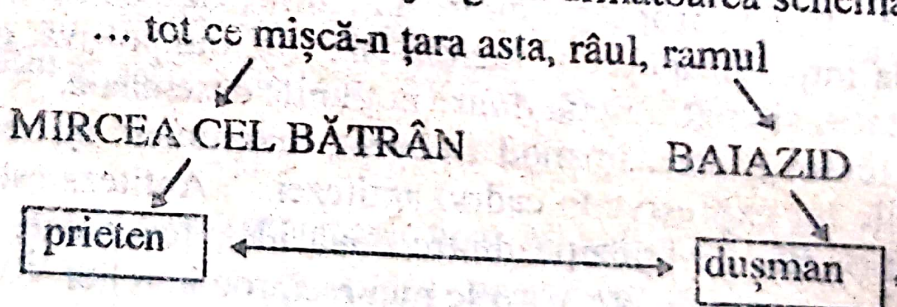
Reliefarea antitezei dintre Mircea cel Bătrân și Baiazid, în *Scrisoarea III* de M. Eminescu (care se studiază în clasa a VI-a) se realizează prin cuvinte și expresii cu valori contrastante.

În versurile:

„Și de-accea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul.

Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este“,

perechea de antonime *prieten-dușman* reliefează ideile exprimate de poet. S-ar putea ajunge la următoarea schemă:

ceea ce sugerează faptul că Mircea cel Bătrân este puternic legat sufletește de natura patriei, devenită ea însăși un adversar al turcilor și un aliat al românilor. Cauza lui Mircea cel Bătrân

¹⁶ Exemplele sunt din Richard Sârbu, *op. cit.*, p. 222

este o cauză dreaptă. Natura însăși participă la lupta lui. Mircea este sigur, încrezător în sine, este conștient de avantajul pe care-l are asupra turcilor de a lupta într-un cadru natural pe care-l cunoaște foarte bine¹⁷. Antonimele din text sugerează că spațiul nostru românesc, „în care voievod, oștire, codru, râu, ram sunt un singur suflet, un tot nebiruit¹⁸, stă ca un zid de netrecut împotriva dușmanilor.

În clasa a VII-a, comentariul poeziei lui G. Coșbuc, *Pașa Hassan*, ne prilejuiește reliefaarea antitezei dintre Mihai Viteazul și Pașa Hassan, conducătorul armatei turcești. Poate fi realizată o caracterizare comparativă între cele două personaje în ceea ce privește comportarea lor pe câmpul de luptă, relația stabilită între ei, modul în care Mihai Viteazul se reflectă în conștiința lui Hassan, atitudinea scriitorului față de personajele sale. Și în cazul acestui text, antiteza include în sine antonimia. În timpul comentariului, putem să exprimăm prin antonime, atitudinea poetului față de cele două oști ca și față de comandanții lor.

Antonime care exprimă atitudinea poetului față de:

ROMÂNI		TURCI
prețuire	—	dispreț
respect	—	ironie
preamărire	—	înjosire
glorificare	—	reprobare

Dacă în cadrul antitezei, polaritatea sensurilor antonimelor este parcă și mai evidentă, datorită contextelor contrastante, o altă figură stilistică care, deopotrivă, contribuie la estompărea opozițiilor, fără a le anula însă total, este *oximoronul* (< gr. *oxys*

¹⁷ Mircea Gheorghe, *Ghid metodic pentru predarea lecturii literare la clasele V-VIII*, E. D. P., București, 1982, p. 117

¹⁸ D. Caracostea, *Creativitatea eminesciană*, Editura Junimea, Iași, 1987, p. 228

„întepător, picant“ și *moros* „prost, năuc“). Este vorba de asocierea în cadrul aceleiași expresii a două cuvinte cu sensuri opuse, aparținând unor părți de vorbire diferite (de regulă un substantiv și un adjectiv), sau a uneia și aceleiași părți de vorbire:

„Ferește-te deopotrivă de *prietenia dușmanului* și de *dușmănia prietenului*“.

(N. Iorga)

I. Coteanu explică astfel felul în care au luat naștere asemenea expresii: „...toate cazurile de genul acestora presupun o deplasare semantică: *neagră* din *zi neagră* redă efectul psihologic al unei suferințe prin care a trecut cineva în ziua astfel numită, adjectivul însemnând aici „chinuitor, plin de suferință“, nu culoarea. În *sare dulce, dulce* poate fi „binefăcător, care dă gust bun“, ca în poveștile populare în care cel mai iubit copil ține la părinții săi ca la sarea din bucate”¹⁹.

Concluzia este că, în cadrul comunicării în ansamblu și în special în plan stilistic, antonimele constituie o sursă importantă a expresivității limbii.

¹⁹ I. Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană*, vol. II, *Vocabularul*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 97

3. OMONIMELE

În învățământul preuniversitar, omonimele se studiază pentru prima dată în clasa a VII-a, unde li se acordă o singură oră. Sunt, apoi reluate în clasa a VIII-a într-o lecție de recapitulare, alături de celelalte categorii semantice. Nu există încă un manual de limba română care să prezinte omonimele conform prevederilor programei în vigoare, așa că rămâne la latitudinea fiecărui profesor conținutul acestei lecții, cât și modalitățile ei de realizare. Omonimia lexicală este un domeniu destul de controversat.

În context școlar, încercăm să clarificăm elevilor problemele ei esențiale. Exemple de omonime: *bar*₁ „unitate de măsură a presiunii atmosferice“, *bar*₂ „compartiment într-un dulap unde se țin băuturi“ și *bar*₃ „local în care se vând băuturi alcoolice, cafea etc. și în care consumatorii stau de obicei în picioare sau pe scaune înalte în fața tejghelei“; *bob*₁ „grăunte“ și *bob*₂ „sanie cu cârmă“; *calcan*₁ „soi de pește marin“, și *calcan*₂ „zid fără uși și fără ferestre“; *milă*₁ „compătimire, îndurare“ și *milă*₂ „unitate de măsură pentru lungimi“; *poliță*₁ „suport de scândură“ și *poliță*₂ „act financiar“.

Grâul se strânge de pe câmp *bob* cu *bob*.

„Prima sanie metalică specializată ca *bob* a fost construită de elvețianul Matys în anul 1988“.

(Amanahul „Scânteia“, 1989, p. 361)

„Nu-i menajează pe oameni și nu are *milă* de ei“

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 551)

„Echipajul privea spre babord, unde la vreo *milă*, două se înălța o flacără cum n-am mai văzut în viața mea”.

(„Albina”, iulie 1990, p. 9)

Se studiază exemplele și se observă că omonimele sunt cuvintele cu aceeași formă, dar cu înțeles total diferit. (< gr. *homos* „la fel”, *onyma* „nume”). Pentru că se pronunță la fel, omonimele mai poartă denumirea de *omofone*.

3.1. Tipuri de omonime

În lucrările teoretice consacrate omonimiei și în practica lexicografică este predominantă concepția mai largă asupra omonimiei. În sfera omonimiei lexicale sunt incluse, în principal, tipuri de omonime grupate după: cauzele care au generat apariția lor, după gradul de apropiere a formelor, după gradul de toleranță a vorbitorilor față de prezența lor în limbă.

a) *Omonimele propriu-zise sau omonimele totale*¹ sunt cuvinte care aparțin aceleiași părți de vorbire, coincid în toate formele lor și au, de obicei, etimologii diferite: *lac*₁ < lat. *lacus* și *lac*₂ < germ. *Lack*; *bancă*₁ „scaun lung pentru mai multe persoane” < fr. *banc* și *bancă*₂ „întreprindere financiară” < it. *banca* etc. În acest caz, cele două cuvinte omonime sunt identice și la singular și la plural. Astfel, *lac*₁ și *lac*₂ au același plural, *lacuri* și tot așa *bancă*₁ și *bancă*₂ au același plural, *bănci*.

b) *Omonimele parțiale* denumite uneori și false omonime coincid numai la unele forme ale cuvintelor și se diferențiază de altele: *moș*₁ (pl. *moșuri*) și *moș*₂ (pl. *moști*). La fel *masă*₁ „mobilă” și *masă*₂ „mulțime” au plurale diferite, și anume, în primul caz *mese*, iar, în al doilea *mase*; *somn*₁ – (pl) *somni* (numele unui pește răpitor”) și *somn*₂ (pl.) *somnuri* („stare fizică de repaos”).

¹ V. Șerban, Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 176–180

c) *Omonimele morfologice* sunt forme identice ale unor cuvinte aparținând unor părți de vorbire diferite, de aceea, ele sunt denumite și omoforme: *cer*₁ (forma de nominativ, singular a substantivului) – *cer*₂ (persoana I, singular a verbului *a cere*); *fluiet*₁ (forma de nominativ singular a substantivului) – *fluiet*₂ (persoana I, singular a verbului *a fluiera*) etc.

d) *Omonimia lexico-gramaticală* provine din schimbarea categoriei gramaticale a unor părți de vorbire (conversiune): *muncitor*₁ (adj.) – *muncitor*₂ (subst.) ; *absolut*₁ (adj.) – *absolut*₂ (adv.) ; *drept*₁ (adj.) – *drept*₂ (subst.) – *drept*₃ (adv.) etc. Schimbarea categoriei lexico-gramaticale a cuvintelor (substantive devenite adjective; adjective devenite substantive) exprimată prin desinențele diferite ale categoriilor gramaticale ale cuvintelor sau limitarea flexiunii, determină apariția de omonime numai în cazul când cuvintele respective își schimbă și sensul lexical²

e) *Omonimele derivaționale* se obțin în urma atașării la aceeași rădăcină sau la două rădăcini omofonice a unor sufixe sau prefixe cu valori multiple: *ciocănaș*₁ „ciocan mic“, format din substantivul *ciocan* + suf. diminutival – *aș*) – *ciocănaș*₂ „lucrător care sparge cu ciocanul și scoate sare din ocne“³

f) *Omonimele semantice* (Ch. Bally) reprezintă categoria cea mai controversată a lexicologiei pentru că ele sunt rezultatul dezintegrării cuvintelor polisemantice ca urmare a ruperii legăturilor dintre sensuri. Puțini vorbitori ai limbii române își dau seama că între cuvintele *somnișor*₁ „denumire populară a macului“ și diminutivul *somnișor*₂ de la *somn* „stare fiziologică de repaus“ ar exista vreo legătură ; la fel între *lună*₁ „satelit al

² Ioana Diaconescu, *Substantivizarea adjectivului în limba română*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română“, II, București, Editura Academiei, 1962, p. 197–278.

³ Vezi, Paula Diaconescu, *Omonimia și polisemia*, în „Probleme de lingvistică generală“, Vol. I, (1959), p. 133–141

pământului" și *lună*₂ „interval de timp, egal cu aproximativ a douăsprezecea parte a anului“.

Dacă cele mai multe cazuri de omonimie se întâlnesc la substantive (în exemplele de mai sus), același fenomen se întâlnește și la verbe, adjective sau la alte părți de vorbire. De exemplu: *a achita*₁ „a declara juridic nevinovăția“ și *a achita*₂ „a îndeplini o obligație morală sau materială“; *a semăna*₁ „a arunca semințe“ (< lat. *seminare*) și *a semăna*₂ „a fi asemănător“ (< lat. *similare*) sunt verbe; *acut*₁ „pătrunzător, ascuțit“ și *acut*₂ (despre boli), cu „evoluție rapidă“ și *acut*₃ (despre sunete) „înalt, subțire“; *adânc*₁ „care e situat departe în jos“ și *adânc*₂ „puternic, profund, intens“; *alb*₁ „care are culoarea zăpezii, a laptelui“, *alb*₂ „nevinovat, curat, pur, candid“ și *alb*₃ (despre versuri) „fără rimă“ sunt adjective sau adverbe.

Limba noastră nu are o înclinație deosebită pentru omonimie. Aceasta se datorează faptului că în limba română, spre deosebire de limba engleză sau franceză, predomină cuvinte compuse din două sau mai multe silabe, ceea ce reduce mult posibilitatea apariției unor coincidențe fonice întâmplătoare. Un alt argument, în acest sens, este legat de condițiile dezvoltării istorice a limbii române. În limba noastră, însă, ca și în alte limbi, există, în mod obiectiv, un anumit număr de omonime autentice, ele fiind menținute în limitele admise de sistemul limbii române.

3.2. Omonimie sau polisemie?

Cea mai grea problemă a omonimiei este aceea a stabilirii criteriilor potrivit cărora se pot deosebi omonimele de sensurile diferite ale unui cuvânt polisemantic⁴

a) Un criteriu de diferențiere a omonimelor de cuvintele polisemantice este cel gramatical. Înțelegând prin unitatea unui

⁴ Vezi, Finuța Asan, *Observații cu privire la omonime*, în „Probleme de lingvistică generală“, vol. II, p. 115–121. Vezi și Vasiluță Livia, *Considerații asupra omonimiei semantice*, în „Cercetări de lingvistică“, Anul XXi, nr. 1, 1976, ian.–iun. p. 57–64.

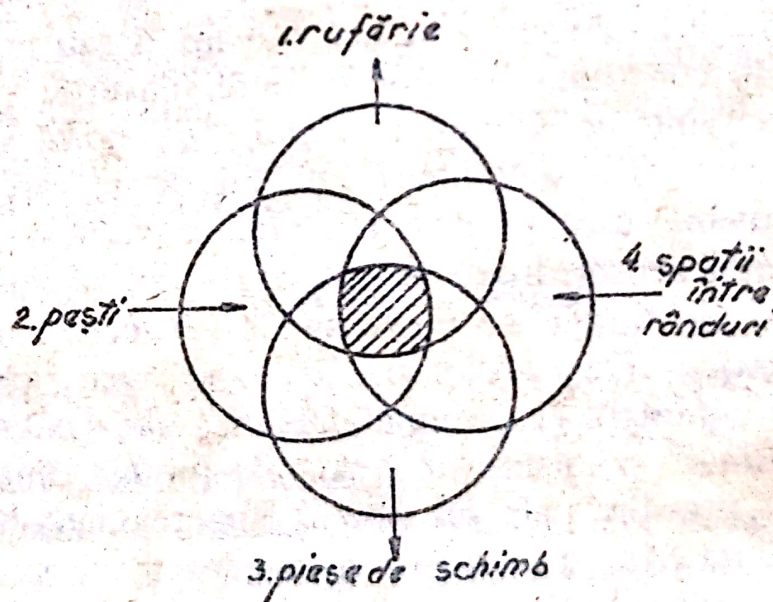
cuvânt atât totalitatea formelor lui flexionare, cât și totalitatea sensurilor, nu vom grupa împreună formele care s-au specializat pentru anumite sensuri și nu vom spune că aparțin aceluiași cuvânt sensurile care nu pot fi exprimate decât prin anumite forme flexionare ale cuvântului respectiv. În cazul cuvântului *arc*, *arcuri*, *arce* și a celor patru sensuri ale lor, avem omonime parțiale (cuvinte cu sensuri deosebite și cu unele forme flexionare identice). Cele două cuvinte sunt: *arc*₁ – „armă de aruncat săgeți” – (pl.) *arcuri* și *arc*₂ „porțiune dintr-o circumferință sau dintr-o linie curbă” – (pl.) *arce*.

b) Un alt criteriu de deosebire a omonimelor de cuvintele polisemantice este cel etimologic. *Somn*₁ „starea celui care doarme” și *somn*₂ „pește răpitor de apă dulce” nu pot fi interpretate ca două sensuri ale unui cuvânt polisemantic, ci ca două omonime, pentru că reprezintă cuvinte de origine diferită, latină și slavă. La fel sunt: *arie*₁ „loc neted și bătătorit unde se treieră cerealele păioase, bătătură” (< lat. *area*) și *arie*₂ „compoziție vocală” (< it. *aria*); *colon*₁ parte a intestinului gros” și *colon*₂ „muncitor agricol la romani (< lat. *colonus*) etc.

c) Criteriul subiectiv este acela al lipsei sau prezenței unei asocieri în conștiința vorbitorilor între sensurile vechi și cele noi ale cuvintelor. Cuvintele *capră*, *șap*, *boltă* sunt cuvinte polisemantice sau omonime? Punctul de plecare a fost un singur cuvânt, care printr-o evoluție semantică complexă, a ajuns să aibă sensuri foarte îndepărtate de cel original. Având în vedere istoria limbii, se poate spune că acestea sunt cuvinte polisemantice. Dar vorbitorii mai fac vreo legătură între sensurile „animal” și „scaunul trăsuri” ale cuvântului *capră*, între „animal” și „pahar de bere” ale lui *șap*, între „acoperiș boltit și „prăvălie” ale lui *boltă*? Ruperea lanțului semantic constituie un criteriu obiectiv pentru deosebirea omonimelor de cuvintele polisemantice, atunci când o verigă intermediară între sensuri nu mai există în limbă și subiectiv, când veriga dezvoltării semantice mai există în limbă⁵.

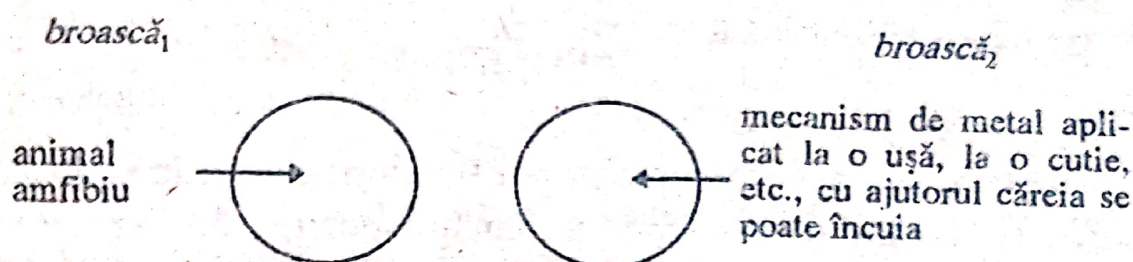
⁵ Finuța Asan, art. cit., p. 115

d) Realizându-se structura noțională și semantică a cuvintelor, s-a găsit, se pare, criteriul obiectiv de diferențiere a cuvintelor omonime de cele polisemantice. Cuvintele au de obicei mai multe sensuri, iar fiecare sens are la bază o noțiune. Sensurile unui cuvânt nu alcătuiesc o aglomerare întâmplătoare, haotică, ci un tot organizat, între noțiunile exprimate printr-un cuvânt existând legături. Alte cuvinte au două sau mai multe sensuri, cărora le corespund noțiuni legate între ele printr-o notă comună, fără a avea și un sens general. De exemplu, cuvântul *albitură* are următoarele sensuri: 1. „Rufărie de corp sau de pat (de obicei de culoare albă)”; 2. „Nume generic dat exemplarelor mici de plătică sau de babușcă (pești cu carnea de culoare albă)”; 3. „Mici piese de plumb care se introduc între cuvinte sau printre rânduri, pentru a păstra distanța (albă) convenită”. 4. „Spațiul alb dintre literele tipărite”. Nota comună a celor patru noțiuni este „culoarea albă”. Reprezentarea grafică a raporturilor dintre aceste noțiuni ar fi cea din figura de mai jos:⁶

⁶ Idem, p. 118

Alte cuvinte însă au sensuri între care nu se vede nici o legătură:⁷

Concluzia este că sensurile care se bazează pe noțiuni ordonate sau încrucișate formează o unitate semantică (datorită notelor comune ale acestor noțiuni), iar sensurile care au la bază noțiuni exclusive, necomparabile, nu pot forma o unitate semantică, ci mai multe unități, atâtea câte noțiuni necomparabile există. În primul caz, sensurile alcătuiesc un cuvânt polisemantic, în cel de al doilea, două sau mai multe cuvinte omonime. În acest fel, structura noțiunilor și structura semantică a cuvintelor constituie criteriul obiectiv care poate duce la o delimitare între cuvintele polisemantice și omonime⁸. În studierea omonimelor trebuie utilizat și *Dicționarul de omonime* de Alexandru Popescu – Mihăești, Casa de Editură „Avram Iancu”, București, 1993.

Prezența omonimelor în limba română este acceptată nu numai datorită numărului relativ redus de omonime autentice, ci și din cauza faptului că două cuvinte omonime ajung foarte rar în situații „conflictuale”, fiind îndepărtate tematic și funcțional. Apropierea omonimelor, care se realizează, de exemplu, în calambururi, epigrame, jocuri de cuvinte etc., creând în mod intenționat posibilitatea unei duble interpretări a textului se face cu mult efort și cere un deosebit spirit de inventivitate. Calamburul (fr. *calambour* „glumă”) este un

⁷ Idem, p. 119

⁸ Idem, p. 120

procedeu stilistic, cu efect umoristic, care exprimă echivocul, prin prezența în același text a unuia sau mai multor omonime⁹.

„Nu contest că femeile au *rostul* lor pe lume. Dar odată ajunse neveste își strică toate *rosturile*“.

(T. Mușatescu)

Aceste virtuți ale omonimelor pot fi valorificate și în context școlar, ele creând o atmosferă de bună dispoziție, de întrecere, de învățare activă. Cei care au dobândit cunoștințe suficiente despre omonime, își dau seama că autorul creează cu ajutorul lor, în mod voit, posibilitatea unei duble interpretări. Efectul stilistic constă în aceea că se descoperă sensul adevărat al cuvântului, în ciuda sensului aparent pe care ni-l impune textul:

„Poetul nostru, plin de har,
Zace-n pământ la Murfatlar
Invidios cum să nu fii?
El chiar și mort e printre *vii*!“

(Cateu Popescu)

„Unui inspector...
În rapoarte, treaba-i bună
Și așa ca el mai sunt:
Zece deplasări pe *lună*
Și nici una pe pământ!“¹⁰

⁹ Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, 1975, p. 121

¹⁰ „Pentru patrie“ nr. 5, 1988, p. 31.

4. PARONIMELE

În procesul de cultivare a limbii române în gimnaziu, o atenție specială trebuie acordată paronimiei. Aceasta este concluzia la care am ajuns în urma experienței didactice de până acum. Unii dintre elevi scriu încă: „comentariu *literal*“, „Sentimentul *predominat* din poezie este dragostea de patrie“, „Sublocotenentul Roșu era un om *solidar*“, „Zoe are *eroare* de scandal“, „*altitudinea* poetului“ etc.

Confuziile provocate de paronimie sunt frecvente în perioada însușirii rapide a unui volum de cuvinte care depășește posibilitățile de consolidare prin utilizarea lor repetată. Locul paronimelor, apoi, nu este exact precizat în *Programa de limba și literatura română pentru gimnaziu*, iar manualul de *Limba română*, tratează sumar problema paronimelor la clasa a VII-a. Propun la această clasă, în cadrul temei „Clasificarea cuvintelor după formă și sens“ cel puțin o oră pentru paronime, urmând să fie reluate în clasa a VIII-a, într-o lecție de recapitulare, apoi ca permanent să sesizăm și să conștientizăm greșelile, confuziile create de necunoașterea paronimelor.

Cum definim paronimele? Aceasta se realizează pe baza observării unui număr însemnat de cuvinte paronime (lista de paronime ne va ajuta în acest sens): *aluzie-iluzie*, *absidă-apsidă*, *absorbi-adsorbi*, *adagio-adagiu*, *adapta-adopta*, *aferent-eferent*, *albastru-alabastru*, *altitudine-aptitudine-atitudine*, *anual-anuar*, *antonimie-antinomie* etc. În privința formei, paronimele sunt cuvinte aproape identice; diferă printr-un singur sunet (*atlas-atlaz*, *calcan-cancan*, *complement-compliment*, *destins-distins*,

evalua-evolua etc.) sau sunt formate din exact aceleași sunete, însă acestea diferă puțin prin modul lor de combinare (*antonimie-antinomie, cazual-cauzal, corvetă-covertă, percep-tor-preceptor, plus-puls, releva-revela*). Unele paronime au un sunet în plus față de celelalte (*a asculta-a ausculta, carbonier-carbonifer, facțiune-fracțiune, geană-genă*). Paronimele pot să difere între ele prin două sunete când ne aflăm în fața unor cuvinte care au un corp fonetic mai lung (*inveterat-învederat*).

Exemple:

„Unele versuri fac *aluzie* la timpuri de neliniște și de război“.

(D. Murărașu)

„Pe atunci (ca și azi) nu existau secrete, ci numai *iluzia* lor“

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 191)

Medicul constată că are *puls* bun.

Știe foarte bine limba română, *plus* trei limbi străine.

„La trei luni înainte de moarte i se întâmplă un incident care fu o dovadă în *plus* a purității sale morale și a măreției sentimentului de caritate“.

(Pascal, *Cugetări*, p. 25)

Sensurile paronimelor sunt diferite, reieșind din contexte. De asemenea, se observă că paronimele aparțin aceluiași părți de vorbire (substantive, verbe, adjective) sau unor părți de vorbire diferite (adjectiv și substantiv).

Exemple:

Aurel Vlaicu a făcut toate aprecierile prin observare vizuală, ceea ce a dus la o *eroare* în măsurarea distanțelor.

Ea are *oroare* de frig.

A *evalua* corect cunoștințele elevilor este un ideal spre care tinde orice profesor.

„Cu siguranță că se urca și mai sus, în intenția de a *evolua*... asupra Brașovului și a Tâmppei“.

(L. Mărghitan, *Inginerul aviator Vlaicu*, p. 35)

Abia venit din concediu, *destins*, s-a apucat de lucru.

„Am primit oferta unui *distins* institut de pompe funebre, de a fi angajat ca jelitor profesionist“.

(„Perpetuum comic“, p. 221)

Ați învățat despre *forțat*?

„Ocolul multiplu pe alea neîngrijită și destul de întinsă îl făcea în pas *forțat* și ea îl istovea atunci la culme“.

(Gib Mihăescu, *Brațul Andromedei*, p. 52)

Unele paronime au aceeași rădăcină și sufixe diferite: *-al/-ar* (*anual-anuar, arbitral-arbitrar, familial-familiar, focal-focar*) sau sunt diferențiate prin prefixe (*prenume-pronume, prescrie-proscrie*):

„*Versiunea* literală are totuși meritul de a reflecta fidel cel puțin „conținutul“.

(Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, p. 29)

Opera *literară* „Surâsul Hiroshimei“, de E. Jebeleanu m-a impresionat.

„Fondul magnetic al acestui tip *original* de poezie îl constituie folclorul local“.

(N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, p. 291)

El este *originar* din Piatra Neamț.

„Peste noapte mai am vreo douăzeci de oaspeți: ospătari, responsabili de cooperative... un *funcționar* de la fisc și o profesoară“.

(„Perpetuum comic“, p. 1)

„A doua cale este aceea de care sunt atrași un mare număr de tineri, și anume un mobilier simplu, *funcțional*, purtând amprenta inconfundabilă a realizatorului lor“.

(Almanah „Femeia“, 1984, p. 196)

„*Pronumele* relativ este *pronumele* care ajută unei relații de subordonare între o propoziție subordonată și regenta ei din cadrul frazei“.

(Mic dicționar de terminologie lingvistică, p. 340)

„Am spus că Maria lasă ochii în jos și între *prenumele* și numele ei, timp de zece ani va trece numele patronimic al soțului ei Meneghini“.

(Pierre – Jean Rémy, *Callas o viață*, p. 43)

Medicul mi-a *prescris* o rețetă.

I.B. Deleanu a fost *proscris* până la sfârșitul vieții sale.

„Pentru a *preveni* revenirea dominației femeilor, bărbații creară la rândul lor o grupare secretă proprie, prohibind pentru totdeauna intrarea femeilor în aceasta“.

(Ioan Șt. Radu, *Patagonezii*, p. 92)

„Cumplita sa ciudă mai *provenea* și din faptul că, deși dăduse ordine severe ca studentul acela înalt... să fie redus la tăcere..., vestea împlinirii acestei dorințe întârzia încă“.

(Gib Mihăescu, *Brațul Andromedei*, p. 114)

În mod cu totul excepțional există și paronime care diferă atât prin rădăcină, cât și prin sufixul adăugat acesteia. Astfel *orar* s-a format de la substantivul *oră* cu sufixul *-ar* (după modelul fr. *horaire* și al latinescului *horarius*), pe când *oral*, este un împrumut din limba franceză, format acolo pe baza lat. *os*, *oris* „gură“ + suf. *-al*. Din această cauză putem spune: „S-a afișat *orarul* (adică programul), dar și *oralul* (substantiv rezultat prin elipsă din sintagma *examen oral*, adică „vorbit“)“¹

¹ Theodor Hristea, (coordonator), *Sinteze de limba română*, Editura Albatros, București, 1984, p. 25.

Din punct de vedere etimologic, paronimele pot avea aceeași origine, mai apropiată sau mai îndepărtată (și atunci ele sunt totodată, dublete sau triplete etimologice. Ele s-au transformat cu timpul în două unități lexicale distincte, deoarece au pătruns în limba română nu numai din limbi diferite, ci și, cel mai adesea în epoci diferite. E cazul lui *fîșă*, pe care limba română l-a împrumutat direct din fr. (*fiche*), după ce mai înainte îl primise prin intermediul limbii neogrecești, sub forma *fîsă*. Alături de acestea mai amintim și paronimele care provin din aceleași cuvinte latinești, o dată moștenit și a doua oară împrumutat pe cale savantă, de exemplu, *pricepe* și *percepe*, ambele din latinescul *pricepere* sau *viers* și *vers*, amândouă din lat, *versus*. Tot un dublet rar folosit (neologic) este *ausculta*, pe care mulți vorbitori îl confundă cu *asculta*, spunând, spre exemplu: „Medicul *m-a ascultat* la plămâni, dar nu mi-a găsit nimic“.

O altă categorie de paronime cu origine și etimologie comună sunt: *îvesti-îvesti*, *dependență-dependință* sau *transparent-transperant*. La acestea, al doilea element al perechii s-a format chiar în limba română și a funcționat la început ca o simplă variantă în raport cu forma etimologică sau originară. Astfel, *îvesti* provine din *investi* (< fr. *investir*) prin „românizarea“ prefixului neologic *in-* (devenit *în-*). După ce au circulat paralel și nediferențiat semantic, cele două verbe s-au specializat din acest punct de vedere și astăzi *investim* un capital într-o întreprindere, dar *îvestim* pe cineva cu un titlu, un drept sau o demnitate²

Pe baza consultării aceleiași liste de paronime, se observă că aceste cuvinte au, de cele mai multe ori, același număr de silabe și accentul pe aceeași silabă: *dóză-dúză*, *emigrá-imigrá*, *eminént-iminént*, *enervá-inervá*, *erúpe-irúpe* etc. Nu există

² Idem, p. 52

paronimie între un substantiv propriu și un substantiv comun. De la unele paronime se pot forma cuvinte derivate:

a emigra – a imigra
emigrant – imigrant
emigrare – imigrare

a enerva – a înerva
enervare – înervare
enervat – înervat

Există cuvinte care sunt în același timp antonime și paronime: *emigra-imigra*, *legal-ilegal*, *lizibil-ilizibil*, *mobil-imobil*, *moral-imoral*, *moral-amoral*, *responsabil-iresponsabil*.

Foarte rar, paronimele pot fi în același timp și sinonime: *armadă-armată*, (la spanioli *armada* este tot o *armată*, dar navală); *spinetă-epinetă* (denumesc un instrument muzical asemănător cu clavecinul); *amenda-emenda* („a îmbunătăți, a corecta”).

N. Felecan³ realizează o sinteză a opiniilor despre paronime (incluzând-o și pe cea a lui S. Constantinescu⁴). Consideră că există trei aspecte în raport cu care paronimele pot fi definite: „asemănarea formală”, „deosebirea de sens” și „originea” (diferită sau identică). Concluzia noastră este că în definirea paronimelor rolul esențial îl are „uzul limbii”, care confirmă sau infirmă existența respectivelor perechi de paronime și că nu orice cuvinte care diferă printr-un sunet sunt paronime.

După aceste observații, se pot sintetiza trăsăturile caracteristice ale acestei categorii semantice: paronimele sunt cuvinte cu formă aproape identică, dar cu sens diferit, conform cu etimologia cuvântului: *pará* „lângă, aproape de” plus *ónoma* „nume”. Așadar, paronimele sunt cvasiomonime.

Pentru înțelegerea sensului lor, paronimele trebuie folosite în contexte sau cel puțin în îmbinări de cuvinte în care ele se

³ Nicolae Felecan, *Paronimia în limba română*, Editura Gutinul, S.R.L. Baia Mare, 1993, p. 21

⁴ Silviu Constantinescu, *Mic dicționar de cuvinte perechi*, Editura Albatros, București, 1976.

utilizează în mod obișnuit: *cabinet dentar*, dar *sunet dental*; *atmosferă glacială*, dar *perioadă glaciară*, *calotă glaciară*, *ședere temporară* (adică „vremelnică”), *forță de muncă temporară*, *incapacitate temporară de muncă*, însă *propoziție temporală*, *lob temporal*; *traducere literală* „ad. litteram” sau „cuvânt cu cuvânt”, „față de limbă literară”⁵ *publicistică literară*, *debut literar*, *revistă literară*, *lume literară*, *motiv literar*, *document literar* etc.; *teren petrolifer*, *zăcământ petrolifer* „care conține petrol”, dar *echipament petrolier*, *utilaj petrolier*, *industrie petrolieră*, *resurse petroliere*, *produse petroliere*; *gest familial*, dar *domiciliul familial*, *asociație familială* etc.

Exercițiile variate create de profesor și adunate în mapa de material didactic pentru capitolul *Paronime*, îi va ajuta pe elevi să nu confunde aceste cuvinte, care de multe ori pun probleme chiar oamenilor instruiți. Profesorul însuși, ca să explice elevilor săi multe dintre paronime, trebuie să aibă temeinice cunoștințe de lexicologie. Studiarea paronimelor ar trebui să înceapă în gimnaziu, dar mai devreme, o dată cu predarea primelor noțiuni de vocabular, Paronimia trebuie să fie tratată după acele probleme de vocabular cu care ea are anumite legături de ordin formal sau semantic. E vorba de omonimie, sinonimie și antonimie și trebuie integrată în sistemul nostru lingvistic. Deși predate în gimnaziu, asupra paronimelor trebuie să se revină în liceu și așa cum am mai afirmat, această categorie semantică, trebuie să rămână permanent în atenția profesorului de limba română.

La cercul de cultivare a limbii sau în clasă (a IX-a), elevii se întâlnesc cu dramaturgia lui V. Alecsandri. Este momentul să sesizeze că acesta, înainte de Caragiale, realizează un comic de limbaj din straturi lingvistice contrastante, arhaisme,

⁵ Th. Hristea, *Paronimia și importanța ei în procesul de predare a limbii române*, în „Revista de pedagogie”, Anul XXIII, 2, febr., 1974, p. 51

franțuzisme etc. Utilizarea jocului de cuvinte ține de același comic de limbaj, ne referim la efectele de omonimie, de paronimie: *potograf* pentru *topograf*, *patiserie* pentru *tapiserie*, *patrioți* devine *patrihoți* etc.

Valorile stilistice ale paronimelor au fost sesizate în opera lui I.L. Caragiale, încă de I. Iordan⁶. Acesta subliniază că eroii lui Caragiale sunt mai autentici prin limbaj, decât prin acțiunile lor. În clasa a IX-a și a X-a, elevii studiază din diverse puncte de vedere schițele, comediile lui Caragiale, prilej cu care se pot discuta câteva dintre atracțiile paronimice din opera acestuia, atât pentru că acestea le pot crea dificultăți de înțelegere a textului, cât și pentru că ele constituie una din principalele surse ale comicului verbal caragialesc. „Atracția paronimică“ face parte dintr-un întreg arsenal de procedee lingvistice realiste, prin care marele dramaturg a reușit să-și individualizeze, ca nimeni altul, personajele sale comice, ușor de recunoscut tocmai datorită modului lor particular de a se exprima⁷.

În comedia „*O noapte furtunoasă*“, Nae Ipingescu, adresându-se lui J. Dumitrache, folosește cuvântul *impresie* în loc de *expresie*:

„Jupân Dumitrache, adică să am pardon de *impresie*, eu gândesc că numa' ți-ai făcut spaimă degeaba. Poate că omul o fi șezând prin partea locului, pe Dealul Spirii“.

(I.L. Caragiale, *Teatru*, p. 24)

Fiind mai cunoscut decât *expresie*, (care are aceeași rădăcină), *impresie* îl înlocuiește pe cel dintâi în vorbirea personajului incult și efectul comic realizat de scriitor prin

⁶ I. Iordan, *Limba «eroilor» lui I. L. Caragiale*, 1957, Societatea de Științe Istorice și Filologice, p. 10

⁷ Th. Hristea, *Paronimia și atracția paronimică în limba română*, în „Limbă și literatură“, nr. 1, 1978, p. 30

amestecarea acestor neologisme este evident. Un efect asemănător obține Caragiale și prin înlocuirea neologismului *modestă* cu paronimul *modistă*, deci tot cu un neologism (din fr. *modiste*). Același J. Dumitrache afirmă despre Zița:

„Fată frumoasă, *modistă* și învățată și trei ani la pasion, să-și mănânce ea tinerețele cu un ăla...”

(I.L. Caragiale, *Teatru*, p. 29)

Când studiază piesa de teatru *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale, elevii pot discuta cuvintele paronime *scrupulos* și *scrofulos*. Pristanda, polițaiul, se adresează lui Cațavencu în felul următor:

„Poftiți, cocoane Nicule, poftiți...” (umilit) și zău, să pardonați, în considerația misiei mele, care ordonă (serios) să fim *scofuloși* la datorie. D-voastră știți mai bine ca mine... așa e polițaiul: tată să-ți fie – trebuie să-l ridici? îl ridici! n-ai ce-i face: e misie”.

(I.L. Caragiale, *Teatru*, p. 133)

Alături de alte procedee (deformarea neologismelor, formula stereotipică sau caracteristică, numele proprii ale eroilor etc.) atracția paronimică rămâne unul dintre mijloacele originale prin care marele nostru dramaturg a dat viață personajelor sale.

În literatura actuală, fenomenul este utilizat mai ales în dramaturgie și în scheciuri. În piesa lui Ion Băieșu, *Ciudatul rol al întâmplării* este folosit cuvântul *numeral*, în locul paronimului său *numerar*:

„Costel: În calitate de casieră manipulați bani *numeral*?”

Tanța: Bineînțeles că *numeral* și zilnic (...) eu concentrată, că lucrăm cu bani *numeral*...⁸

Cercetarea paronimelor, sub toate aspectele, rămâne o problemă actuală.

⁸ Apud, N. Felecan, *op. cit.*, p. 49

5. CUVINTELE POLISEMANTICE

În gimnaziu, cuvintele polisemantice se învață pentru prima dată în clasa a VII-a, în cadrul lecției „Clasificarea cuvintelor după formă și sens” (consolidare), deși până la această dată cunoștințele despre această categorie fundamentală a semanticii pot fi cunoscute intuitiv de către elevi. Sumar, problema este tratată în manualul de clasa a VII-a¹. Care trebuie să fie conținutul acestei lecții? Cum, pe parcursul anilor ne-am format o schemă generală – tip, un algoritm după care realizăm învățarea-predarea principalelor categorii semantice, la polisemie ne vom opri la următoarele aspecte importante: definirea lor, raporturile dintre polisemie și omonimie, tipurile de sensuri din sfera cuvintelor polisemantice.

5.1. Definirea cuvintelor polisemantice

Aceasta se poate realiza comparând cuvintele monosemantice cu cele cu mai multe sensuri. De exemplu:

Bitumul se obține și prin distilarea huilei.

Uleiul de *camfor* se utilizează în medicină ca stimulent al centrilor nervoși vasomotori.

COADA

1. „Aceasta este vremea cea mai primejdioasă pentru prizonieri; legați cu un căpăstru de

¹ Ion Popescu, *Limba română*, manual pentru clasa a VII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București

Elicea avionului s-a pus în mișcare.

„Manipulând plăci care erau supuse fasciculelor de raze ale unui laser cu *heliu-argon*, câțiva angajați ai firmei „Xerox Corporation” au constatat... că amprentele lor, imprimate pe acestea, apăreau atât de clare ca și cum ar fi fost fotografiate pe un dispozitiv alb-negru”.

(*Pentru patrie*, 2, 1984, p 17)

coada calului... aproape întotdeauna se înecă în timpul traversării fluviului”.

(Al. Dumas, *Muntele de nisip*, p. 104)

(„Apendice terminal al părții posterioare a corpului animalelor vertebrate; smoc de păr sau de pene care acoperă acest apedince sau care crește în prelungirea lui”).

2. *Coada* Ilenei Cosânzene este blondă. (2. „Păr de pe capul femeilor crescut lung și apoi împletit, cosiță”).

3. *Coada* gutuilor este scurtă (3. „Partea unei plante care leagă fructul, frunza sau floarea de tulpină sau de creangă”).

4. Doi paji purtau *coada* rochiei împărătesei. (4. „Partea dinapoi (prelungită sau care se târăște pe jos) a unor obiecte de îmbrăcăminte (mai ales a celor purtate de femei; trenă”).

5. Apucă chitara de *coadă*, apoi cântă un cântec răscolitor. (5. „Partea unui instrument sau a unui obiect de care se apucă cu mâna, mâner”).

6. Cel de la *coadă* să vină în față! (6. „Bucată de la capătul unui lucru; sfârșit, extremitate”).

7. Un grup pestriț de turiști americani, japonezi și nemți făcuseră *coadă* pentru ca în schimbul la patru mao-subdiviziune a yanului – să fie lăsat să privească printr-o lunetă specială spre Tayvan. (7. „Șir lung de oameni care își așteaptă rândul la ceva“).

8. *Coada* cocoșului este o plantă medicinală. („Plantă erbacee cu flori albe, întrebuințată în medicina populară“).

Aceste cuvinte au în orice context aceeași semnificație. Ele sunt cuvinte monosemantice. Alte exemple: *argon*, *calorifer*, *fenol* etc.

Monosemantismul este tendința firească a limbajului oricărei științe (stilul științific).

Pe baza celor de mai sus, se realizează o schemă care ilustrează relațiile între sensurile acestui cuvânt polisemantic. Este o schemă radială, sensul de bază al cuvântului este elementul central al structurii semantice. Se demonstrează, astfel, că cuvintele polisemantice sunt cuvintele care au mai multe sensuri (< gr. „*polis*“, „*multe*“, „*séma*“, „*semn*, *sens*“). Aceste sensuri reies din contexte. Polisemia capătă viață în vorbire; un cuvânt scos din context își pierde viața polisemantică. Doar 15% din cuvintele limbii române sunt monosemantice. Restul de 85% sunt polisemantice.

Substantivul *pământ* are în limba română următoarele sensuri:

1 „planeta pe care locuim“ (Cosmonauții s-au întors pe *Pământ*); 2 „scoarța globului terestru, sol“ (Minerii lucrează sub *pământ*); 3 „întindere de uscat, continent“ (În depărtare, marinarii au zărit o fâșie de *pământ*); 4. „teren cultivabil“ (Țăranii au luptat pentru *pământ*); 5. „țărână“ (a lua un pumn de *pământ*); 6. „teritoriu, regiune, țărână“ (*obiceiul pământului*); 7. (fig.) „realitate“ (a fi cu picioarele pe *pământ*)²

Când numărul sensurilor pe care le are un cuvânt polisemantic este extrem de mare, avem de-a face cu o *pletoră semantică* (Al. Philippide, I. Iordan, Th. Hristea, Marin Bucă, Ivan Evseev). Verbul *a face*, de exemplu, în D.L.R.L.C. are 47 de sensuri și o mulțime de nuanțe.

În legătură cu cauzele polisemiei, Marin Bucă și Ivan Evseev ajung la concluzia că există cauze profunde care determină polisemia legate de esența limbajului omenesc și de rolul pe care-l are limba în procesul cunoașterii și comunicării umane.

În istoria lingvisticii, nu o dată, a fost afirmată ideea că polisemia duce la ambiguitate și imprecizie, dar realitatea a infirmat această părere. Cercetătorii au demonstrat că polisemia este prezentă în toate limbile vorbite pe globul pământesc, deci este o categorie semantică universală, o lege a dezvoltării și funcționării limbajului uman.

Cât privește părțile de vorbire polisemantice, cele mai variate tipuri de polisemie le întâlnim la substantiv. Această parte de vorbire se caracterizează printr-o bogată și diversă tematică, cuprinde noțiunile cele mai abstracte și denumirile unor lucruri concrete. De exemplu, cuvântul *aur* a fost folosit de Eminescu în opere sa cu diferite valori metaforice:

– metaforă bazată pe culoare: („Gândea cum i-ar lua capul ei de *aur* în mâini și i-ar topi ochii cu sărutările lui“):

² Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Editura Facla, 1876, p. 31.

– metaforă bazată pe asemănarea de impresii vizuale; „lumină, strălucire“ („Luna revărsa tot *aurul* ei în odaia lui“);

– metaforă exprimând valori morale: („Gură de *aur*, veac de *aur*, zile de *aur*)“; („Când privesc zilele de *aur* a scripturilor române“) etc. Pot fi polisemantice și verbele și adjectivele. Într-o măsură mai mică sunt polisemantice numerele, pronumele și interjecțiile³

5.2. Deosebirea cuvintelor polisemantice de omonime

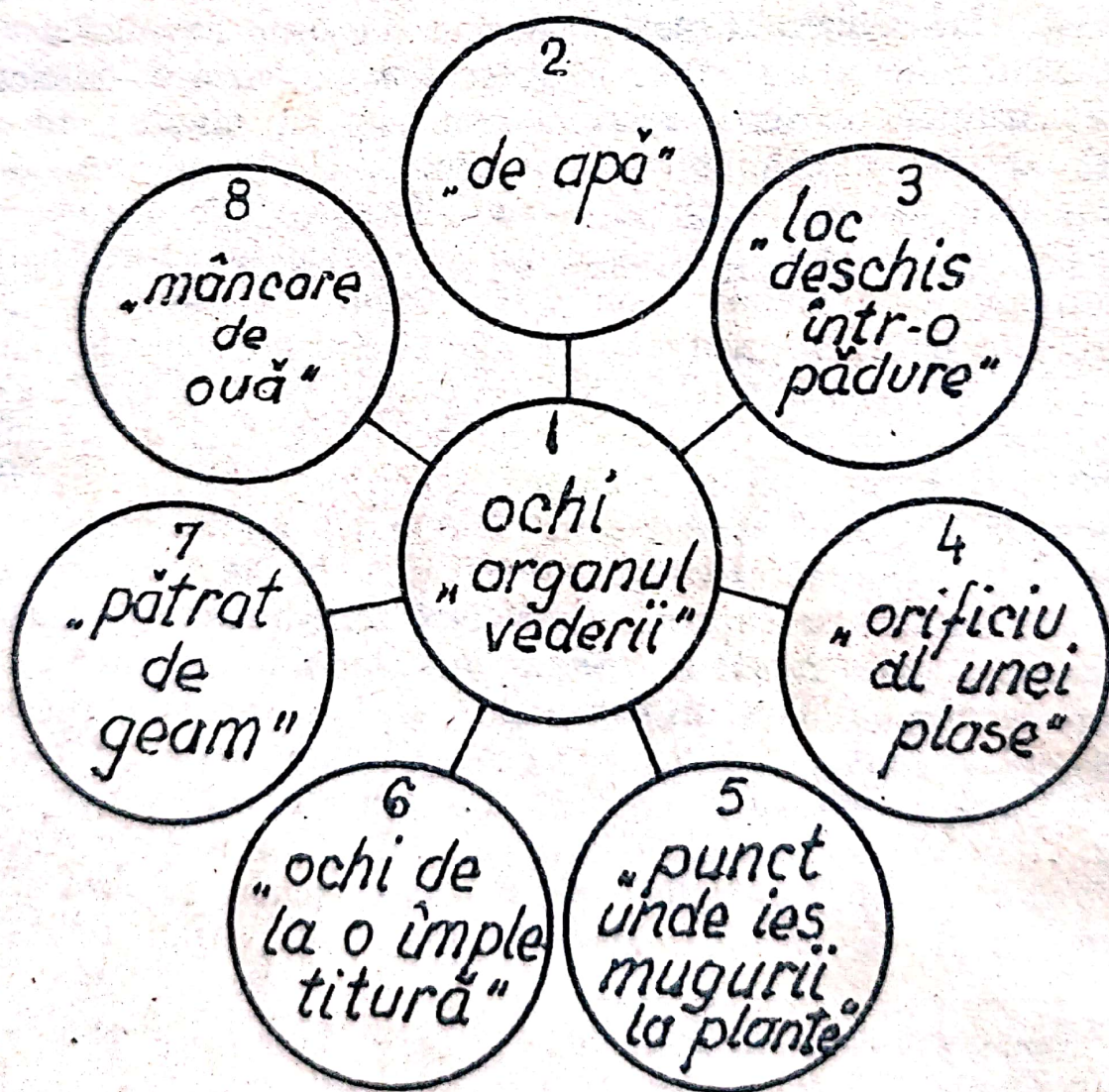
Știm că două sau mai multe sensuri ale unui cuvânt polisemantic se referă la un singur cuvânt, în timp ce omonimele, deși se scriu și se rostesc la fel, sunt cuvinte diferite. Deosebirea se face analizând sensurile cuvintelor și realizând scheme ilustrative în acest sens. În cazul cuvintelor polisemantice, sensurile acestora sunt oarecum înrudite, au o notă comună, în schimb sensurile omonimelor sunt destul de îndepărtate sau nu au nimic comun⁴. Deși, nici în dicționare faptele nu sunt destul de clare, totuși acestea sunt sursele de informare care trebuie consultate. Pentru a răspunde la întrebarea dacă substantivul *ochi* este cuvânt polisemantic sau omonim, procedăm în felul următor: căutăm în DEX sau în alt dicționar al limbii române, mai întâi sensul de bază al acestui cuvânt: 1. „Fiecare dintre cele două organe ale vederii, de formă globulară, sticloase, așezate simetric în partea din față a capului omului și a unor animale; organul vederii“. Cuvântul *ochi* intră, apoi, în numeroase expresii, dintre care scriem câteva: *văzând cu ochii* „repede“; *ochi în ochi* „privindu-se unul pe altul“; *cu ochii închiși* „a) fără discernământ“; b) „pe dinafară, pe de rost“; *A fi numai ochi (și urechi)* „(a privi) foarte atent (la ceva)“; *a dormi numai cu un ochi* „a dormi ușor, neliniștit“; *cât vezi cu ochii (sau cu ochiul)* „cât cuprinzi cu privirea“; *a vedea cu ochiul* „a vedea el însuși“ etc. Cu acest cuvânt, se formează nume de plante, ca de exemplu *ochiul boului*. Apoi, figurat,

³ Pentru polisemia părților de vorbire, vezi M. Bucă și I. Evseev, *op. cit.*, p. 75–95

⁴ Aurel Scorobete, *Cuvinte polisemantice*, în „Limba și literatura română“, nr. 2, 1982, p. 6

ochi mai înseamnă un punct unde apa unui râu se învârtă, un loc deschis într-o pădure, o gaură în anumite feluri de brânză, orificiul făcut într-o pânză de navă, plasă, foaia de cort, punct de unde ies mugurii la plante, un laț la o împletitură, (de exemplu de ciorap), un pătrat de geam, o mâncare de ouă etc.

Toate cuvintele de mai sus au ceva comun, care le unește (forma), ele constituie un ansamblu, o structură, un sistem, deși au valori intensionale și extensionale diferite. Sensul de bază al cuvântului *ochi* este elementul central al structurii semantice. Relațiile dintre aceste cuvinte s-ar putea reprezenta, într-o schemă radială, ca în figura:

Cuvintele omonime nu pot forma o unitate semantică, ci mai multe unități, atâtea câte noțiuni incompatibile există. Exemplu: *calcan*₁ „pește de mare cu corpul rombic, turtit lateral și asimetric având ambii ochi pe partea stângă și solzi lungi, tari pe burtă și pe spate” și *calcan*₂ „perete exterior din spate (fără deschizături) al unei case destinat să fie acoperit de zidul asemănător al unei clădiri vecine”.

5.3. Tipuri de sensuri din sfera cuvintelor polisemantice

Cuvântul polisemantic are două sau mai multe sensuri care se află într-un raport de interdependență. Tipologia sensurilor este foarte variată, căci sensul este o entitate complexă caracterizată printr-o multitudine de aspecte care au în vedere calitatea informației redată prin cuvinte (sensuri denotative și sensuri conotative), gradul de abstractizare a sensului (sensuri abstracte și sensuri concrete), importanța funcțională a sensului (sens principal și sens secundar), ordinea apariției sensurilor (sens de bază și sens derivat), legătura dintre sensul cuvântului și obiectul denumit (sens direct sau propriu și sens figurat sau figurativ), sfera de întrebuințare a sensului (sens general și sens special), valoarea stilistică a sensului (sens nemarcat stilistic, neutru și sens marcat stilistic, expresiv), gradul de dependență față de context (sens independent de context și sens determinat de context).

Din cauza spațiului restrâns al acestei lucrări, ne vom opri în cele ce urmează, în special, la problemele care ne interesează în context scolar.

Opoziția *sens principal* – *sens secundar* are în vedere diferențierea sensurilor în funcție de rolul lor în structura semantică a cuvântului și importanța lor în limbă. În structura oricărui cuvânt polisemantic, există un sens care domină sfera

semantică. De exemplu, la auzul cuvântului *tablou*, ne vine în minte imaginea unei picturi sau a unui desen (căci aceasta este semnificația lui principală⁵). Restul sensurilor cuvântului vor apărea și se vor deduce numai în context: „privești de ansamblu” (*tabloul naturii*, *tabloul toamnei*); „descrierea unei priveliști, a unei persoane etc. prin viu grai” (poetul zugrăvește *tabloul toamnei*), „subdiviziune a unei piese” (*tabloul al treilea al piesei*) etc. Sensul principal al cuvântului este, de regulă, mai stabil și mai vechi decât restul înțelesurilor cuvântului. Printre alte caracteristici ale sensului principal se poate indica caracterul nemarcat din punct de vedere stilistic căci, în sensurile lor principale, cuvintele nu îndeplinesc funcții expresiv – stilistice.

Opoziția *sens de bază – sens derivat*. Sensul de bază, denumit de asemenea și sens primar sau sens etimologic este semnificația inițială a cuvântului de la care au derivat sensurile ulterioare⁶. La majoritatea cuvintelor polisemantice, sensurile lor de bază coincid cu sensurile lor principale, care denumesc de obicei realitatea, obiecte esențiale din viața oamenilor. De exemplu, cuvântul *apă* are sensul principal de „lichid transparent și incolor care se folosește pentru băut, spălat sau stropit”, sens moștenit din limba latină. Coincidența dintre sensurile de bază (primare) și sensurile principale este proprie în special lexicului fundamental, caracterizat printr-o mare stabilitate a elementelor esențiale din structura semantică. La alte categorii de cuvinte se întâmplă adesea, că sensul primar trece cu timpul pe un plan secundar, funcționalitatea actuală a cuvântului fiind determinată de un sens derivat. De exemplu, cuvântul *tiran*, împrumutat din greacă, avea la bază sensul de „stăpânitor absolut al unei cetăți grecești”. Astăzi, acest sens a trecut pe planul al doilea, căci în limba actuală cuvântul se folosește cu un sens mai larg „persoană autoritară” sau „om crud”, „nemilos”. *El se poartă cu mine ca un tiran*.

⁵ Marin Bucă, Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 52

⁶ Idem, p. 53

Opoziția *sens propriu* – *sens figurat* se aseamănă într-o anumită măsură cu deosebirea dintre sensul de bază și sensurile derivate. De exemplu, în sfera semantică a cuvântului *viespe* sensul „insectă asemănătoare cu albina” este în același timp sens de bază și sens propriu, în timp ce al doilea sens pe care l-a căpătat acest cuvânt „femeie rea și aprigă” este un sens figurat și derivat⁷. Orice sens figurat este în același timp și derivat. Sensul propriu al cuvântului *vulpe* este „animal mamifer, de mărimea unui câine, cu blana roșcată și cu coada lungă și stufoasă, care se hrănește cu animale mai mici și cu păsări”, în timp ce sensul figurat este „persoană vicleană și șireată” și se explică prin faptul că această însușire (șiretenia) este un atribut acordat de popor animalului respectiv, în mod tradițional. Sensurile figurate au deci și o funcție de caracterizare. De exemplu, în loc de *păr blond*, putem spune *păr de aur*, *de aur* sugerând culoarea părului. Sensurile figurate ale cuvintelor, datorită expresivității și forței lor de caracterizare sunt elemente de bază ale limbajului poetic.

Metafora este transferul denumirii unui obiect asupra unui alt obiect, pe baza asemănării dintre obiectele respective. Asemănarea poate să se refere la: 1. forma obiectului (*mâneca* hainei – *mâneca* unui râu, *ac* de cusut – *ac* de brad, *coada* câinelui – *coada* cometei, *pară* (fruct) – *pară* de gumă, *măr* din pom – *mărul* lui Adam etc.). 2. culoarea obiectului: (inel de *aur* – toamnă de *aur*, *ceară* de albine – față de *ceară* etc.) 3. sunetele produse: (lupul *urlă* – vântul *uriă*, *a ciripi* (despre păsări) – *a ciripi* (despre oameni), *a şușoti* (despre oameni) – *a şușoti* (despre ape); 4. intensitatea proceselor: (*torent* de apă – *torentul*, *explozia* bombei – *explozie* de aplauze, *furtună* pe mare – *furtună* în suflet); 5. impresia produsă de obiectul respectiv (culoare *neagră* – gânduri *negre*, gust *amar* – viață

⁷ Idem, p. 54

amară, must dulce- cântec dulce, apă rece – inimă rece). Metafora, care după unii cercetători ar constitui esența limbii, este procedeul cel mai răspândit de transfer semantic, instalându-se la toate părțile de vorbire.

Metonimia este transferul denumirii efectuat pe baza unor asemănări între obiectele denumite. În timp ce metafora redă de regulă asemănările exterioare, metonomia reflectă legăturile interioare ale obiectelor. Metonimia se poate referi la: 1. contingente spațiale: (*clasă* „sală de clasă” – *clasă* de elevi, *sală* (de teatru) – *sala* aplaudă, *pahar de cristal* – *pahar de vin*, *cap* „partea capului” – *cap* „minte”, „memorie” etc. 2. legături cauzale concretizate în raporturile cauză și efect: (*lucrare* „proces” – *lucrare* „rezultatul procesului”, *compunere* „acțiunea de a compune” – *compunere* „compoziție, lucrare literară sau muzicală” etc.) 3. domeniul de cercetare și ramura de știință respectivă (*istorie* „știința istoriei”). Sensurile metonimiei sunt mai „reci”, mai raționale decât cele metaforice. Această figură de stil se întâlnește mai ales la substantive, în timp ce la verb, ea lipsește.

Sinecdoca este o varietate a metonimiei bazată pe folosirea părții pentru întreg (*pars pro toto*), a întregului pentru parte (*toto pro pars*), a singularului în loc de plural: *cap* în loc de *om* (câte 5 lei de *cap*); *mașină* pentru *automobil*, *acoperiș* în loc de *casă*, *măr* ca denumire a pomului, dar și a fructului copacului respectiv⁸

Polisemia se află în raporturi strânse cu celelalte categorii semantice ale limbii: sinonimia, antonimia, omonimia determinând în multe privințe, specificul acestor subsisteme și particularitățile sistemului limbii, în general. Numărul mare al cuvintelor polisemantice, mulțimea sensurilor lor, avantajul utilizării lor, pericolul confuziilor între sensuri, precum și frecvența lor în scrierile artistice, duc la concluzia importanței pe care aceste cuvinte o au în limbă, de unde decurge necesitatea cunoașterii și folosirii lor corecte.

⁸ Vezi, I. Coteanu, A. Bidu – Vranceanu, *Limba română contemporană*, vol. II, *Vocabularul*, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 55–57.

CONCLUZII

Prima concluzie la care am ajuns este că, dacă ținem seama de faptul că școala urmărește să faciliteze elevului înțelegerea cât mai cuprinzătoare a limbii române și să-i creeze posibilitatea utilizării ei corecte, dacă ne gândim la „explozia informațională” care atrage după sine o „explozie” lexicală, putem afirma că numărul de ore special rezervate studierii vocabularului este mic.

O tratare complexă și unitară a lexicului românesc actual și a gramaticii, în funcție de nivelul de învățământ, din partea învățătorului, a profesorului de gimnaziu și a celui de liceu, este o condiție indispensabilă în predarea-învățarea principalelor categorii semantice.

Pe tot parcursul anilor de școală este necesar să existe o relație firească între vocabular, morfologie, sintaxă, literatură și stilistică, elevii realizând că acestea constituie un tot: limba și literatura română.

De obicei, gramaticii i se acordă, în învățământul nostru un regim privilegiat, în timp ce preocupările de vocabular sunt dizolvate în acțiuni nesistematice. Problemele de ordin teoretic, expediate într-un număr mic de ore de-a lungul a patru clase, sunt cel mai adesea rupte de înțelegerea valorilor semantice și stilistice obținute de elementele lexicale în comunicare. La sinonime este obligatoriu să scoatem în evidență atât ceea ce au ele comun, cât și ceea ce le deosebește, nuanțele dintre ele în cadrul seriilor sinonimice, faptul că limba română este deosebit de bogată în sinonime. Antonimele rețin atenția prin faptul că sunt cuvinte cu sens opus, dar, în același timp solidare prin nucleul lor semantic, comun, determinat de faptul că desemnează calități, acțiuni, fenomene care aparțin aceluiași

domeniu al realității. Trebuie menționate, de asemenea, contextele tipice în care apar antonimele. Omonimele trebuie prezentate, în general, în contexte adecvate, contexte care îi ajută pe elevi să nu le confunde, să le înțeleagă corect sensurile. Confuziile paronimice vor putea fi evitate prin observarea unui număr mare de paronime, prin prezentarea unui număr important de contexte care conțin această categorie semantică, prin folosirea „antimodelor” de exprimare cu scopul de a-i convinge pe elevi de faptul că erorile flagrante de limbă îl acoperă de ridicol pe cel care le face. Adagiul latin „castigat ridendo” („a mustra, a dojeni prin râs”) nu și-a pierdut valoarea peste timp. Cuvintele polisemantice, raportul dintre omonimie și polisemie vor deschide porți noi spre cunoaștere elevilor noștri.

Simpla explicare a unui cuvânt nou întâlnit, a unui nou sens ca și introducerea unor noțiuni de lexic nu vor putea duce la rezultatele practice așteptate; pentru aceasta, a treia cerință este elaborarea unui întreg sistem de exerciții aplicative care să concretizeze, să completeze și să facă însușite cunoștințele date în fiecare dintre situațiile prevăzute de programă. Astfel, vom utiliza unele exerciții din care elevii să dobândească cunoștințe suficiente despre modul cum se realizează sensul cuvintelor în context, despre posibilitățile alegerii unui cuvânt dintr-o serie asociativă, în funcție de intenția vorbitorului și de situația în care are loc comunicarea.

Din punct de vedere metodic, lecțiile despre categoriile semantice trebuie să se realizeze mai puțin teoretic, și mai mult practic; să se utilizeze metode și procedee variate și eficiente, mijloace și forme adecvate. Nu este recomandabil și nici posibil să se lucreze cu cuvinte izolate, ci cu contexte, fie ele și minimale, în care elevii să găsească principalele categorii semantice învățate. Profesorul va da explicații suplimentare, va folosi o bogată exemplificare și va cere elevilor exemple adecvate, astfel încât, ei să rămână cu obișnuințe și deprinderi

temeinice. Elevii trebuie să recunoască situații, nu să cunoască definiții. Profesorul trebuie să tindă să devină un model pentru elevii săi, în sensul că își va controla propriul său vocabular, astfel încât nimic din ceea ce spune în clasă să nu rămână neînțeles de elevi. Acest aspect este încă destul de puțin luat în considerație, deși este fundamental pentru eficiența procesului de învățământ.

E necesar să fie elaborate manuale de limba română, adevărate instrumente de lucru pentru elevi, care să solicite personalitatea creatoare a elevilor, să-i angajeze în procesul complex de autoformare. Acestea trebuie să fie în conformitate cu programa școlară în vigoare și să acorde importanța cuvenită tuturor problemelor de vocabular și implicit categoriilor semantice studiate în școală. Manualele trebuie să explice cuvintele noi în mod corespunzător, iar la sfârșitul lor e necesar să existe un mic dicționar explicativ, în care să se menționeze etimologia fiecărui cuvânt și care să introducă o viziune didactică sistematică asupra așa numitului fenomen de îmbogățire a vocabularului elevilor. Să se creeze, de asemenea, în programele școlare sau în manualele școlare, la fiecare lecție, secțiuni tematice despre categoriile semantice, bareme de cunoștințe obligatorii, pe clase.

Trebuie să existe o preocupare neîntreruptă a profesorilor de a forma elevilor săi deprinderi concrete de muncă independentă. În acest sens, trebuie să existe în bibliotecile școlare, în cabinetele de limba și literatura română, necesarul de dicționare, opere lexicografice de mare valoare culturală; este necesară în acest sens, existența a cel puțin cincisprezece dicționare de același fel, pentru ca să fie posibilă consultarea lor concomitentă (e vorba de dicționare de sinonime, antonime, omonime etc). Elevii înșiși trebuie să-și cumpere dicționarele necesare pentru munca de acasă, iar pentru a fi găsite, aceste dicționare trebuie editate și reeditate în tiraj destul de mare.

Toate acestea trebuie realizate pentru ca profesorul să le poată dezvolta elevilor săi setea de cunoaștere, o vie dorință de a descoperi bogăția și frumusețea limbii române, limba fiind factorul esențial care indică gradul de cultură a fiecărui om.

Și fiindcă limba, stilul, literatura sunt atât de strâns legate, să încheiem cu acest citat din opera lui Sadoveanu: „Iată că sună și în această limbă veche și înțeleaptă accente cum n-au mai sunat. Sunt aceleași vorbe, însă e un întreg nou, în care se simte sufletul nostru până în adâncul istoriei, sunt aceleași elemente de tradiție și basm, însă fixate în cristal nemuritor de pietre rare. Toate generațiile și tot trecutul au lucrat pentru ca această operă, în care bate inima noastră să se elibereze”¹.

TESTE DE EVALUARE

Clasa a V-a: *Sinonimele*:

1) Înlocuiți cuvintele subliniate din propozițiile de mai jos, cu alte cuvinte potrivite ca sens:

Apele Argeșului trec *susurând* pe tăietura văilor. În față i-au apărut *vedenii* ciudate. *Am poposit* la cabana „Trei brazi”.

2) Scrieți din povestirea „*Puiul*”, de I. Alex. Brătescu-Voinești cuvintele cu sens asemănător cu *încremenit*. Alcătuiți cu ele scurte propoziții în legătură cu personajele povestirii.

3) Explicați sensul cuvintelor: *modest*, *guraliv*, *sever*. Folosiți-le în propoziții.

4) Continuați lista de mai jos cu cuvinte cu sens contrar: *sincer-mincinos*, *adevăr-minciună*, *a adormi-a se trezi*, *harnic-leneș etc.*

5) Cuvintele *HARNIC*, *muncitor*, *neobosit*, *neostenit*, *silitor*, *vrednic* au aproape același înțeles. Găsiți și voi cuvinte care au același înțeles cu *ÎNDEMÂNATIC*, *DEZORDINE*.

¹ Apud, Gh. Bulgăr, *Studii de stilistică și limbă literară*, p. 198

6) Ce înseamnă *tainic*? Ce poate fi *tainic*?

Clasa a VI-a (înainte de predarea-învățarea antonimelor):

1) Înlocuiți cuvintele următoare prin cuvinte cu înțeles contrar: *puternic, pace, curat, a sosi, nimic, greu*.

2) Adăugați substantivelor de mai jos, două adjective care să arate însușiri contrare: *pâine, lapte, iarnă, clasă, haină*, Exemplu: pâine *albă* și *neagră*.

3) Înlocuiți în textul de mai jos, cuvintele subliniate prin cuvinte cu înțeles contrar:

Pornisem spre autogară. *Din față* sufla un vânt puternic, care mă *împiedica* la mers. Tabăra noastră se afla *departe*. Drumul *urca*. Autobuzul se afla *în apropiere*.

4) În balada populară *Novac și corbul* există versurile:

„Dacă sorții te-or purta / Țările de-a vântura“, referitoare la Gruia. Ce sens are verbul *a vântura*? Cunoașteți trei dintre sinonimele lui? Alcătuiți scurte contexte pentru ele.

5) Grupați după înțeles următoarele cuvinte: *unul, comod, mister, simpatie, a aprecia, a subaprecia, enigmă, incomod, secret, mult, ascunziș, antipatie, puțin, a supraaprecia, toți*.

6) Subliniați cuvintele cu sens opus din textul următor; grupați-le în perechi:

Războiul este urât de oameni, pacea este dorită. A plecat acolo fără să treacă pe aici. Se plimbă, când în jos, când în sus, nervos. Este potrivit de statură, bine legat, nici scurt, nici prea înalt.

Clasa a VII-a (înainte de predarea-învățarea omonimelor).

1) Căutați în dicționar sensurile cuvântului *bancă*. Alcătuiți propoziții cu ele.

2) Indicați sinonimele cuvintelor: *fără veste, tezaur, limbă*. Formulați apoi propoziții cu acestea.

3) Scrieți trei proverbe (zicători) românești sau propoziții care să conțină antonime. Exemplu: „Buturuga *mică* răstoarnă carul *mare*“.

4) Ce sens au cuvintele subliniate din textul?

„... I place luciul vorbelor, ca un *lac* proaspăt, întins cu pensula moale pe un ciob“.

(T. Arghezi)

„Mă ridicai alene din fotoliu, liniștit ca un *lac* încremenit, și ieșii să-i cer domnului Cucu o sticlă de vin...“

(M. Preda)

5) Completați propozițiile următoare cu sensurile potrivite ale cuvântului *mină*:

Are o ... nemulțumită și capricioasă de fetiță alintată. În pădure s-a găsit o pixului este albastră. Ce sensuri are acest cuvânt în cele trei propoziții?

Clasa a VIII-a (înainte de predarea-învățarea cuvintelor polisemantice).

1) Alcătuiți propoziții cu cel puțin trei dintre sensurile verbului *a răsări*. Consultați, pentru aceasta, D.L.R.M. sau orice alt dicționar al limbii române.

2) Subliniați omonimele din textul:

Cupa excavatorului încarcă minereul folositor industriei.

S-a servit înghețata în cupă. A participat cu succes la Cupa Tineretului. Care sunt sensurile cuvântului în aceste contexte?

3) Scrieți scurte contexte care să ilustreze sensurile cuvintelor: *iminent*, *eminent*, *albastru*, *alabastru*. Ce sunt acestea?

4) Găsiți și scrieți sinonimele următoarelor cuvinte: *trudă*, *a-și închipui*, *ceas*.

5) Explicați sensurile cuvântului *stea* din propozițiile:

A apărut pe cer prima stea. Steaua spectacolului „O scrisoare pierdută“, de I.L.Caragiale a fost Carmen Stănescu. De Crăciun, copiii colindă satele cu steaua. Deasupra gustoasei supe, plutesc stele de grăsime. Steaua-de-mare este un animal al adâncurilor mării.

Clasa a VII-a Paronimele

1) Subliniați paronimele din următoarele propoziții:

Eminescu este originar din nordul Moldovei. În ochii mei, el este un original. Am învățat despre circumstanțiala temporală. O ședere temporară în capitală, i-ar prinde bine. Opera literară „Fefelega“ de I. Agârbiceanu este îndrăgită de copii. Interpretarea literală a unei legi ține seama, de litera, nu de spiritul legii. Pronumele este o parte de vorbire. Prenumele său este Vasile.

2) Studiind aceste exemple, definiți paronimele.

3) Găsiți paronimele cuvintelor: *locuție, destins, cazual, petrolier*. La nevoie, folosiți un dicționar al limbii române.

4) Grupați, în perechi de paronime, cuvintele următoare: *anuar, dentar, inerva, familiar, atlas, enerva, dental, familial, anual, atlas*.

a) Explicați sensul paronimelor *anuar-anual*, și *învести-investi*, consultând D.E.X.-ul.

b) Alcătuiți propoziții cu aceste perechi de paronime.

5) Formați paronime cu sufixele: *-al /-ar* (cel puțin cinci perechi). Introduceți-le în scurte contexte. De exemplu: *floral-florar, glacial-glaci-ar* etc.

6) Dați exemple de cel puțin zece perechi de paronime. (substantive, adjective, verbe, numere etc).

7) Există vreo greșală de înțeles în propozițiile?:

Porumbul este originar din America de Sud. Stilul lui Blaga este originar. El este o personalitate destinsă în societatea românească. După o asemenea zi plină de bucurii, s-a distins.

8) Cum e corect?

A rezolvat $\frac{\text{oral}}{\text{orar}}$ exercițiul?

Am învățat azi circumstanțiala $\frac{\text{cauzală}}{\text{cazuală}}$

Clasa a VIII-a. Categoriile semantice

Se dă textul:

„Lun-*atunci* din codri *iese*
Noaptea toată *stă* s-o vadă
Zugrăvește umbre *negre*
Pe câmp alb ca de zăpadă“

(M.Eminescu, *Făt-Frumos din tei*)

Cerințe :

- 1) Aflați antonimele cuvintelor subliniate în text și alcătuiți propoziții cu ele.
 - 2) Scrieți cel puțin patru cuvinte din seria sinonimică a verbului *a zugrăvi* și alcătuiți scurte contexte pentru ele.
 - 3) Cărei categorii semantice aparține cuvântul *lună*?
 - 4) Ce figuri de stil conțin aceste versuri?
 - 5) Ce sensuri are cuvântul *mână* în diferite contexte?
- Alcătuiți propoziții sau fraze și arătați în paranteză sensul acestui cuvânt.

„Limba cea de toate zilele este o
unealtă și o formă a spiritului“

(L. Blaga)

PRINCIPALELE CATEGORII SEMANTICE. EXERCITII

SINONIME

1) Subliniați sinonimele din textele:

a) „Și eu am citit, după bătălie, în nisipul neumblat și risipit
ca o pulbere, istoria *inamicului* meu“.

(A. de S. Exupéry)

„Un glas răgușit, care mi se păru sălbatic și fioros, mormăi
vorbe străine. Și caii și oștenii mergeau spre *vrăjmaș* pe
drumuri care nu se vedeau... În întunericul sufletelor rătăceau
supărările și grijile războiului, - și teama crâncenă“.

„*Dușmanul* era cu grija și cu frica în spate...schijele
răscoliră pământul într-o fumăraie amestecată cu țărână și praf“.

(M. Sadoveanu)

Exemplu: *inamic*// *vrăjmaș*// *dușman*.

b) „Iar el va găsi ca mijloace, căi și drumuri toți socotitorii
pe care-i dorește“.

„Cel căruia imaginea îi este temelie, semnificație și prilej de
măreție, spațiu și împlinire, dacă va fi smuls de la acest izvor,
va fi retezat, ciopârțit și va muri asfixiat, asemenea copacului
ale cărui rădăcini au fost tăiate. Nu se va mai regăsi“.

(Antoine de Saint-Exupéry)

c) „Istoria cunoaște celebrități nocive, nefaste alături de oamenii mari care trăiesc de milenii în conștiința socială a posterității”.

(V. Pavelcu)

2) Găsiți între cuvintele de sub fiecare propoziție pe cel care este sinonim cu termenul subliniat în text:

Discuția celorlalți îl *irită* peste măsură.

(a dezechilibra, a citi, a supăra)

Astăzi va avea loc *solemnitatea* decernării premiilor.

(premierea, festivitatea, serbarea).

Vedea omul că nu se putea *descotorosi* de mine cu vorba.

(a se descoperi, a se dezbăra, a scăpa).

Era *secătuit* de puteri.

(secat, golit, putrezit)

3) Găsiți sinonimele cuvintelor subliniate din textele:

„... Nu cerșește un român, / Nu *cerșește* cât mai are un *pai* de nădejde-n sân”.

(B.P. Hașdeu)

„Drepti și *făloși*, în haine de sărbătoare, bătrânii *jucau* hora mai frumos decât cei tineri”.

4) Explicați sensul cuvintelor subliniate, folosind sinonime:

„Se poate *face* orice dar nu se poate *făuri* orice, cum nu se poate *săvârși* orice”

(C. Noica)

Ce sunt ca părți de vorbire cuvintele subliniate?

5) Se dă textul:

„Țara... nu se servește cu declarații de dragoste, ci cu muncă *cinstită* și, la nevoie cu *jertfă*”.

(M. Sadoveanu)

Folosiți D.S.R. pentru a indica seriile sinonimice ale cuvintelor subliniate. Alcătuiți propoziții cu cuvintele din seria sinonimică a cuvântului *jertfă*.

6) Găsiți, în „Neamul Șoimăreștilor” de M. Sadoveanu, sinonime referitoare la articole de îmbrăcăminte, de exemplu, pornind de la termenul fundamental al seriei *basma*.

7) Doi din cei cinci termeni de pe fiecare rând sunt sinonimi; subliniați-i:

– a se debarasa, a se întâmpla, a se întâlni, a se descotorosi, a se cruci;

– a îmboldi, a coti, a insera, a impulsiona, a plăsmui;

– modalitate, amurg, mobilizare, meteahnă, posibilitate;

– defăimător, dezaprobat, calomniator, distribuitor, grăitor etc. Exemplu: *a se debarasa// a se descotorosi*.

8) Găsiți contextul în care termenii din paranteză să se poată înlocui unul prin altul. Exemplu: (*arbore, copac, pom*):

Stau la umbra unui *arbore*. Stau la umbra unui *copac*. Stau la umbra unui *pom*.

(iuteală, rapiditate, repeziciune, viteză); (eternitate, nemurire, vecie, veșnicie); (casnică, gospodină, menajeră); (a vedea, a observa, a zări).

9) Grupați, în serii de sinonime, următoarele cuvinte:

a) ager, chip, a diminua, figură, vioi, fizionomie, a se împușina, mână, sprinten, agil, obraz, a descrește, a scădea, repede, aspect, înfățișare, isteț, a se împușina.

b) colosal, neclintit, nălucă, imobil, enorm, vedenie, excepțional, gigantic, imens, arătare, nemișcat, infinit.

10) a) Ce poate fi *falnic*? (călăreț *falnic*, palat *falnic*, înfățișare *falnică*). Care este seria sinonimică a adjectivului *falnic*? Construiți contexte potrivite pentru fiecare sens.

Exemplu: *FALNIC, măreț, semeț, mândru, fălos, trufaș*.

Cupolele se vor înălța *falnic*, asemenea ramurilor cedrului.

În undele diafane ale lacului, se oglindea *mândru* în soare, un măreț castel. De pe marginea codrilor Pașcani, se zăresc în îndepărtata zare crestele Munților Neamț, care urcă *trufașe* spre cer, ca o coloană a infinitului.

Ofițerul călca *fălos*, iar pașii lui se auzeau ca un ecou în orașul care părea pustiu.

b) Adjectivul *inteligent* se potrivește cu substantive ca: *profesor, copil, vecin, pictor* etc. (copil *inteligent*, profesor *inteligent*). Puneți sinonimele *bătrân* // *vechi* pe lângă substantivele potrivite (de exemplu: om *bătrân*, prieten *vechi*, fată *bătrână*, lege *veche*; stejar *bătrân*, timpuri *vechi*). Alcătuiți enunțuri cu șase dintre acestea.

11) Găsiți, consultând la nevoie DSR, sinonimele cuvintelor: *a elabora, ortografie, predominant, mâhnit, cale, a poposi, bucurie*. Alcătuiți propoziții cu șase dintre ele.

12) Explicați cuvintele: *ipocrit, hărmălaie, indolent*, folosind sinonime, apoi introduceți-le în scurte contexte.

Exemplu: *fătarnic, IPOCRIT, nesincer, perfid, prefăcut*.

13) Precizați deosebiri în întrebuințarea sinonimelor subliniate:

„În noaptea lină de vară, un *susur* slab trece prin codrul adormit... Și iar vine o *șoptă* plină de mahnire, de departe pe cununile frunzișurilor“... „Din alăuta țiganului izvora o melodie mahnită, un *freamăt* încet de durere. Deodată alăuta tipă scurt: un *murmur* înăbușit de glăsuri se zbatu prin noapte“¹

(M. Sadoveanu)

14) a) Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți patru perechi de sinonime:

¹ Mihail Andrei, Iulian Ghiță, *Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice*, E.D.P., București, 1971, p. 14

Exemplu:

Întâlnire cu Fefelega

„Într-o poiană ²liniștită cu lăcrămioare, am întâlnit-o²
pe Fefelega. Era așa cum ²mi-o ⁴imaginasem, cum-⁴mi-o⁴
²închipuisem întotdeauna: ⁴tristă, ⁴posomorâtă, cu capul plecat, cu
obrajii stricați de vărsat, arși de soare și de vânt, tropăind cu
cizmele ei mari.

M-am apropiat de ea și i-am pus mâna pe braț. Era rece.
Când mi-am ridicat ³privirea, n-am văzut altceva decât un
³măreș monument care o reprezenta pe Fefelega alături de
Bator.

³Falnicul monument era făcut din marmură curată, ca sufletul
femeii. Ea privea ⁴îngândurată și ⁴mâhnită zarea, iar sufletul ei
mai plângea pe Păunița.

¹Am lăsat-o pe Fefelega în ¹tăcuta poiană pentru a-și depăna
firul gândurilor.“

(Spătaru Mihaela)

(sinonime folosite: *liniștită* // *tăcută*; *mi imaginasem* // *-mi închipuisem*; *falnic* // *măreș*; *îngândurată* // *mâhnită* // *posomorâtă* // *tristă*).

b) Alcătuiți o scurtă compunere cu tema „Toamna“, în care să fie incluse seriile de sinonime de mai jos:

- copac, arbore; arbust, tufă, boschet; creangă, ram, ramură; cărare, potecă, drum, cale;
- umed, jilav; vânt, cenușiu, tulbure, plumburiu;
- a cădea, a se desprinde, a se desface.

15) Înlocuiți cuvintele subliniate în text cu sinonime și vedeți dacă acestea modifică sau nu înțelesul:

„În cazul barelor supuse la *solicitări* simple *se consideră* că deformațiile plastice încep când *tensiunea* maximă *atinge* valoarea *limitei* de curgere a materialului, determinată de solicitarea monoaxială de *întindere* a materialului. Dacă barele sunt supuse *simultan* la mai multe solicitări, *este necesar să se stabilească relațiile* ce trebuie *să existe* între tensiunile principale pentru a fi posibilă *apariția* deformațiilor plastice“.

(D.R. Mocanu)²

16) Să se completeze spațiile punctate cu termenii potriviți, ținând seama de nuanța semantic-expresivă a contextului:

„Pe șesuri și-n văi era o tăcere (nemărginită, colosală, enormă, imensă, nemăsurată, nesfârșită, vastă). Numai departe, pe fânețe, o pasăre (țipa, răcnea, striga, urla) ascuțit, ca un fierăstrău sub pilă. Și un întuneric orb acoperea (văzduhul, atmosfera, cerul, spațiul, zările) și pământul. Sus, peste (sclipirile, licăririle, lucirile, scânteierile, strălucirile) stelelor treceau grămezi (uriae, colosale, gigantice, enorme, imense, infinite) de nori“.

(după M. Sadoveanu)

17) Alcătuiți propoziții cu sinonimele cuvântului *a pleca*, ținând cont de distribuția diferită de la un stil la altul:

curent

familiar

vulgar

argou

a pleca

a se căra

a o întinde

a se ușchi

a o șterge

18) Dați exemple de sinonime care numesc curgerea apei, culoarea cerului. Încadrați aceste sinonime în propoziții sau în

² V. Șerban (coordonator), *Cultivarea limbii române în liceu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 9

fraze în așa fel, încât să aibă, diverse nuanțe expresive, în funcție de intenție, de situație și de stil.

19) Explicați rolul stilistic al sinonimelor subliniate în textul de mai jos:

„... Văz apărând dintr-un paneraș de lângă cucoană capul unui *cățel* lăptos, plin de funde, de panglici roșii și albastre.

Norocul meu - gândesc eu - să trăiesc bine!... Lua-te-ar dracu de *javră*!... „Lovi-te-ar jigodia, *potaia* dracului! zic eu în gândul meu. Vedea-te-aș la Babeș, *jigănaie* îndrăcită! gândesc eu...” „... de abia-l scoaseră ea și Papadopolina și soldatul ofițerului din gura *dulăului*” „...Firește, coconiță simte *câinele*, are instinct”.

(I.L. Caragiale)³

20) Citiți propozițiile din textul de mai jos. Înlocuiți apoi, cuvântul *splendid* care se repetă, prin sinonimele sale. Ce efecte se obțin?

„- Ei, cum te simți, dragă, după concediu?

- Splendid!

- Cum a fost cazarea, masa?

- Totul a fost splendid! De mare, nici nu mai vorbesc - e splendidă!”⁴

21) a) Înlocuiți locuțiunile adjectivale cu adjective sinonime potrivite în contextul de mai jos; comparați contextul modificat prin înlocuire cu cel autentic; trageți concluzii asupra valorii expresive a locuțiunilor adjectivale:

„Cum te vei încredința, în această cetate se găsesc și oameni *de treabă* pe lângă destui șmecheri”. Lăsați împăratului cununa sa *fără prihană*. În Humulești, locuiau oameni *tot unul și unul*. Apreciez oamenii *cu judecată*.

³ Mihail Andrei, Iulian Ghiță, *Jucr. cit.*, p. 232

⁴ Ion Roman, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, Editura Științifică, București, 1966, p. 9

b) Găsiți sinonime pentru locuțiunile verbale următoare. Alcătuiți scurte enunțuri cu ele:

a-și da scama, a da îndărăt, a se da bătut, a-și lua picioarele la spinare, a lua ființă, a lua sfârșit, a lua pe cineva la rost, a lua peste picior.

c) Introduceți, în contexte potrivite, următoarele locuțiuni verbale. Înlocuiți-le prin sinonime! Comentați rezultatul!

„A rămâne în sapă de lemn; a ajuns apa la gât; a arunca banii în vânt; a avea fumuri la cap; a avea inimă verde; a avea orbul găinilor.

22) Precizați nuanțele stilistice (potrivit calității literare a cuvintelor și potrivit expresivității în comunicare) ale următoarelor serii de sinonime: *deștept, inteligent, mintos, isteț, iscusit, înzestrat, dotat; a demonstra, a dovedi, a arăta, a aproba, a pune în evidență*, introducându-le în contexte potrivite.

23) Alcătuiți serii de sinonime pentru cuvintele:

a) *a comunica*; b) *a gândi*; c) *a colinda*. Formulați contexte potrivite pentru seria sinonimică de la punctul a). Organizați seriile de sinonime pornind de la cuvintele lipsite de expresivitate până la cele cu expresivitate maximă.

24) Grupați sinonimele care se referă la „starea vremii” din textele următoare, sinonime care în cadrul seriei sau perechii sinonimice respective, prezintă gradat fenomenul în cauză:

„Astfel o vreme frumoasă, cu soare, poate fi însoțită de arșiță... sau de zăduf, deci „căldură mare, dogoritoare”.

„Atunci începură a suna clopotele cailor și simți lumina ceței scăzând”. „... am socotit că n-aveți să mai veniți pe asemenea negură”. „Noi înșine trecuserăm prin pâcla opacă, printr-o minune de vis”.

(M. Sadoveanu)

25) Înlocuiți expresiile de mai jos prin verbe sinonime: „a se da de ceasul morții, a se face luntre și punte, a da cinstea pe

rușine, a da de bucluc, a-și lua inima în dinți“. Construiți propoziții cu aceste expresii.

26) Precizați rolul sinonimelor din textele:

„Dar cu încetul s-a încins, aprins și s-a dezlănțuit.“

„Pune-te și șterge fereastra. Hait!“

Deci nepotul lustruiește de zor fereastra sub ochii bunicii până când sticla strălucea din nou“.

(I. Teodoreanu)

27 Printre funcțiile sinonimelor este și cea intensivă, alături de evitarea repetiției și de cea eufemistică. Pentru a insista asupra unei acțiuni, a unei caracteristici, Creangă cuplează adesea verbe sau adjective sinonime, expresive de obicei și prin structura lor fonetică. De exemplu: „... Înșfacă iedul de urechi și-l *flocăiește* și-l *jumulește*“. Găsiți și voi alte exemple în „Amintiri din copilărie“, de I. Creangă.

ANTONIME

1) Notați cu aceeași cifră antonimele din textul de mai jos, după modelul:

a) N. Titulescu rezumă și întruchipează istoria română,

¹internă și ¹externă între anii 1916 și 1936, în datele ei esen-
țiale. „Vorbă ²puțină, treabă ²multă“ Lentilele sunt ³convergente
și ³divergente. ⁴Închiderea și ⁴deschiderea circuitelor electrice se
face cu ajutorul unor dispozitive numite întrerupătoare.

b) „A putea să ajungi la ideea că nu soarele răsare și apune, ci pământul răsare și apune, înseamnă negarea vederii concrete în numele vederii abstracte, mai apropiată de adevăr“.

(N. Stănescu)

Oricum, particularitățile organismului uman pot confirma sau, în egală măsură, pot infirma cercetările pe animale.

c) „Lustragii, deci, sunt oamenii de jos care vin în contact tehnic cu încălțările oamenilor de sus. Ghetе vin, ghetе trec. Și cum spune poetul: toate-s vechi și-s nouă toate. Apune soarele. După un timp răsare luna“.

(I. Teodoreanu)

d) „Dumneata ești optimist, iar coana Catinca e pesimistă.

– Cum vine asta? Precizează.

– Uite cum: doi oameni înșețai văd o sticlă umplută până la mijloc. Optimistul exclamă: e pe jumătate plină. Iar pesimistul oftează: e pe jumătate goală! “

(I. Teodoreanu)

e) „Unde s-a mai văzut ca săracul să aibă dreptate în fața bogatului, iar cel slab în fața celui tare? “

(G.B. Joaquim de Silva)

f) „Au coexistat întotdeauna adevărul și minciuna, cinstea și necinstea, lenea și munca, iubirea și ura, neîndurarea și mila, vitejia și lașitatea, onoarea și rușinea, foamea și risipa, umilința și vanitatea“.

(Dumitru Popescu)

g) „Dacă nu ar exista limba, nu ar fi cunoscute nici binele, nici răul, nici adevărul și minciuna, nici satisfacția și nici decepția. Limba face posibilă înțelegerea tuturor acestora. Meditați asupra limbii“.

(„Upanișade“)

2) a) Recunoașteți cele șase perechi de antonime din proverbele:

„A face bine e totdeauna mai bine decât a face rău“.

„Apele mici fac râurile mari. Astăzi ești, mâine nu ești.“

Așa e roata lumii, unii suie, alții coboară. Ce înveți la tinerețe, aceea știi la bătrânețe“.

(„Proverbe românești“)

b) Grupați, în perechi, antonimele din următoarele propoziții. Căror părți de vorbire aparțin?

Târziu, cerul s-a acoperit de nori. S-au descoperit de curând, interesante piese ceramice de mare valoare arheologică. Buzăul este situat pe malul drept al râului cu același nume. De pe vapor, zăresc malul stâng al Dunării. La Berca funcționează astăzi câteva zeci de sonde. Ieri combinele staționau la marginea lanului.

3) Găsiți antonimele cuvintelor sau expresiilor subliniate din textul:

Din pricina ta *s-a prăpădit* atâta amar de lume. Meșterul era un om, *uscat*, de statură mijlocie, cu mustața cărunță, *rară* și *aspră*, care-i venea peste gură, trăgând a oală. Toți au votat *pentru el*.

4) Subliniați perechile de verbe antonime din proverbele de mai jos; precizați efectul stilistic realizat prin cuplarea lor în cadrul aceleiași comunicări.

„Anevoie se câștigă, lesne se cheltuiește. Ce face un prost nu poate desface zece înțelepți. Cine are bătrân să-l vândă și cine n-are să-l cumpere. Te poți opri când te sui, / dar anevoie când te cobori. Unul vine, altul pleacă. Cine cal străin încalecă / curând descalecă. Cine ce învață / Moartea îl dezvăță. Cum înnozi, / așa deznozi“.

(Proverbe românești)

5) a) Indicați adjectivele antonime din următorul text; precizați rolul lor în caracterizarea personajelor:

„- Fata babei era slută, leneșă, țăfnoasă și rea la inimă; dar, pentru că era fata mamei, se alintă cum s-alintă cioara-n laț, lăsând tot greul pe fata moșneagului. Fata moșneagului era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă“.

(I. Creangă)

b) Comentati efectul stilistic realizat prin întrebuintarea perechilor de adverbe antonime:

„Să şedem strâmb şi să judecăm drept. Şezi azi, şezi mâine / Lucrul tot napoi rămâne. Vorbeşte puţin şi lucrează mult, căci cel ce vorbeşte multe face puţine. La plăcinte / Înainte / Şi la război / Înapoi. Scara de sus se mătură, iar nu de jos în sus. Bine de una şi rău de zece. Fugi de-acolo, vino-ncoace, / Şezi binişor, nu-mi da pace. Toată vara cari la var, / Iarna mănânci tot pe amar“.

(*Proverbe româneşti*)

„Deşi scund de statură, cei dinaintea sa, opriţi la zece paşi păreau că se uită la el de jos în sus. El sare ca o lăcustă încolo; eu încoace“.

(M. Sadoveanu)

6) Grupaţi, în nouă perechi de antonime, cuvintele următoare:

acolo, moral, război, a despovăra, harnic, devreme, târziu, vorbeşte, aprobă, poetic, a împovăra, imoral, dezaprobă, apoetic, leneş, tace, aici, pace. Formaţi propoziţii cu două perechi de antonime.

7) Doi dintre cei cinci termeni din fiecare rând sunt antonime; subliniaţi-i:

- a termina, a critica, a configura, a lăuda, a zice;
- opac, principal, eşec, obiectiv, succes;
- epilog, principal, scop, prolog, demers;
- darnic, dator, abil, adversar, zgârcit, dureros.

8) Care sunt antonimele cuvântului *drept*? Găsiţi contexte potrivite pentru ele.

9) Antonimele subliniate din textele:

„Uşa de nuiete devenea o uşă cu dublă funcţiune. *Închidea* şi *deschidea* în acelaşi timp“.

(C. Chiriţă)

„Miștura fixează în spațiu mișcarea icoanelor atârinate de cuvinte, nu le *aprobă*, nu le *dezaprobă*“.

(T. Arghezi),

s-au format cu ajutorul prefixului *dez-(des-)*. Dați exemple de alte zece perechi de antonime formate cu ajutorul prefixelor.

10) Alcătuiți cel puțin șase perechi de antonime formate cu prefixele: *ø-/in-*; *dis-/con-*; *sub-/supra-*; *i-*; *ne-*; *con-/in-*; *pro-/anti-*. Introduceți-le în contexte.

11) Definiți cuvintele de mai jos prin antonimele lor: *tânăr*, *frumos*, *sărac*, *deștept*; *noapte*, *apus*, *căldură*, *vară*; *a vorbi*, *a merge*, *a întreba*, *a plânge*; *sus*, *nicăieri*, *înainte*, *azi*; *nimeni*, *nimic*.

12) Precizați cuvintele cu sens contrar, cuvintelor subliniate din contexte:

- o minte *ageră*, un om cu mișcări *agere*, ochi *ageri*;
- linie *dreaptă*, parte *dreaptă*, mână *dreaptă*;
- o bucată *de fier*, mână *de fier*, voință *de fier*.

13) Scrieți antonimele cuvintelor: *serios*, *a termina*, *totul*, *repede* și alcătuiți propoziții cu ele.

14) Ce cuvinte vă sugerează următoarele zicători? Aflați antonimele acestora.

Exemplu: „drept ca funia-n sac“ - *strâmb* - *nedrept*;
drept

„a aduce apă după ce s-a stins focul“, „a venit la spartul târgului“, „a avea fumuri la cap“, „a avea gădilici la limbă“, „a da cărțile pe față“ etc. Construiți contexte pentru ele. Care vi se par mai expresive?

15) Enumerați cinci titluri de cărți, de opere literare care să conțină antonime. Scrieți câte o frază despre ele.

16) Indicați zece perechi de antonime care să exprime emoții și sentimente omenești. De exemplu: *antipatie-simpatie*, *bucurie-întristare*, *încredere-neîncredere*, *dispreț-respect*,

dragoste-ură etc. Extrageți din cărțile citite contexte pentru acestea sau introduceți-le voi înșivă în contexte potrivite.

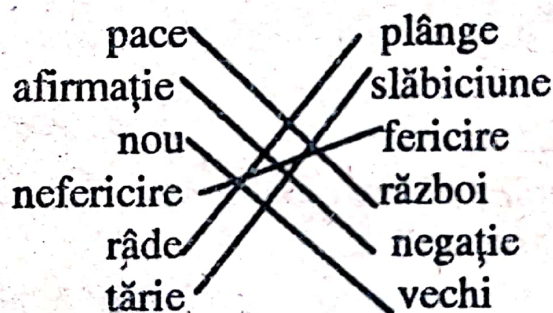
17) Găsiți antonime pentru fiecare dintre termenii:

discordie-ceartă-conflict-dezacord-vrajbă;

a cinsti-a cânta-a elogia-a glorifica;

nepăzit-nesupravegheat-pustiu.

18) a) La lecția despre antonime și paronime se poate juca „Jocul liniilor”! Pe o fișă, pe cartonașe speciale sunt înscrise amestecate, pe două coloane cinci - zece perechi de antonime, paronime. Elevii trebuie să le unească prin linii pe cele care formează perechi și să alcătuiască contexte expresive pentru câteva dintre ele, la alegere. Se menționează câștigătorii. Exemplu:

Aceste antonime pot apărea în contexte ca acestea: „Orice *afirmație* presupune *negație*”.

(Henri Wald)

„*Pacea* nu are sens decât comparată cu *războiul*, *slăbiciunea* se măsoară prin *tărie*, *vechiul* există ca atare doar grație *noului*”.

(Ion Ianoși)

„*Râde și leagă, plânge și dezleagă*”.

(Proverbe românești)

b) Uniți, prin linii, termenii seriei de sinonime care pot intra în relații de antonimie cu fiecare membru al seriei opuse:

curaj	frică	etern	pieritor
îndrăzneală	teamă	veșnic	trecător
temeritate	spaimă	permanent	vremelnic
cutezanță	lașitate	nepieritor	temporar
		perpetuum	efemer.

19) Analizați perechea de antonime: *gros-subțire*. Ce poate fi *gros-subțire*? De exemplu:

– *gros-subțire* (trunchi, picior, gât, fir, sârmă, copac, literă etc.) Referiți-vă la: calități ale glasului, sunetelor, caracteristici ale îmbrăcăminții.

20) Din culegerea „Proverbe românești”, Editura Albatros, București, 1984, alegeți și scrieți pe caiete cinci proverbe care să conțină antonime; Subliniați-le. Exemplu: „Să ședem *strâmb* și să judecăm *drept*”.

21) Care sunt antonimele cuvintelor *vesel*, *bun*. Formați o scurtă compunere cu familiile lor de cuvinte.

22) Construiți contexte potrivite pentru perechea de antonime *înalt-scund*, în funcție de sensul pe care-l realizează și care este determinat contextual. De exemplu: *înalt-scund*, *mic* (în contexte ca persoană~, casă~); *înalt-jos*, *grav*- (în contexte ca sunet~, voce~) etc.

23) Dați exemple de antonime de trei termeni (un termen intermediar), ca de exemplu: *început-mijloc-sfârșit*; *trecut-prezent-viitor*. Încercați să le interpretați schematic.

24) a) La clasa a VI-a, la comentarea baladei populare „Toma Alimoș”, una dintre cele mai frumoase și mai reprezentative balade haiducești, pentru a scoate în evidență trăsăturile de caracter ale celor două personaje, li se pun elevilor următoarele întrebări:

- 1) Care sunt personajele principale ale acestei balade?
- 2) Ce cuvinte și expresii din text se referă la Toma Alimoș?
Dar la Manea? Scrieți aceste cuvinte, expresii pe două coloane alăturate!

3) Puteți să-i caracterizați pe cei doi eroi, prin folosirea unor perechi de antonime, sugerate de aceste cuvinte și expresii?

Răspunsurile posibile la aceste întrebări ar putea fi următoarele:

1) Personajele principale ale acestei balade populare sunt Toma Alimoș și Manea.

Cuvinte și expresii care se referă la Toma Alimoș:

„pe câmpia verde-întinsă“
 „șade Toma Alimoș
 Haiduc în țeara de jos,
 nalt la stat
 mare la sfat
 și viteaz cum n-a mai stat“
 „Șade Toma tolănit“...
 „mănâncă frumușel“
 „Închinar-aș și n-am cui!“
 „- Ce-ai văzut
 om mai vedea
 ce-am făcut
 om judeca“;
 „Dă-ți mânia la o parte
 și bea ici pe jumătate“
 „ca c-un frate să vorbească“
 „cumpătul că nu-și pierde“
 „pagubele să-ți plătesc“
 „și cu sete mi-l lovea“.

Cuvinte și expresii care se referă la Manea:

„stăpânul / moșiilor / și
 domnul / câmpiilor, / Manea,
 slutul / și urâtul,
 Manea, grosul
 ș-artăgosul;“
 „venea, măre, ca vântul,
 ca vântul și ca gândul,
 cu părul lăsat în vânt
 cu măciuca de pământ“.
 „Manea stânga
 și-ntindea
 să ia plosca
 și să bea...“
 „... mațele
 i le vărsa
 și pe cal încăleca,
 și fugea, nene, fugea,
 vitejia
 cu fuga!“
 „fecior de lele
 și viteaz ca o muiere“
 „câine rău“
 „fiară rea“
 „vitejia ți-e fuga“.

3) Perechi de antonime sugerate de cuvinte și expresii referitoare la:

Toma	Manea
dragoste față de natură, de cal	
<i>înalt</i>	<i>scund („grosul“)</i>
<i>frumos</i>	<i>urât („slutul“)</i>
sfătos, cu dragoste de oameni	
<i>sociabil</i>	<i>nesociabil</i>
<i>viteaz</i>	<i>fricos, laș</i>
<i>pașnic</i>	<i>arțăgos, certăreț</i>
<i>bun</i>	<i>rău</i>
<i>sincer</i>	<i>prefăcut, ipocrit</i>
se simte singur	
<i>cu judecată</i>	<i>pripit</i>
stăpân pe sine, <i>calm</i>	<i>mânios</i>
<i>prietenos</i>	<i>dușmănos</i>
<i>omenos</i>	<i>neomenos.</i>

Se observă că majoritatea antonimelor care ne ajută să-i caracterizăm pe Manea și pe Toma Alimoș denumesc însușiri și trăsături de caracter. Astfel, pe baza cercetării textului literar și a corelării cunoștințelor de vocabular cu cele de teorie literară se realizează că Toma și Manea sunt personaje care se opun unul altuia prin trăsăturile lor fizice și morale, că sunt caracterizați în antiteză.

b) Prin ce antonime puteți să redați trăsăturile de *caracter* ale lui Mircea cel Bătrân și Baiazid din „Scrisoarea III“, de M. Eminescu?

OMONIME

1) a) Subliniați cele trei perechi de omonime din textele următoare:

„Poți să-mi numeri dacă-ți cer
Câte stele sunt pe cer?”
„Un vânător canadian,
Care schia cu mult elan,
A prins, din goană, un elan!”

(T. George)

Leul este un animal sălbatic. Leul este unitatea monetară a statului român egală cu 100 de bani. Explicați sensurile lor. Formați alte contexte cu ele.

b) Subliniați și explicați omonimele din textul:

Drum în viață

„Vreau să stau la școală-n banca-ntâi
Prietenă mi-i cartea, nu dușmancă
Și urmând exemplul tatălui,
Vreau s-ajung contabil șef de bancă”.

(T. George)

2) Utilizați corect omonimele cuvintelor *calcan*, *lac* în textele:

„Casa lor are fațadă,/ Uși, ferestre, către stradă./ Iar în spate,
un.../ Văruit de nea Bălan”.

„Peștele...e aparte:/ doarme-ntors numai pe o parte!/ Și are
ochii puși în dungă:/ amândoi pe partea stângă/”.

(T. George)

Pe sub sălcii văd un... Băncile din parc au fost proaspăt
vopsite cu... Explicați sensurile lor.

3) Înlocuiți punctele printr-unul dintre cuvintele omonime scrise în stânga paginii:

- a) O altă tehnică este folosită pentru a realiza aceste obiecte de artă, confecționate din lemn și
lac₁ acoperite cu ... roșu sau negru. Nimeni nu poate
lac₂ luneca lin prin viață, ca lebăda pe unda unui...
 În actul al doilea, Enrico are un duet strălucitor donizetian, împreună cu Lucia care se termină
sol₁ pe un ... cu adevărat eroic. La executarea fundației, trebuie să se aibă grijă ca nivelul cel mai înalt al
sol₂ apei din ... să fie cu cel puțin 0,50 m sub adâncimea fundațiilor.
sol₃ „Iată vine-un... de pace c-o năframă-n vârful de băț“.

(M. Eminescu)

Ce părți de vorbire reprezintă ele?

4) Aflați omonimele cuvintelor subliniate din textele următoare. Construiți contexte potrivite pentru ele:

- a) „Doream să pătrund și eu în faimoasa casă cu ferestre fără *somn* a profesorului Ibrăileanu“.

(I. Teodoreanu)

Se legănau, ușoare, în parfumul de *liliac*, ca-n noaptea altui timp.

- b) „Multe flori sunt dar puține
Rod în lume o să poarte,
 Toate bat la *poarta* vieții,
 Dar se scutur multe moarte“.

(M. Eminescu)

5) a) Cunoscând sensurile omonimului *arie₁* „întindere, mărime a unei suprafețe limitate“ și *arie₂* „compoziție vocală cu caracter liric“, construiți cel puțin câte două contexte pentru ele.

b) Procedați la fel în cazul omonimelor:

cod_1 „act normativ care cuprinde o culegere sistematică de reguli juridice“, cod_2 „sistem de semne convenționale care servește la transmiterea unui mesaj“ și cod_3 „pește marin din nordul Oceanului Atlantic“; $a depăna_1$ „a înfășura firele dintr-un scul pe un mosor, pe o țeavă“, $a depăna_2$ „a repara piesa din cauza căreia un vehicul a rămas în pană“.

6) Consultând DEX-ul sau DLRM-ul sau orice alt dicționar al limbii române, găsiți trei (cinci) cuvinte care să aibă omonime și arătați sensurile lor și ce sunt din punct de vedere morfologic. Construiți contexte potrivite pentru ele.

Exemplu: $stat_1$ „țară“- (pl.) *state*;
 $stat_2$ „înălțime a corpului omenesc“- (pl.)
staturi (subst.).

7) Precizați sensul cuvintelor subliniate, printr-un sinonim, o perifrază, o definiție;

a) *Seamănă* ca două picături de apă. „*Seamănă* la tinerețe / ca să ai ce culege la bătrânețe“. Sub *părul* fără roade nu se adună păsările“. „*Părul* când albește / inima se topește / “.

„Munții noștri aur *poartă*
Noi cerșim din *poartă*-n *poartă*“.

(*Proverbe românești*)

b) „Marea că e *mare* și încă are fund, dar inima omului!“
„*Mare* e Dumnezeu, dar meșter e și dracul“. „*Minte* de bătrân, putere de tânăr și curaj de nebun se cere la *război*“. „*Cocoșul* care cântă toată noaptea îl mănâncă vulpea“.

(*Proverbe românești*)

Când vrea, *mintea* de îngheață apele. Am văzut un *război* de țesut din secolul al XIX-lea la Muzeul de Etnografie. *Cocoșul* puștii s-a blocat.

8) Alcătuiți contexte în care să ilustrați sensurile cuvintelor omonime: *capital, a cârpi, cod, spătar, potir, pupăză, răs*.

9) Găsiți omonime lexico-gramaticale în poezia „Freamăt de codru”, de M. Eminescu. Explicați-le sensurile și precizați-le valoarea morfologică.

10) Consultați DEX-ul și explicați sensurile omonimelor *Iamă* și *moș*. Introduceți-le în scurte contexte care să sugereze sensurile lor.

11) Cuvintele *mină* și *bar*, sunt cuvinte omonime sau cuvinte polisemantice? Demonstrați!

12) Folosiți într-o scurtă compunere omonimele: *sol₁, sol₂ și sol₃; dar₁ și dar₂*. Dați-i un titlu potrivit.

13) Folosiți, într-o scurtă compunere, omonimele cuvintelor: *păr, răs, război*. Consultați, mai întâi, un dicționar pentru a le cunoaște sensurile.

14) Scrieți omonimele cuvintelor de mai jos și introduceți-le în contexte: *ban, mare, toc*.

15) Arătați omonimele cuvintelor: *vânăță, roșie, rasă*; precizați în context sensul fiecăruia. Ce fel de omonime sunt acestea?

16) a) Explicați natura omonimelor din textele de mai jos:
„Maică-ta de-i vie, / bine-ar fi să vie. / Pân' la noi la vie”.

(C. Negruzzi)

b) Nu știu care e mai bun. Pe uliță trec două care. A început să care pământ cu roaba. Acordă predicatul cu subiectul! Acordă-ți vioara!

17) Identificați jocul de cuvinte bazat pe omonimie în contextul de mai jos și explicați efectul umoristic și satiric realizat:

a) „Costică se plânge lui Mitică la birt că suferă de insomnie și nu știe ce doctorie să mai ia ca să poată dormi.

Mitică îi recomandă:

– Ia o plachie de *somn*”

(I. L. Caragiale)

b) „– Am văzut că vine cu viteză dar era, totuși *dreptul* meu...

– *Dreptul* v-a rămas neatins!

(„*Pentru patrie*“, 5, 1988)

c) „Când merge să se împrumute cu bani.

– Unde ai plecat Mitică?

– La vânătoare de *leț*“

(I. L. Caragiale)

PARONIME

1) Folosind un dicționar al limbii române, precizați sensurile cuvintelor subliniate din textul următor:

Colonadele se profilau pe cerul *albastru*. Avea o frunte largă și albă ca *alabastrul* Italiei. Tatăl meu este un doctor *eminent*, însă nu poate înlătura pericolul *iminent* care-l amenință pe pacientul din salonul II. Iarna *se înserează* repede. Articolul scris de noi este *inserat* în ziarul „Temperatura adolescenței“. Ce sunt acestea? Grupați-le în perechi.

2 Explicați sensurile următoarelor paronime. Observați că unele sunt și antonime! Care sunt acestea? *Insolent-indolent*; *moral-imoral*; *poetic-apoetic*; *lizibil-ilizibil*; *normal-anormal*; *real-ireal*.

3) Grupați în perechi de paronime următoarele cuvinte. Explicați sensurile lor și alcătuiți câte o propoziție sau frază cu fiecare dintre ele: *temporal*, *solitar*, *solidar*, *temporar*, *fantă*, *fentă*, *albastru*, *oral*, *glacial*, *iminent*, *familial*, *orar*, *alabastru*, *eminent*, *familiar*, *glaciar*.

4) Scrieți paronimele cuvintelor subliniate din textele:

a) Flașneta deci rămâne singură, *ascultată*, muzica ei fiind o simplă *aluzie* la melodiile (aceleași) care dorm stratificat în

fiecare. Fluorul reprezintă elementul cel mai des utilizat pentru prevenirea cariei dentare.

Introduceți cuvintele paronime în contexte adecvate.

b) Poporul nostru și-a alcătuit o muzică, un dans și o poezie *orală*, toate *originale*, în care *pulsează* o delicată iubire de viață. *Altitudinea* la care zbura era foarte apropiată de 300 m.

c) „Și după felul de a-i săruta mâna, de a se frânge și de a vorbi peste umăr cu *deferentă*, dar și cu aplecare ce s-ar fi dorit tainică și *familiară*, Glück a avut *impresia* că întrezărește ceva“.

(I. M. Sadoveanu)

d) Ghețarii care au sălășluit în vremurile cuaternare pe culmile înalte ale munților Rodnei au lăsat urme, creând creste ascuțite și circuri *glaciare* care adăpostesc lacuri de aceeași origine (Lala, Buhăescu). În partea vestică se află înălțimile deluroase ale Podișului Transilvaniei, care ating până la 600 m *altitudine*.

5) a) Subliniați cele trei perechi de paronime din textul:

Un obiect situat între focar și dublul distanței focale dă o imagine reală, răsturnată și mai mare decât obiectul.

M. Sorescu este original atât ca ironist, cât și ca interpret grav al marilor teme ale poeziei (dragostea, suferința, moartea, relațiile individuale cu istoria). N. Labiș este originar din Mălini. Prepoziția se întâlnește frecvent la substantivele în cazul acuzativ. Propoziția aceasta este simplă. Explicați sensurile lor și introduceți-le în diferite contexte, altele decât cele de mai sus.

d) Subliniați paronimele din textul de mai jos. Explicați-le sensul!

Aluzia ta este transparentă. Pe fața ei irupea tinerețea nestăvilită. Mi s-a dat ordin să emigrez în Anglia și să aștept.

„Vara, balenele se îngrămădesc în apele din jurul continentului antarctic, iar iarna migrează în apele mai calde de la Tropicul Capricornului“.

(Ioan Șt. Radu)

Am oroare de trișori. Prictenul meu a imigrat în Mexic. La 13 noiembrie 1985, vulcanul Nevada a început să erupă cu o forță inimaginabilă.

„Este lumea o eroare?

Ce magnifică grădină - peisaj la fereastra mea! Ce splendidă iluzie, ce magnifică aparență“.

(E. Ionesco)

6) a) Subliniați din seria de cinci cuvinte de mai jos paronimele:

- literar, judiciar, particular, literal, constituțional;
- diferență, compliment, deferență, ospitalitate, garanție;
- enerva, cânta, desena, inerva, manevra.

b) florar, grădinar, stradal, sentimental, floral;

- prescurtă, prescris, proveni, proscris, povesti;
- propoziție, prepoziție, paranteză, proteză, dispoziție etc.

Explicați-le sensul și introduceți-le în diferite contexte.

7) Uniți, prin linii, cuvintele paronime din cele două coloane:

a) atlas	petrolifer	b) aluzie	adopta
glaciar	prenume	adapta	anuar
destins	distins	cauzal	iluzie
petrolifer	atlas	anual	cazual
pronume	glacial	evalua	evolua

Explicați sensurile lor. Introduceți în propoziții două perechi de paronime (la alegere).

8) Completați propozițiile următoare cu cuvinte potrivite din coloana alăturată:

a) solidar
solitar

Copacul cel mai... din lume este un palmier ce crește în oaza Terror din Sahara.... într-o pornire, ei stau în această clipă, față-n față ca doi dușmani neîmpăcați.

altitudine
aptitudine
atitudine

O specie de takin trăiește la o... de 2 500–4 200 m. Interesează mai ales... mamei în fața faptelor feciorilor săi. Un fapt singular, dar esențial a jucat un mare rol în tranziția de la vechea tulpină a remapitecilor la oamenii de astăzi, și anume... de a purta obiecte.

b) prevenit
familială
provine
covertă
corvetă
familiară
temporară
temporală

Propoziția... arată timpul.
Bine că m-ai...
Apa potabilă... din izvoare limpezi.
Puntea vasului se numește...
... e o mică navă de război.
Harta României îmi este...
Ai obligații... față de Emilia.
Dentiția de lapte... cuprinde douăzeci de dinți.

9) Cum e corect? Demonstrați că aveți dreptate. Pentru aceasta stabiliți sensul fiecărui cuvânt. Prin ce se deosebesc aceste cuvinte? Din ce categorie semantică fac parte?

Rezolvă exercițiul oral ! El are probleme familiale.
Prenumele oral familiare.
Prenumele ține locul unui substantiv. Prenumele meu este
Pronumele Maria. Un roman creează iluzia vieții. Revela auditoriului un
aluzia Releva nou și original aspect al frumuseții sale. Mijloacele lor de trai

sunt destul de $\frac{\text{modeste}}{\text{modiste}}$. Urmăriți cum $\frac{\text{evoluează}}{\text{evaluează}}$ coloana de mercur. Ei $\frac{\text{ascultă}}{\text{auscultă}}$ cu atenție alocuțiunea dirigintelui lor. Am învățat la gramatică numeralul $\frac{\text{ordinar}}{\text{ordinal}}$. Te rog, să primești multe $\frac{\text{complimente}}{\text{complemente}}$ din țară. Mulțimea de date și informații, acumulate de-a lungul timpului despre ocean, constituie un tezaur încă plin de $\frac{\text{lacune}}{\text{lagune}}$ pe care omul se grăbește să le depășească. Ținutul Zarandului a fost primul $\frac{\text{focar}}{\text{focal}}$ al luptei țărănești.

10) Alegeți alternativa corectă în cazurile de paronimie de mai jos:

(Oralul, orarul) activităților a fost bine întocmit. Un roman poate crea în mintea noastră (iluzia, aluzia) realității. O colibă este o locuință (temporală, temporară). Mi-au fost semnalate câteva (orori, erori) în executarea melodiei. Față de elevi, are o conduită prea (familiară, familială). Medicamentul este în ambalajul său (original, originar).

11) Alcătuiți contexte în care să ilustrați sensurile paronimelor potrivite cuvintelor subliniate din textele:

„Astăzi, materialele de construcții și utilajele *mini*ere sosesc la Erdenet pe noua magistrală feroviară“.

„– Să știi că a fost un șef bun, corect și *principia*l“.

„E Anton. Ne dă de veste că a început *razia* în Bellu. Impasibil, dl. Rota scoate teancul de bancnote și plătește *numera*r treizeci de milioane de franci.“

12) Ce greșeli de sens există în textele următoare?

M-am prefăcut că închid ochii, dar prin fenta lăsată intenționat puteam să zăresc ecranul videofonului. E ca și cum ne-ai spune că s-a rupt scala de la sala motorului principal, Am

acționat în așa fel, încât să punem capăt faptei legale a șoferului.

13) Punând o literă în plus următoarelor cuvinte, obțineți cuvinte noi. Ce sunt acestea? Explicați-le sensul și ilustrați-l în propoziții și fraze. Exemplu: *legal-ilegal*. Traficul de droguri este *ilegal*. Stimuli: *responsabil...*; *moral...*; *normal...*; *lizibil...*; *testa...*; *asculta...*; *albastru...*

14) Căutați în comedia „O noapte furtunoasă”, de I. L. Caragiale, exemple de paronime (atracții paronimice). Demonstrați că paronimia constituie una din principalele surse ale comicului verbal caragialesc.

15) Cu ajutorul sufixelor *-al / -ar*, formați cinci perechi de paronime. Explicați sensul fiecărui cuvânt și formați apoi cu fiecare, câte o propoziție sau frază.

16) Necunoașterea sensurilor cuvintelor generează construcții bizare, ilare, sau confuzii în care unii termeni sunt greșit plasați. Paronimele constituie permanente surse de erori și de confuzii. Puteți selecta exemple din caietele voastre și din caietele colegilor voștri?

Cum este corect? *comentariu literar* sau *comentariu literal*; *incapacitate temporară de muncă* sau *incapacitate temporală de muncă*; *utilaj petrolier* sau *utilaj petrolifer*?

17) Identificați jocul de cuvinte bazat pe paronimie în contextul dat și comentați efectele umoristice sau stilistice realizate:

a) „Nu «Momente», maestre, ci «Monumente» trebuia să botezi admirabilul volum...”

(C. Ranetti)

b) „La restaurant, Mitică sună. Chelnerul Costică... se prezintă.

– Ce-a comandat don' Mitică?

– Dragă Costiță, să-mi pui la grătar o costică de purcel”.

(I.L. Caragiale)

b) „Pe-un *picior* de plai, / pe-o *gură* de rai“.

(„Miorița“)

Folosiți-le cu alt sens decât cel din text, în alte propoziții construite de voi.

2) Construiți propoziții în care cuvântul *floare*, *pâine*, *umăr*, să aibă sens propriu și sens figurat.

3) Identificați sinecdoca din textele de mai jos și arătați ce sugerează:

a) „Nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala“. Multe capete luminate s-au născut la noi. Își dorește o blană de astrahan.

b) Dacă ar fi trăit, Labiș ar fi fost un Eminescu al epocii contemporane.

„Cum te găsești, ușoară zburătoare,
Zăcând aici, pe-o margine de drum,
Și nu dormind într-un polen de floare,
Învăluită-n aur și parfum“.

(T. Arghezi)

4) Dați, în propoziții, patru exemple de metonimii care să se sprijine pe relația: parte-întreg și obiect-conținut.

5) Identificați metonimiile din propozițiile următoare:

„La cel ce în carcere plânge amar
Și blastemă ceriul și meartea“.

(M. Eminescu)

„S-așteptăm să se prefacă mustul fără preț în vin
Și Cotnarul amintirii în pahare să se toarne“.

(I. Pillat)

A băut un păhărel mai mult. Ești cu adevărat un om de inimă. Capitala este în sărbătoare. A ieșit tot satul la muncă. Mi-am confecționat fețe de masă din damasc. Îmi place să mă îmbrac cu canadiana cea nouă.

6) Ce metafore există în textul de mai jos și ce vă sugerează ele?

Nu nimerea gura cuptorului. Erau niște cupe de cristal cu piciorul înalt ca lujerul unei flori de câmp. Dintr-o fractură a rocilor, la piciorul dealului, țâșneau izvoare limpezi. Un hexamtru este alcătuit din șase picioare metrice. A călcat pe vaca domnului fără milă.

7) Creați șase metafore pe baza numelui părților corpului omenesc date unor lucruri neînsufletește.

(Exemplu: *cap la cap*; Are obiceiul să pună lucrurile *cap la cap* și să tragă concluzii).

8) Introduceți, în contexte potrivite, cuvinte și expresii în componența cărora intră cuvântul *carte*: *a vorbi ca la carte* „a vorbi ca un om învățat, a vorbi așa cum trebuie”; *a se pune pe carte* „a se ocupa serios de învățat”; *cum scrie la carte* „așa cum trebuie, cum se cere”; *om de carte* „persoană care citește, studiază mult; cărturar”.

9) Ce sensuri are cuvântul *mână* în contextele următoare:

Înainte de masă, ne spălăm pe mâini. Văzând că misiunea e dificilă, s-a spălat pe mâini. Cu o minciună, s-a spălat pe mâini. Unii oameni, certați cu legea, vând pe sub mână diverse obiecte. Se plimbau mână în mână. S-a luat de mână cu un rău. La glumele lui, te ții cu mâinile de burtă. Nu bag mâna în foc pentru el. Când nu-l vede nimeni, mai pune mâna. Stă toată ziua cu mâinile încrucișate. Tânărul acesta ia cu o mână și dă cu zece. Făt-Frumos a cerut mâna fetei împăratului. Acesta i-a dat-o cu amândouă mâinile.

10) Ce cuvânt polisemantic există în propozițiile următoare? Ce sensuri are?

Mi-am luat un stilou nou. Așteaptă, îmi iau o haină pe mine și vin imediat. S-a schimbat, și-a luat hainele la purtare, dar ce e mai rău e că și-a luat și nasul la purtare. A luat-o de la casa ei și a dus-o la oraș. N. Stănescu a luat premiul „Herder”. Când

m-am întors înapoi, ia-l, dacă ai de unde. Am luat parte cu plăcere la spectacolul cu „O scrisoare pierdută“, de I. L. Caragiale. În 1852, a luat ființă Teatrul Național din București. Nu mă lua așa. Am vopsit fusta, dar se ia foarte tare. Când a plecat, nici nu și-a luat ziua bună de la noi. A luat-o la deal, fără să se uite înapoi. De necăjit ce era, și-a luat câmpii.

11) a) Identificați sensurile cuvântului *aur* în expresiile: *mână de aur*, *aurul negru* și *păr de aur*. Construiți contexte prin care să ilustrați sensurile cuvântului.

b) Stabiliți sensurile cuvântului *sfânt* în contextele:
 Omul acesta este un sfânt. Ce-am stabilit e sfânt. La unele popoare, soarele e văzut ca un sfânt. Smărândița a mâncat o sfântă de bătaie. Nică stătea acum, în timpul orei, ca un sfânt. Dacă apare controlul, îl vede sfântul și pe gestionarul nostru. Până la Dumnezeu, te mănâncă sfinții. Ferit-a sfântul!, exclamă el surprins. L-au luat sfinții și pe Ionescu. Ți-a ieșit un sfânt din gură. Vei vedea tu banii înapoi la sfântu-așteaptă⁵. Sfântul Vasile e pe 1 Ianuarie, în fiecare an.

Căutați alte zece propoziții și fraze din diverse opere literare în care este folosit cuvântul *sfânt* cu alte sensuri.

12) Alcătuiți propoziții cu următoarele sensuri ale cuvântului: *iute*: „rapid“, „cu gust înțepător“, „activ, întreprinzător“.

13) Folosind un dicționar al limbii române, găsiți cel puțin zece sensuri ale cuvântului polisemantic *a face*. Folosiți-le în propoziții.

14) Având în vedere numeroasele sensuri ale verbului *a face* alcătuiți un scurt text cu cel puțin șase dintre ele.

15) Construiți propoziții cu verbul *a se lega*, în care acesta să apară cu diferite sensuri: *a (se) lega ceva*, *pe cineva de cineva* etc.

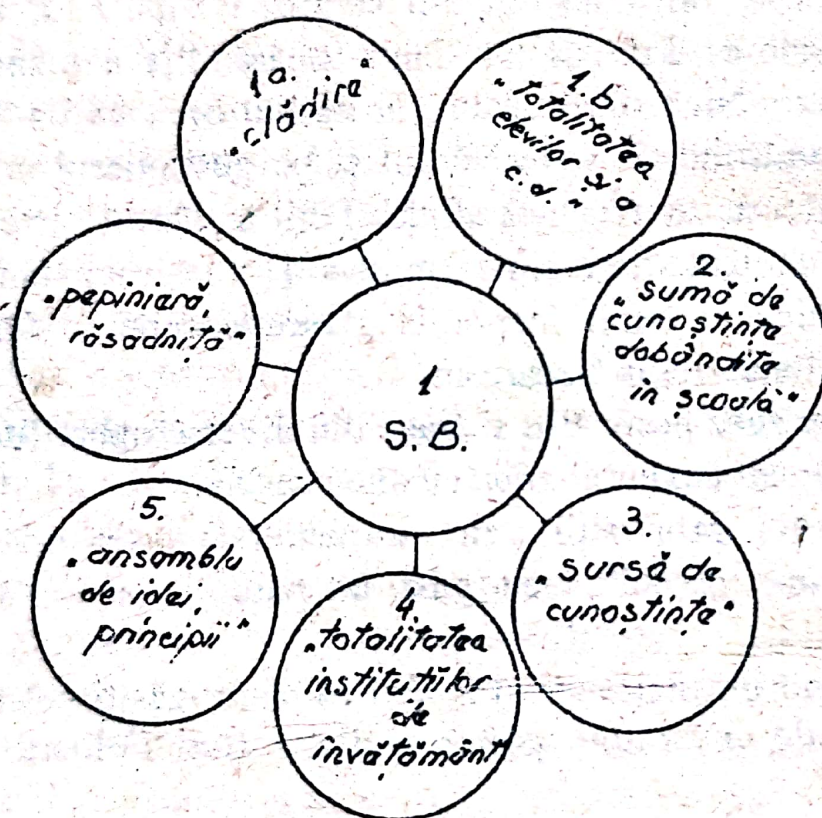
⁵ Mihai Merticariu, *Exercițiul lexical - modalitate de bază în însușirea limbii*, în „Tribuna școlii“, 17 ian. 1981, p. 4

16) Aflați cel puțin patru dintre sensurile cuvântului polisemantic *carte*. Alcătuiți propoziții cu ele. Consultați, dacă e nevoie, DEX-ul.

17) Consultând DEX-ul, găsiți trei cuvinte polisemantice. Ilustrați în propoziții sensurile unuia dintre ele.

18) a) Cuvântul *coadă* este cunoscut polisemantic?

b) *Dar școală?* Țineți cont de reprezentarea semantică a sensurilor cuvântului. Consultați, la nevoie, și un dicționar al limbii române!

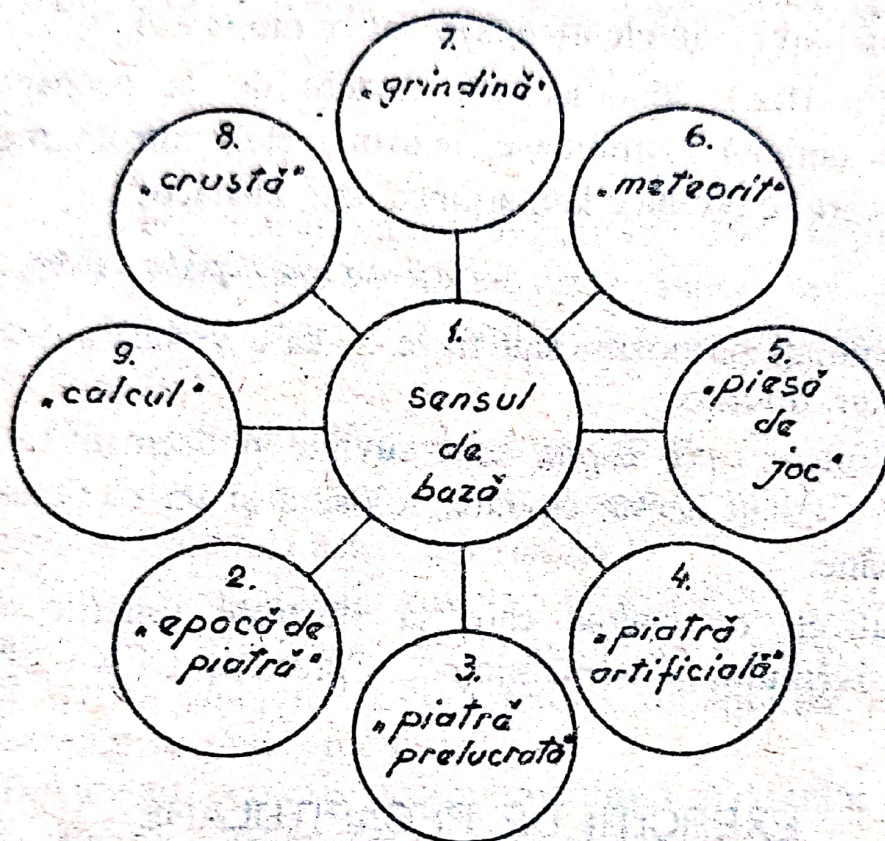

c) Cuvântul polisemantic *piesă* are următoarele sensuri:

a. „parte demontabilă din mecanismul unei mașini”; b. „parte a unui tot, formând ea însăși o unitate, un întreg”; c. „fiecare dintre actele, documentele, însemnările cuprinse într-un dosar sau într-o colecție”; d. „obiect sau operă de artă, expus într-un muzeu sau făcând parte dintr-o colecție, exemplar”; e. „operă, scena unui teatru, operă dramatică” etc.

Alcătuți contexte diferite care să illustreze multitudinea de sensuri ale acestui cuvânt.

19) Structura semantică a cuvântului *piatră* poate fi redată schematic în felul următor ⁶:

Scrieți contexte potrivite sensurilor acestui cuvânt.

20) Ce înțeles are verbul *a sorbi* în propozițiile?:

Ieși din casă. În prag sorbi mireasma primăverii. Apoi, sorbi cuvintele vecinului:

– Ce zi frumoasă!

După aceea, merse spre fântână și sorbi apa limpede din găleată.

21) Alcătuți propoziții cu termenii *a răsări*, *urmă* din care să reiasă sensurile pe care le au aceste cuvinte în diferite

⁶ Apud, V. Șerban, Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 171

comunicări. Consultați pentru aceasta un dicționar al limbii române.

22) Dați exemple de două cuvinte polisemantice și de cinci cuvinte monosemantice. Încadrați fiecare cuvânt în contexte potrivite.

23) Subliniați cuvintele monosemantice din textul:

„Difracție (fiz.), fenomen de abatere de la propagarea rectilinie a undelor (luminoase, acustice etc.) într-un mediu omogen și care se produce la marginea unui obstacol“.

(„Dicționar enciclopedic român“, II)⁷.

24) Formulați propoziții sau fraze în care verbul *a urzi* să aibă înțelesuri diferite.

25) Cuvintele *casă*, *capră*, sunt cuvinte polisemantice sau omonime? Studiați aceste cuvinte, folosind și un dicționar al limbii române.

26) Realizați o schemă care să illustreze relațiile între sensurile cuvântului polisemantic *pod*. Consultați DEX-ul.

EXERCITII DE RECAPITULARE

1) Se dă textul:

„Vreme trece, vreme vine, / Toate-s vechi și nouă toate; / Ce e rău și ce e bine / Tu te-ntreabă și socoate“.

(M. Eminescu)

a) Subliniați antonimele din text și comentați valoarea lor stilistică.

b) Scrieți sinonimele substantivului *vreme* și alcătuiți propoziții cu ele.

⁷ Mihail Andrei, Iulian Ghiță, *lucr. cit.*, p. 10

2) Din textul:

„Vin' cu mine, rățăcește
Pe cărări cu cotituri,
Unde noaptea se trezește
Glasul vechilor păduri...

Îi răspunde codrul verde
Fermecat și dureros,
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos“

(M. Eminescu)

Aflați:

a) Care este sensul cuvântului *suflet*? Care dintre sensuri e folosit de Eminescu în acest vers? Scrieți cel puțin cinci expresii în care apare cuvântul *suflet* (de exemplu: „a avea suflet bun etc).

b) Găsiți sinonimele cuvintelor: *cărare*, *chip*, *glas*. Înlocuiți aceste cuvinte, în text, prin sinonimele lor. Formulați observații! Care text este mai expresiv?

c) Căutați antonimele cuvintelor: *se pierde*, *vechi*, *dureros*. Alcătuiți contexte pentru aceste antonime. Cum s-a format cel de-al treilea antonim? Cunoașteți și alte prefixe cu care se formează perechi de antonime?

d) Alcătuiți contexte pentru omonimul cuvântului *unde*.

3) „Poarta eroilor“ sau „Poarta sărutului“ sau poarta tuturor lucrurilor și ființelor lumii este solitară ca un sfinx pe care ființe inefabile au scrijelat hieroglifa lor secretă“.

(N. Stănescu)

Se cere:

a) Scrieți în contexte omonimele cuvântului *poartă*.

b) Ce poate fi *solitar*? Scrieți paronimul cuvântului *solitară*. Dați exemple de alte cinci perechi de paronime.

c) Explicați sensul cuvintelor *inefabil*, *hieroglifă*.

d) Cuvântul *lume* intră în componența a numeroase locuțiuni. Scrieți șase dintre acestea, alcătuiind propoziții cu ele. (Exemplu: „a veni pe *lume*“).

4) Se dă textul:

„Și azi când a mea minte, a farmecului *roabă*,
Din orișice *durere* îți face o *podoabă*,
Și când *răsai înainte*-mi ca marmura de *clară*
Când ochiul tău cel mândru străluce *în afară*,...
Azi văd din a ta vorbă, că nu mă înțelegi!“

(M. Eminescu)

a) Cărui stil aparține acest text? Comentați formele *răsai*, *străluce*.

b) Găsiți antonimele cuvintelor subliniate și alcătuiți propoziții cu șase dintre ele.

c) Care este sensul cuvântului *ochi* în text? Ce sensuri ale acestui cuvânt cunoașteți? Alcătuiți contexte potrivite pentru ele. Ce fel de cuvânt este?

d) Alcătuiți seria sinonimică a cuvintelor *podoabă*, *vorbă*. Ilustrați în propoziții sensurile sinonimelor cuvântului *vorbă*. Explicați preferința poetului pentru cuvintele întrebuate.

5) Din textul:

„Limba este tezaurul cel mai *prețios* pe care îl moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai *sacru lăsat* de generațiile *trecute* și care merită să fie păstrat cu sfîntenie de generațiile care-l primesc“.

(V. Alecsandri)

Aflați dacă:

a) Cuvântul *limbă* este un cuvânt polisemantic sau omonim. Demonstrați!

b) Găsiți sinonimele cuvintelor: *tezaur*, *prețios*, *sacru*. Construiți propoziții cu câte două dintre ele.

c) Scrieți antonimele cuvintelor subliniate în text.

6) „... V-am rămas dator cu povestirea despre *sfârșitul* lui Horia. Pentru bani, un nemernic *a arătat* următorilor adăpostul. Și așa cei trei conducători ai marii răscoale țărănești *au fost prinși*. Le-*au* *legat* mâinile și picioarele cu cătușe de fier și *au pornit* spre Alba-Iulia.

Foarte, *foarte ostenit*, Horia mai mult se târa, decât *mergea*“.

(Dumitru Almas)

a) Găsiți antonimele cuvintelor subliniate în text. Alcătuiți propoziții cu două perechi de antonime.

b) Consultați un dicționar al limbii române și scrieți seria sinonimică a cuvântului *a (se) târî* și a substantivului *nemernic*. Introduceți în contexte potrivite sinonimele ultimului cuvânt.

c) Care este omonimul cuvântului *ban*? Ilustrați-i sensul într-o propoziție.

d) Ce sens are în text cuvântul *conducător*? Scrieți cel puțin zece expresii în care intră cuvântul polisemantic *cap*. Ce înțeles are în fiecare dintre ele.

7) Din versurile lui Eminescu:

„Ușor el trece ca pe prag
Pe marginea ferestrei
Și ține-n mână un toiag
Încununat cu trestii“

(M. Eminescu)

Aflați:

a) Care sunt sinonimele cuvântului *împodobi*?

b) Dați antonimele cuvintelor subliniate în text și alcătuiți cu ele contexte antonimice.

c) Construiți contexte diferite pentru sensurile cuvântului *mână*.

8) Citiți textul:

„Încă din adolescență, spre norocul meu trist, mi s-a relevat faptul că nu există poeți, ci numai poezie“.

(N. Stănescu)

a) Scrieți paronimul verbului *a releva*. Alcătuiți propoziții cu această pereche de paronime. Ce alte paronime cunoașteți? Dați exemple (cel puțin zece perechi).

b) Introduceți, în scurte contexte, sinonimele cuvântului *noroc*.

c) Care este antonimul cuvântului *trist*? Dar familia lui de cuvinte? Care sunt seriile lor sinonimice?

9) Precizați efectul stilistic obținut prin organizarea tematică și logică a proverbelor în contexte, corelându-le cu intenția autorului:

„Nu fi zgârcit, căci banii strângătorului intră în mână cheltuitorului și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărățe și ieftin la făină. Nu te apuca de multe trebi deodată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decât c-un mișel la dobândă. Nu te vâri în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul umblă totdeauna cu capul spart⁸“.

(C. Negruzzi)

a) Subliniați antonimele din text.

b) Formulați propoziții cu cuvintele din seria sinonimică a verbului *a umbla*.

c) Explicați expresia *om becisnic*, cuvântul *mișel*; explicați evoluția sensului acestuia din urmă.

d) Care este omonimul lexico-gramatical al cuvântului *mare*? Introduceți-l în context.

⁸ Idem, p. 247

10) Cărei categorii semantice aparțin cuvintele:

pichet s.n. „țesătură de bumbac cu două urzeli diferite“;

pichet s.n. numele unui joc de cărți care se joacă (în două persoane) cu 32 de cărți“.

pichet s.n. punct întărit la frontiera unei țări unde stă de pază un detașament de grăniceri.

Alcătuți contexte potrivite pentru ele.

11) Se dă textul:

„Peste vârfuri *trece* lună,
Codru-și bate frunza *lin*,
Dintre ramuri de arini
Melancolic cornul *sună*“.

(M. Eminescu)

Cerințe:

a) Să se afle dacă cuvântul *lin* este cuvânt polisemantic sau omonim. De ce?

b) Scrieți sinonimele cuvântului *melancolic* și alcătuiți propoziții cu ele.

c) Cuvântul *bate* este folosit cu sens propriu sau cu sens figurat? La baza cărei figuri de stil stă?

d) Indicați antonimele cuvintelor subliniate în text și introduceți-le în contexte potrivite sensului lor.

12) Se dă textul:

„Hai în codrul cu verdeață,
Und' izvoare plâng în vale,
Stânca stă să se prăvale
În prăpastia măreață

Acolo-n ochi de pădure,
Lângă bolta cea senină
Și sub treștia cea lină,
Vom șede în foi de mure“

(M. Eminescu)

Se cere:

a) Recapitulați-vă principalele categorii semantice învățate în clasele a V-a – a VIII-a!

b) Definiți-le principalele trăsături de formă și de sens!

c) Subliniați sinonimele din text. Încercați să le explicați semnificația.

d) Construiți seria sinonimică a cuvântului *foi* (singular *foaică*) și alcătuiți scurte contexte pentru ilustrarea sensurilor. Care este omonimul său?

e) Care sunt antonimele cuvintelor: *acolo*, *plâng*, *în vale*, *senină*, *lină* din text? Alcătuiți contexte adecvate sensurilor acestor perechi de antonime.

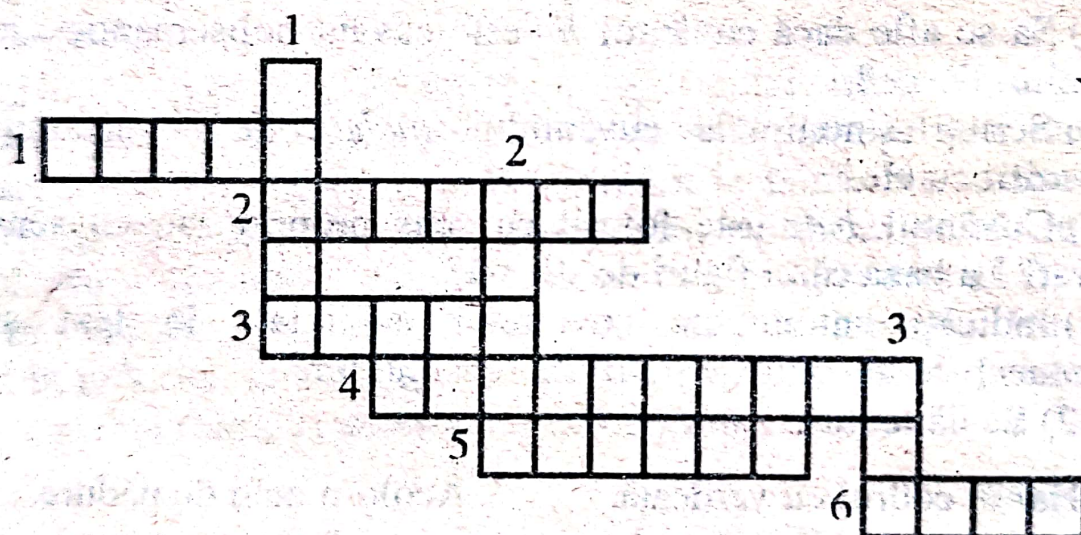
f) Exemplificați, în propoziții, sensurile cuvântului polisemantic *ochi*. Folosiți un dicționar al limbii române.

g) Scrieți omonimul cuvântului *und'* din text! Căror părți de vorbire aparțin?

h) Alcătuiți propoziții cu paronimele cuvintelor subliniate din propozițiile:

Câțiva l-au bătut chiar *familiar* pe spate. Este *funcționar* la primărie.

13) Completați desenul de mai jos:

Orizontal:

1. sinonimul cuvântului *pământ*; 2. antonimul cuvântului *turbure*; 3. antonimul cuvântului *amar*; 4. sinonimul cuvântului *splendid*; 5. sinonimul cuvântului *sodiu*; 6. paronimul cuvântului *inuman*.

Vertical:

1. antonimul cuvântului *roșu*; 2. sinonimul cuvântului *veșnic*; 3. antonimul cuvântului *bun*.

14) a) Alcătuiți o compunere în care să folosiți categoriile semantice învățate în gimnaziu. Indicați felul și numărul lor⁹.

Exemplu:

Clipe de neuitat

Pe luciul lacului în care cerul albastru se oglindește, barca plutește ușor, croindu-și drum printre nuferi. Printre aceștia, lebedele, care par bărcuțe - jucării, se plimbă alene stârnind în urma lor cercuri mari pe care soarele ajuns la asfințit le preschimbă în drumuri de foc. Și barca noastră, fiind vopsită cu lac alb, părea o asemenea bărcuță.

Nimic nu se aude decât plescăitul domol al lopeților și agitația tântarilor care puseseră stăpânire pe vastul univers al lacului. Tot lacul pare cufundat într-un somn miraculos, ce se așternuse pe nesimțite. În liniștea și seninătatea aceasta, un peștișor cu solzii sclipitori ca perlele unei scoici se ridică sfios la suprafață și privi cuprins de farmec la discul de lumină al soarelui, care anunță sfârșitul unei zile toride de vară. La vederea micului pește, l-am întrebat pe bunicul:

– Bunicule, de ce în lacuri nu trăiesc pești cum sunt somnul, delfinul?

– Păi, draga moșului, ei trăiesc numai în ape mari!

– Dar lacurile sunt ape mici?

– Da, dar haide, să ne grăbim, că ne prinde întunericul!

– Bunicule, ai spus că mi-arăți luna!

– Ți-o arăt... Iat-o, răsare!

Luna mi se părea o fereastră rotundă a unei lumi de foc ce se ascundea după perdelele albastre ale cerului. Sub razele lunii, lacul strălucea ca alabastrul.

(Spătaru Mihaela)

(S-au folosit în compunere:

Omonime: *lac*₁ - *lac*₂; *somn*₁ - *somn*₂;

Paronime: *albastru*-*alabastru*;

Sinonime: *ușor* // *alene* // *domol*; *liniștea* // *seninătatea*;

Antonime: *lumină*-*întuneric*; *liniște*-*agitație*; *mari*-*mici*.)

⁹ Apud, Petru Zugun, *Procedeu numeric pentru testarea și perfecționarea pregătirii gramaticale în ciclul gimnazial*, în „Lingvistică. Poetică. Stilistică”, Iași, 1986

b) Indicați categoriile semantice folosite în compunerea următoare, apoi precizați rolul lor stilistic:

Omul muncitor, ca pomul roditor

„Nimic nu-i mai frumos decât să trăiești în mijlocul naturii.

Am mers înainte de răsăritul soarelui pe câmpul înrourat. Am rămas uimită de frumusețea câmpului. M-am așezat jos, la marginea lanului de grâu ce se așternea în fața mea. La fiecare adiere de vânt, mi se părea că firele de grâu îmi șoptesc ceva. Se auzea un glas stins și nedeslușit. Parcă venea de departe... din țara șoptelor. M-am aplecat și am observat că firele de grâu spuneau o poveste: istorisirea vieții lor.

– Te miri că noi, firele de grâu, vorbim? Aceasta le-o datorăm celor care ne-au dat viață și ne-au îngrijit.

– Dar cine sunt acești Feți-Frumoși? întrebai eu.

– Poți să le zici așa, dacă vrei, dar să știi că nu sunt decât niște oameni simpli, cu sufletul curat, care seamănă cu apa izvoarelor de munte, blânzi, ca ochii căprioarelor, buni ca zânele și harnici ca albinele. Lor le datorăm totul.

– Și spui că v-au dat viață?

– Da. Ei ne-au semănat, ei ne-au scăpat de zmeii uriași care sunt buruienile, ne-au dăruit pe lângă prietenia lor și prietenia acestor maci. Abia atunci am observat în lanurile aurii, ochii roșii și mici ai macilor care mă urmăreau de aproape.

– Și astăzi vor sosi, negreșit, dar acum vin să-și ia rămas bun de la noi, căci se apropie ziua secerișului. Pentru grija pe care ne-au purtat-o, le dăruim boabe mari și bune.

Pe neașteptate, de la apus, săgeți de lumină tăiară ceața ajungând până la mine. Ca prin farmec, toate firele de rouă sclipiră de parcă o mână nevăzută le-ar fi prefăcut în diamante pe care soarele le culegea, alcătuind un colier. Din câmpie, o ciocârlie își înălță cântecul, în timp ce agricultorii, în straie albe, vin să-și ia rămas bun de la grâu, căci în urmă coboară combinele spre câmp.

Adormisem? M-am trezit din visare.

Amurgul se apropia cu pași mari, de catifea“.

(Spătaru Mihaela)

„Marea importanță a paronimelor constă și în faptul că ele se pot confunda câteodată cu multă ușurință, în special în exprimarea vorbitorilor insuficient cultivați, dar chiar și în exprimarea oamenilor cultivați... Esența „atrăției paronimice“ constă în faptul că un paronim care e mai frecvent în limbă, și deci mai cunoscut vorbitorilor, îl „atrage“ pe cel care este mai puțin cunoscut, substituindu-se acestuia din urmă în procesul comunicării...”

(Th. Hristea)

LISTĂ DE PARONIME

ALUZIE, aluzii s.f. Cuvânt, expresie, frază prin care se face o referire la o persoană, la o situație, la o idee, fără a o exprima direct.

„Abia am făcut o *aluzie* în acest sens, că m-a luat cu căldură de mână și mi-a spus că-i făcusem tocmai propunerea pe care ardea de nerăbdare să mi-o facă și el“.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p.198)

ABSIDA, abside, s.f. Nișă semicirculară sau poligonală care închidea nava centrală a unei biserici romane

„Pe teritoriul României se cunosc mai multe *abside* de la bisericile de la Histria, Tomis, Argamum, Dinogetia“.

(R. Florescu, H. Daicoviciu, *D.E. de artă veche a României*, p. 19)

ILUZIE, iluzii, s.f. Percepție falsă a unui obiect prezent înaintea ochilor, determinată de legile de formare a percepțiilor sau de anumite stări psihice sau nervoase.

„Doamne, poate că aci stă *iluzia*; poate că se va opri peste o vreme: un an, o lună, o săptămână sau o zi“.

(Gib. I. Mihăescu *Brațul Andromedei*, p. 128)

APSIDA, apside, s.f. Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei mari a orbitei pe care un corp ceresc o descrie în jurul alteia.

Orbita cometei Kopff a atins *apsida*, în evoluția sa în jurul orbitei terestre.

ADAGIO, adv. s.n. (Indică modul de executare a unei bucăți muzicale) In tempo lent, rar.

„Fiecare ar fi putut să scrie allegro sau *adagio*, dar fiecare compozitor își are ritmul său particular care îi aparține și care nu poate fi reglat după metronom“

(P.J. Rémy, *Callas o viață*, p. 72)

ADAPTA, adaptez, vb. I Tranz. A transforma pentru a corespunde anumitor cerințe.

„Savanele sunt presărate din loc în loc cu arbori *adaptați* secetei din anotimpul uscat“.

(*Geografia*, VI, p. 36)

„Este de presupus că unii „Yeti“ s-ar fi putut *adapta*, supraviețuind modificărilor climatice survenite în timpul glaciațiilor din cuaternar.

(*Calendar*, 1979).

AFERENT, -ă, aferenți, -te, adj. Care este în legătură cu ceva, care depinde de ceva sau decurge din ceva.

„Prin căile *aferente*, substanța reticulară este în relație cu diverse sisteme senzoriale externe“.

(D. Stancu, *Anestezia animalelor domestice*, p. 15).

„Prin interogarea bazei de date *aferente*, se vor putea obține răspunsuri la diversele tipuri de întrebări“.

(*Tribuna învățământului*, 20/28 V., 1980, p. 1.).

ADAGIU, ADAGII, s.n. (Livr.) Maximă, sentință aforism.

„Un vechi *adagiu* spune: Inter arma, silent musae“.

(*Almanah Scânteia*, 1982, p. 26)

ADOPTA, adopt, vb. I Tranz. 1. A înfia un copil.

„Începând cu secolul al XI-lea la Roma *se adoptă* o scriere cu totul nouă, „notele tironiene“ fiind modificate și chiar înlocuite prin abreviații ale cuvintelor“.

„... Tata repetă declarat mătușii Matilda de-a *adopta* pe Mădălina.

(L. Rebreanu, *Ciuleandra*, p. 118)

EFERENT, -ă, aferenți, -te, adj. Care duce (în afară).

„Rădăcinile *eferente* sunt reprezentate de numeroase fibre nervoase care urcă retrograd pe canalul Wharton, pentru a ajunge la glanda submandibulară“.

(E. Paștea, *Anatomia comparativă*, p. 515)

ALABASTRU s.n. Varietate de ghips cu aspect de marmură albă străbătută de vine transparente, întrebuințată la fabricarea unor obiecte ornamentale.

„Avea o frunte largă și albă ca *alabastrul* Italiei“.

(M. Kogălniceanu, *Tainele inimii*, p. 84)

ALBASTRU, -ă, albaștri, -stre. adj. s.n. Care are culoarea cerului senin.

„Luna plină strălucea pe cerul *albastru*, întunecat, pe care nu se zărea nici o stea“.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 21)

ALTITUDINE, altitudini s.f. Înălțime a unui punct de pe suprafața pământului considerată în raport cu nivelul mării sau față de un alt punct de pe suprafața terestră.

„Specialitatea Mariei Iordănescu, ... sunt dificultățile lansări de la mică *altitudine*“.

(*Femei*, 1984, p. 72)

APTITUDINE, aptitudini, s.f. Însușire psihică individuală care condiționează îndeplinirea în bune condiții a unei munci, a unei acțiuni; aplicație, înclinație.

„Talentul e *aptitudinea* norocos înnașcută de a învinge“.

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 203)

ATITUDINE, atitudini, s.f. Fel de a fi sau de a se comporta (reprezentând adesea o anumită concepție); comportarea.

E necesară la copii formarea și consolidarea unei *atitudini* pozitive față de muncă.

AMBIANT, -ă, ambianți, -te. adj. Care se găsește în jur, în apropiere, înconjurător.

„Structurile termoregulatorie ale hipotalamusului comandă menținerea hemeotermiei indiferent de temperatura mediului *ambiant*“.

(D. Stancu, *Anestezia animalelor domestice*, p. 13).

ANUAL, -ă, anuali -e, adj. Care are loc o dată pe an; care durează un an, care corespunde unui an.

AMBIENT, ambiente. s.n. (Franțuzism) Ambianță.

„Însușirea de care vorbea personajul lui Hamsun, de care e plină lirica suedeză și proza finlandeză, are motivații istorice, psihologice, etnografice și *ambientale*“.

(D. Iancu, *Prin țările aurorei boreale* p. 15.).

ANUAR, ANUARE s.n. Publicație periodică anuală care prezintă activitatea unei instituții.

„Fiecare gintă primea *anual* o bucată de pământ, pe care membrii săi o foloseau în comun”.

Istoria evului mediu, VI, p. 10).

„Norvegia are *anual* tot atâția turiști străini cât și populație – 4 milioane”.

(D. Iancu, *Prin țările aurorei boreale*, p. 19.).

ANTONIMIE, antonimii, s.f.
Raport dintre două antonime

„*Antonimia* este prin excelență una din manifestările evidente ale caracterului de sistem al limbii...”

(R. Sârbu, *Antonimia lexi-cală*, p. 103)

ARBITRAL, -ă, arbitrali, -e, adj. (Jur.) Hotărât de arbitri.

„C. Antoniade a fost și arbitru pe lângă Tribunalul *arbitral* româno-ungar (1922–1927)”.

(*Calendar*, 1979)

ARMATA, armata, s.f. Totalitatea forțelor militare ale unui stat; oaste, oștire, armie.

întreprinderi sau care conține studii științifice.

„La Institutul E. Racoviță” din București, în primul muzeu speologic din lume sunt expuse cele șaisprezece volume din *anuarul* institutului, *anuar* care continuă seria editată de Racoviță”.

(*Calendar*, 1979).

La Iași apare un „*Anuar* de lingvistică și teorie literară”.

ANTINOMIE, antinomii, s.f. Contradicție aparent insolubilă între două teze, două legi sau două principii (filologice), care se exclud reciproc și care totuși pot fi demonstrate fiecare în parte, la fel de concludent.

„Dar luciditatea coexistă cu pasiunile „intensitatea pasională fiind ea însăși în funcție de conștiință”. Între aceste forțe nu-i *antinomie*, ci, dimpotrivă, un raport de reciprocitate”.

(C. Ciopraga *Portrete și reflecții literare* p. 175)

ARBITRAR, -ă, arbitrari, -e, adj. s.n. Care pornește dintr-o hotărâre luată după propria apreciere subiectivă, fără a ține seama de părerea altuia, de adevăr etc.

Hotărârile *arbitrare* pot atrage după sine conflicte uneori destul de grave.

ARMADA, armade s.f. (La spanioli). Flotă de mari proporții.

„Acolo domnește o altă rasă de zei cărora le stă în putere să

„Se sfârşise războiul şi o armată venea dintr-o cale“.

(N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, p. 372)

„Cred că vârsta cea mai potrivită pentru căsătorie este... de 23-24 de ani pentru un băiat, care, desigur şi-a făcut armată“.

(*Femeia*, 1984, p. 65)

ASCULTA, ascult, v.b. I, a-şi încorda auzul pentru a percepe un sunet sau un zgomot, a se strădui să audă.

Caragiale se exprima cu ironie la adresa paginilor muzicale pe care le *asculta* în Germania pe la începutul secolului nostru, referindu-se la acele „caiete de marşuri teutonice“.

„Paraschiv îl *asculta* ca şi băieţii, cu admiraţie şi mirare“.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 319).

ATLAS, atlase, s.n. Colecţie de hărţi geografice sistematizate după anumite criterii.

Din *atlasul* geografic am aflat că Himalaya – vârful cel mai înalt de pe „acoperişul lumii“ avea 8848 metri.

„*Atlasul* cel mai scump vândut a fost un Mercator achiziţionat pentru 340 lire la Londra, la 13.03.1979.

(*Almanahul gospodinei*, p. 100).

cumpere totul şi în plus chiar şi o flotilă de petroliere, o întreagă armada de canoniere“.

(P.J. Rémy, *Callas o viaţă*, p. 110)

„La 25 sept. 1951, în fruntea uneie *armade* de 21 de nave, ... Gambova se îndreaptă către strâmtoarea Magellan...“

(I. Radu, *Patagonezii*, p. 140)

AUSCULTA, ascult, v.b. I. Trans. (Med.). A asculta cu urechea sau cu stetoscopul zgomotele inimii şi ale plămânilor în vederea stabilirii unui diagnostic.

Boala începe cu o stare de rău, însoţită de febră mare şi de câteva semne pulmonare tuse, respiraţii frecvente. La examenul clinic, medicul *auscultă* cu atenţie copilul.

ATLAZ s.n. Ţesătură pentru căptuşeli şi feţe de plapumă, mai groasă decât satenul, lucioasă pe o singură faţă.

„Iancu Urmatecu îşi dormea somnul de veci într-un coşciug de stejar, căpătuşit cu *atlas* vişiniu“.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 289)

„Hericleia îşi netezise rochia uşoară de *atlas*, tivită cu blană subţire“.

(E. Barbu, *Principele*, p. 385).

AVERS, s.n., s.g. Fața unei monede sau a unei medalii, înfățișând chipul emițătorului, stema țării.

„Pentru a plăti lucrătorii, bătu monede de câte 0,10 și 5,50 gr. de aur pur, având pe *avers* la monede de 5,50 g) numele său, iar pe revers un tâmăcop și un ciocan încrucișate“.

(I. Radu, *Patagonczii*, p. 160)

BESTIAL, -ă, bestiali, -e adj. De bestie, ca de bestie; de o cruzime ferocă; animalic, sălbatic.

„De altminteri, toată înfățișarea mea, când eram furios avea ceva din cruzimea *bestială* a primitivului“.

(L. Rebreanu, *Ciulcandra*, p. 139)

BIZON, bizoni, s.n. Animal rumegător, sălbatic din subfamilia bovinelor, cu fruntea mare, bombată, cu coarne scurte, cu umerii mai ridicați decât crupa, cu o coamă deasă.

„Iată și gheata de *bizon* veritabil sau de piele de elefant“.

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 258).

CALCAN, calcani, s.m. Pește de mare cu corpul rombic, turtit lateral și asimetric, având ambii ochi pe partea stângă și solzi lungi, tari pe burtă și pe spate.

„Când în locul *calcanului* sau al morunului America oferea

REVERS, reverse, s.n. Dosul unei medalii, al unei monede, al unei foi scrise.

„Unii părinți sporesc frecvența și gravitatea pedepselor fără să știe că mai târziu *reversul* acestora se va manifesta prin dificultăți de adaptare a copilului la cerințele mediului social, școlar sau profesional“.

(*Femeia*, 1984, p. 50)

BESTIAR, bestiare, s.n. Antologie medievală de fabule sau de povestiri alegorice cu animale.

Am citit într-o povestire dintr-un *bestiar* despre o lighioană de fier, cu oase ferecate, cu dinți metalici, cu membre multiple și informe.

VIZON, vizoni, s.n. Mamifer sălbatic, carnivor asemănător cu nurca cu blană prețioasă, care trăiește în America de Nord.

„De cum este văzută înveșmântată în *vizon* într-un hol de sosire, în salonul unui mare hotel – ziariștii o urmăresc pretutindeni“.

(P.J. Rémy, *Callas o viață*, p. 114)

CANCAN, cancanuri, s.n. Numele unui dans de cabaret răspândit în Franța mai ales în a doua jumătate a secolului al xix-lea, executat numai de femei; melodie după care se executa acest dans.

„Puțin a lipsit să-mi amintesc și eu de vremurile tinereții noastre și

știucă sau biban, profesorul se abține, cerea altă mâncare”.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*,
p. 192)

CAMPANILA, campanile, s.f. Clopotniță în formă de turn înalt, construită lângă o biserică sau chiar deasupra ei, caracteristică arhitecturii italiene din secolul al XI-lea – al XIV-lea.

Am admirat *campanila* de lângă biserică, un turn înalt și zvelt, din secolul al XIII-lea.

CAMPANIE, campanii, s.f. Totalitatea operațiilor executate de forțele armate ale unei țări sau de o parte a lor, pe un câmp de luptă într-o anumită perioadă de timp, cu scopuri strategice parțiale.

„Până la apusul soarelui două din *campaniile* noastre trecuseră granița și se lăsaseră înspre Timișoara”.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*,
p. 551)

„*Campania* sa feministă intră în cadrul preocupărilor curente”.

(C. Ciopraga, *Portrete și reflecții literare*, p. 210).

CARBONIER, -ă, carbonieri, -e, adj. care se referă la cărbune.

Industria *carbonieră* este o ramură importantă a economiei noastre.

să le ofer la rându-mi, un *cancan* drept mostră a dansului nostru național”

(A. Dumas, *Muntele de nisip*,
p. 122)

CAMPANULĂ, campanele, s.f. (Rar) Clopoțel.

„Jos, pe-un vârful de *campanulă*
Pururea-n vibrație,
Și-a oprit o libelulă
Zborul plin de grație”

(C. Topârceanu, „*Poezii*”, p. 40)

COMPANIE, companii, s.f. 1. Tovărășie, însoțire.

„Pe oberchelner îl rugasem din capul locului să fiu servit cât mai discret... pretextând că nu mă simt în apele mele și nu aș putea suporta nici o *companie* străină, oricât de simpatică”.

(C. Olariu, *Vânzătorul de sunete*,
p.12)

CARBONIFER, -ă, carboniferi -e, adj., s.n. (Despre roci, terenuri sau regiuni). Care conține zăcămintele de cărbuni.

Despre bazinul *carbonifer* al Văii Jiului, despre frumusețile și bogățiile acestei zone scria Alexandru Vlahuță.

CAZUAL, -ă, cazuali, -e, adj.
Care arată cazul gramatical.

„În raport cu flexiunea *cazuală* a substantivului latinesc care se continuă în limba română, flexiunea *cazuală* a substantivului românesc s-a simplificat foarte mult“.

(C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*, p. 62)

COLABORA, colaborez, vb. I.
Intraz. A participa alături de alții la realizarea unei acțiuni sau a unei opere care se efectuează în comun.

„Toată familia *colaborează*“.

(Perpetuum comic, p. 216)

COMPLEMENT, complemente, s.n. Partea secundară a propoziției care determină un verb, un adjectiv sau un adverb.

„Substantivele în dativ pot îndeplini și funcția sintactică de *complement* sau circumstanțial“.

(C. Dimitriu, *G.l.r. explicată*, p. 67)

DEFERENȚA, s.f. respect, stimă, considerație deosebită.

„Pedeapsa fu deci promptă și pentru a reprima... teribila

CAUZAL, -ă, cauzali, -e, adj.
Privitor la cauză, de cauză.

„Propoziția circumstanțială *cauzală* este propoziția secundară care corespunde circumstanțialului de cauză“.

(C. Dimitriu, *G.l.r. explicată*, p. 287)

COROBORA, vb. I. Tranz. A întări, a sprijini, a da putere, a consolida, a confirma.

„Pentru identificarea cu precizie a unui anumit caz al substantivului *se coroborează* desinențele, alternanțele fonetice, articolele, prepozițiile și accentele în context cu funcția sintactică“.

(C. Dimitriu, *G.l.r. explicată*, p. 69)

COMPLIMENT, complimente, s.n. Cuvânt de laudă, de măgulire, care exprimă o atitudine prietenoasă, de stimă, de respect, sau de considerație.

„El zâmbi și se înclină, ca și cum i s-ar fi făcut un *compliment* convențional de către un străin politic, și se retrase pentru a mă lăsa să trec prima“.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 305)

DIFERENȚA, diferență, s.f.l. Ceea ce deosebește o ființă de alta, un lucru de altul; lipsă de asemănare. Limba este diferență

„cubilis interdictio” (cum o botezase cu *deferență* Nedan) fu pronunțată la maximum: 3 luni!”

(Gib. Mihăescu, *Brațul A...*
p. 143)

„Când era vorba de eliberarea Isaurei, Leoncio afecta o anumită *deferență* disprețuitoare, ca și cum ar fi fost definitiv hotărât să facă ce vrea”.

(Guimaraës, *Sclava Isaura*,
p. 52)

DENTAL, -ă, dentale, adj. (în sintagmă) Consoană dentală (și substantivat, f) = consoană care se articulează prin apropierea vârfului limbii de dinții incisivi superiori sau inferiori.

„La rostirea consoanelor *dentale* vârful limbii atinge incisivii superiori, sau rădăcina acestora; sunt *dentale* ocluzivele *t, d, și n*, constrictivele *s, z, r, l* și semiocluzive *f*”.

(Petru Zugun, *L.R.C.*, p. 48)

DESTINS, -ă, destinși, -se adj. Care a pierdut din încordare care nu este întins, (despre nervi) relaxat, calmat liniștit.

„Singur, în camera lui, *destins* din toate pânzele sufletului nou ca să primească un vânt bun, Ionică din poezia și din legănarea ei creștea”.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*,
p. 202)

specifică a omului față de orice altceva.

„— Ce *diferență* poate fi? El mă privi înduioșat, de parcă aș fi înebunit dintr-odată:

Acceași *diferență* ca între un costum confecție și unul pe măsură”.

(*Perpetuum comic*, p. 188)

DENTAR, -ă, dentari, -e, adj. 1. De dinte, al dinților, privitor la dinți. 2. De dentist, care aparține dentistului, privitor la dentist.

„În cursul vieții, omul parcurge din punct de vedere *dentar* mai multe etape”.

(F. Colonaș *Prevenirea și combaterea afecțiunilor buco-dentare*,
p. 7)

DISTINS, -ă, distinși, -se, adj. Care se remarcă prin însușirile sale care iese din comun; deosebit, remarcabil; (despre oameni) ilustru, eminent.

Primiți, vă rog, *distinse* salutări.

„Era un bărbat de peste 50 de ani *distins* și plin de vioiciune”.

(Guimaraës, *Sclava Isaura*,
p. 35)

DOZA, doze, s.f. Cutie (metalică izolată în interior care servește la protecția unor elemente din instalațiile electrice.

„Atunci observai mirat cum doza electrică din perete se dublează...”

(M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, II, p. 107)

EMIGRA, emigrez, vb. I. Intranz. A pleca din patrie și a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară, a se expatria – Din fr. émigrer, lat. emigrare.

„Profesorul Ion Borcea a ajuns la concluzia că fauna actuală a Mării Negre provine din Marea Mediterană, că aceasta ar fi emigrat aici în cuaternar, după prăbușirea Bosforului.

(*Calendar*, 1979)

EMINENT, -ă, eminenti, -ta, adj. Care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite: excepțional, superior, remarcabil, excelent – Din fr. éminent, lat. eminens, -ntis.

„Liceul l-a făcut la Bârlad, unde a fost un elev *eminent* [Raicu Ionescu Rion]”

(G. Ibrăileanu, *Studii literare*, II, p. 121)

DUZA, duze, s.f. (Tehn. 1. Ajutaj 2. Filieră (pentru mătase) – Din germ. Düse.

„Duza de erupție este o piesă masivă de oțel, care se aplică la capul de erupție al sondelor pentru a regla debitul fluidului care iese din coloană”.

(*D.L.R.L.C.*, II, p. 192)

IMIGRA, imigrez, vb. I. A veni într-o țară străină pentru a se stabili aici. Din fr. immigrer, lat. immigrare.

„Mai bine au soluționat însă australienii problema cactusului, adus pe meleagurile lor de unul care a *imigrat* din Mexic”.

(*Calendar*, 1979)

MIGRA, migrez, vb. I. Intraz. (Despre populații). A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta. Din migrație.

„Balena albastră se află în toate oceanele lumii căci, *migrează* până în regiunile polare ale celor două emisfere.

(*Calendar*, 1979)

IMINENT, -ă, iminenți, -te, adj. Care este gata să se producă, să se întâmple (și nu se poate amâna sau evita); inevitabil – Din fr. imminent, lat. imminens, -ntis.

„Mai apoi când au văzut că naufragiul este *iminent*... au căzut pradă nebuniei celei mai cumplite”.

(S. Neguț, *Spectacolele Terrei*, p. 52)

ENERVA, enervez, vb. I Tranz, refl, a face să-și piardă sau a-și pierde calmul, a-și ieși sau a scoate pe cineva din fire; a (se) înfuria, a (se) irita; a (se) indispune – Din fr. énerver

„– Nu te *enerva* așa, Malvina, glumesc spuse Leoncio încercând s-o ia de mână“

(Guimaraës, *Sclava Isaura* p. 33)

EROARE, erori, s.f. greșeală.

„La efectuarea unei măsurători se pot face anumite greșeli care sunt numite *erori* de măsură“.

(*Fizica*, VI, p. 181)

„– Trebuie să fie o confuzie la mijloc, o *eroare*, d-le, ...?“

(*Perpetuum comic*, p. 16)

EPURE, pers, 3 erupe, vb. III. Intrans, (Despre lavă, magmă, petrol). A face erupție, a ieși afară. a se revărsa cu putere.

„La 13 noiembrie 1985, vulcanul Navada del Ruiz a început să *erupă*“.

(*Almanah, Luceafărul*, 1986, p. 211)

EUFONIC, -ă, eufonici-ce, adj. Care produce eufonie.

Versurile *eufonice* ale lui Eminescu m-au încântat.

„Luceafărul“ este marcat de impersonalitatea aproape gnomică a expresiei..., care se desfășoară

INERVA, pers. 3 inervează, vb. I. Tranz. (despre nervi). A produce o stare de excitare a unui organ sau a unui țesut – Din fr. innerver.

„Când fibrele nervoase sunt întrerupte sau sunt atinse de leziuni distructive, se produce o anestezie a teritoriului care a fost *inervat* de nervul bolnav“.

(O. Vlăduțiu, *Patologie și clinică chirurgicală*, p. 233)

OROARE, orori, s.f. I. Sentiment de groază, de dezgust, de repulsie; aversiune, scârbă.

„Gândește-te bine și ai să vezi că acțiunea asta meschină nu poate inspira decât *oroare* și dezgust“.

(Guimaraës, *Sclava Isaura*, p. 107)

IRUPE, irup, vb. III, Intrans. A ieși la iveală sau a se manifesta dintr-o dată și cu putere, a izbucni, a năvăli, a năpădi; a intra cu violență.

„Mersi! spuse și izbucni în râs, fără motiv, numai fiindcă *irupea* toată tinerețea voioasă din ea“.

(Cezar Petrescu, *Calea Victoriei*, p. 10).

EUFORIC, -ă, euforici, -ce, adj. De euforie, care se referă la euforie.

„Stări *euforice* urmăresc să-și procure și consumatorii de morfină“.

(*Almanah, Scânteia*, 1989, p. 297)

sub semnul echilibrului, al legilor simetriciei, *eufoniei* și *euritmiei*“.

(*Anuar de lingvistică și istorie literară*, 1983—1984, p. 3)

EVALUA, *evaluez*, vb. I. Tranz. A determina, a stabili prețul, valoarea, numărul, cantitatea, etc.; a calcula, a socoti. A prețui, a estima.

„Fakner *evalua*, pentru anul 1970, numărul tahuelcilor la 40 de mii“.

(I. Radu, *Patagonezii*, p. 16)

EXALTA, *exalt*, vb. I. Tranz. și refl. a (se) înflăcăra peste măsură; a (se) entuziasma.

„Prins în jocul de iele al ideilor, Malraux *exaltă* Omul-teoretic, și în supremă instanță – la modul religios – Omul-artist...“

(Almanah *Luceafărul*, p. 156)

EXOTERIC, -ă, *exoterici-ce*, adj. (Despre doctrine filozofice sau ritualuri religioase). Accesibil sau destinat tuturor; public.

... „În Antichitate se distingeau operele *esoterice* ale lui Aristotel, destinate discipolilor săi de operele *exoterice*, destinate marelui public“.

EXPRESIE, *expresii*, s.f., *Exprimare*. Construcție concisă care exprimă, de obicei în mod figurat, o idee. Cuvânt.

„Se deschidea oricum o perspectivă sau cel puțin așa o vedea el acum în starea de *euforie* tristă în care-l plonjase vinul...“

(*Perpetuum comic*, p. 142)

EVOLUA, *evoluez*, vb. I. Intrans. A trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară, a se dezvolta, a se transforma.

„Dintr-o ochiadă, el știa să aprecieze cum *va evolua* vremea“.

(I. Radu, *Patagonezii*, p. 168)

EXULTA, *exult*, vb. I. Intrans. A simți o mare bucurie, a fi foarte fericit.

„La acest domn, dincolo de interes care desigur rămâne indiscutabil, mai există surprinderea, uimirea adusă de fiecare clipă... Meneghini *exultă* și Maria iubește“.

(P.J. Rémy, *Callas o viață*, p. 42)

EZOTERIC, -ă, *ezoterici*, -ce, adj. (Despre doctrina, ritualuri, etc.). Care poate fi înțeles numai de cei inițiați; ascuns, secret.

(*Mic dicționar filozofic*, p. 183)

IMPRESIE, *impresii*, s.f. Efect lăsat în conștiința omului de lucrări sau de întâmplări din jurul lui cu care vine în contact.

„A fi mort – ca *expresie* este un paradox“.

(N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, p. 336)

FACTIUNE, facțiuni, sf. Grup de persoane unite pe baza unor interese politice comune (și care de obicei se manifestă prin violență).

„Teza principală a polemicii pe care o ducea Eminescu cu *facțiunea* liberală reprezentată de „Românul“... este că oamenii aceștia nu provin din pandurimea revoluționară, că nu sunt urmașii lui Tudor...”

(Almanah *Luceafărul*, p. 8)

FAMILIAL, -ă, familiali-e, adj. Care aparține familiei, privitor la familie; destinat familiei.

„S-a observat că balenele albastre sunt dotate cu instincte sociale și *familiale*“.

(*Calendar*, 1979)

„Să mai adăugăm oare și faptul că fiecare elev prezintă și aspecte deficitare în instruire sau în educație, ori că mediul *familial* sau al grupului de prieteni pot uneori ridica probleme grave pentru formarea acestuia?”

(I. Holban, *Realizarea personalității, hazard sau știință?* p. 87)

„După cină, când *impresia* favorabilă pe care ne-o produsese era încă vie în mintea noastră, contele se retrase...”

(W. Collins *Femeia în alb*, p. 265)

FRAȚIUNE, fracțiuni, s.f. parte distinctă dintr-un întreg, dintr-un tot; frântură, fragment.

„În mintea lui nea Costică se derulă atunci pe parcursul câtorva *fracțiuni* de secundă, un film vechi“.

(*Perpetuum comic*, p. 81)

FAMILIAR, -ă, familiari-e, adj. (Despre exprimare, limbaj, stil). Care este folosit în (sau apropiat de) vorbirea obișnuită; simplu fără pretenții.

„Chelnerii, cu frac firesc, îndemânatici și prezenți, au buna-cuviință care încântă și obligă. Nu sunt servili, dar nici *familiari*“.

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 214)

Oamenii au ales dinadins căldura lemnului cu care se simțeau *familiari* și căruia i se puteau destăinui.

FANTIA, fante, s.f. (Tehn.).
Deschidere sau crăpătură îngustă.

„Introduc într-o fantă din
perete cartele și spun: 28564”.

(M. Alexandru, *Cazul profesorului Roșatu*, p. 43)

„Avea ochii negri sau căprui,
cu fanta puțin închisă în unghiul
extern”.

(I. Radu, *Patagonezii*, p. 19)

FIABILITATE, s.f. însușirea
de a fi fiabil; siguranță în
exploatare.

„Astronautica mai mult decât
orice altă disciplină, a impus
noțiunea de fiabilitate a unui
mecanism”.

(*Calendar* 1979)

FISA, fișe, s.f. (Piesă metalică
în forma de) monedă care, intro-
dusă în mecanismul unui auto-
mat, declanșează funcționarea
acestuia.

„Străbat holul și mă apropii de
cabinele telefonice”. Introduc fisa
și aștept. Vine tonul și formez
numărul”.

(M. Alexandru, *Cazul...* p. 63)

„Într-un târziu, puse receptorul
în furcă, recuperează fisa, se așează
pe scaun...”.

(*Perpetuum comic*, p. 83)

FENTA, fente, s.f. (Sport).
Procedeu tehnic care cuprinde un
complex de mișcări, executat
rapid, în scopul inducerii în eroare
a adversarului și al obținerii unui
avantaj asupra acestuia.

Unul dintre fundașii laterali,
Iovan a dovedit abilitate în dri-
blinguri și relansările atacului și
printr-o fentă a reușit să introducă
mingea în plasă.

FRIABILITATE, s.f. Însușirea
de a fi friabil.

„Cercetările laboratorului de
metalurgia pulberilor din cadrul
Institutului Max Planck” din
Germania au pus la punct un nou
procedeu de a reduce friabilitatea
beriliului”.

(*Calendar*, 1979)

FIȘA, fișe, s.f. Foaie (mică) de
hârtie sau de carton pe care își face
însemnări cel ce strânge material
pentru elaborarea unei opere, pe
care se redau extrase dintr-o
lucrare etc.

„Căci numele rămâne la portar,
cu fișe, iar numărul te însoțește cu
cheia, definindu-se: pe ușă”.

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*,
p. 216)

„Faceți același lucru cu numele
mamei, dar folosiți fișe de culoare
roșie”.

(*Perpetuum comic*, p. 207)

FLORAI., -ă, flori, -e, adj. care ține de floare, privitor la floare. Care înfățișează o floare; în formă de floare.

„Inițialele din text și frontispiciile de la începutul evangheliilor sunt compuse din bogate ornamente *florale*, într-o mare bogăție de culori, pe fond de aur“.

(*Calendar*, 1979)

FOCAI., -ă, focali-e, adj. (Fiz.). Privitor la focarul lentilelor sau al oglinzilor.

„Când obiectul este situat la o distanță de lentila convergentă mai mare decât distanța *focală*, imaginea lui este reală și răsturnată“.

(*Fizica*, VI, p. 135)

FORTAT., -ă, forțați, -te, adj. Făcut sau impus cu forța, prin constrângere.

„De la celălalt capăt al firului, una dintre vânzătoare îl anunță că cineva, noaptea intrase în magazin, grilajul era *forțat*...“

(*Pentru patrie*, 1. 1986, p. 24)

FUNCTIONAL., -ă, funcționali, e, adj. Care ține de o funcție, privitor la o funcție.

FLORAR s.m. florari. Persoană care cultivă sau vinde flori.

„Țineau în brațe, crizanteme albe, reci și umede aduse din serele de la „Ceșmeaua Roșie“ ale *florului* Ioniță Scuffa“

(E. Barbu, *Principele*, p. 309)

FOCAR, focare, s.n. Punct în care se întâlnesc razele convergente reflectate sau refractate de un sistem optic (lentilă, oglindă etc.) pe care au căzut raze paralele.

„*Focarul* purulent separat și izolat de circulație este lipsit de oxigen și supus unei autosterilizări“.

(O. Vlăduțiu, *Patologie...*, p. 14)

FORZAȚ, forzațe s.n. Foaie liberă de hârtie, albă sau colorată, cu ajutorul căreia se face legătura dintre blocul de carte și scoarțe.

„Pe baza intuirii unui număr de exemplare cât mai mare și mai variat, trebuie precizați, în continuare termenii: copertă, supracopertă, *forzaț* etc.“

(C. Parfene, *Literatura în școală*, p. 42)

FUNCTIONAR, funcționari, e s.m. și f. Salariat care îndeplinește o muncă cu caracter administrativ.

„Familia este o unitate *funcțională* a societății“.

(Almanah *Femeia*, 83, p. 45)

„Șocul trebuie privit ca o tulburare *funcțională* a întregului organism în plină desfășurare“.

(O. Vlăduțiu, *Patologie...*, p. 99)

GEANĂ, gena, sf. Fiecare dintre firisoarele de păr de pe marginea unei pleoape.

„Sosiți în faptul serii la cabană băură ceaiul picotind a lene,“

Că de vreun ceas șagalnicul moș Ene le umblă ușurel din *geană-n geană*“.

(*Perpetuum comic*, p. 149)

GEANTĂ, genți s.f. Obiect din piele, din pânză, din material plastic etc. care servește la transportarea cu mâna a unor acte, cărți, caiete etc. servietă.

„Acolo mă așteaptă alți doi. Unul cu *geantă* diplomat, altul cu un sac de sport“.

(*Perpetuum comic*, p. 197)

GERA, gerez, vb. I. Tranz. (Rar). A administra pe socoteala și în locul cuiva.

„În calitate de *funcționar* vamal, beneficiați de prerogative importante pe care trebuie să le folosiți cu fermitate și precauție“.

(*Vama*, Anul I, 2 iulie, 90, p. 9)

GENĂ, gene, s.f. (Biol.). Element al cromozomilor care determină transmiterea unor caractere ereditare.

„Diferitele caractere ale organismelor sunt determinate genetic de existența în celule a unor factori ereditari sau *gene*...“.

(*Biologia*, XII, p. 3).

Cercetătorii au reușit să sintetizeze o *genă* și apoi au introdus această *genă* în cromozomul unei bacterii.

JANTĂ, jante, s.f. Parte exterioră periferică a unei roți de autovehicul, de bicicletă etc. construită astfel încât să permită montarea pe roată a unui pneu.

„Probabil că agresorii noștri fug spre camion: ce fericiți vor fi să-l găscască pe *jantă*“.

(Almanah *Luceafărul*, 1986, p. 269)

GIRA, girez, vb. I. Trans. a-și da girul, a garanta printr-un gir.

„Directorul [...] era însărcinat a gera afacerile prefecturii, districtul neavând deocamdată titular“.

(I.L. Caragiale, *Note și schițe*, p. 60)

GLACIAL, -ă, glaciali, -e, adj. De ghiață, rece ca ghiața, care îngheață.

„Și surîsul *glacial* se accentuă atât de tare, încât deveni parcă de gips...”

(M. Preda, *Cel mai iubit...*, III, p. 118)

– „Te rog să-mi acorzi atenție numai o clipă, spuse ea, cu o intonație limpede, reținută și *glacială*“.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 303)

INSERA, inserez, vb. I. Tranz. a introduce, a adăuga, a include un adaos într-un text, într-un șir de numere etc.; a introduce o informație într-un ziar.

„Noua arhitectură poate fi *inserată* într-un cadru istoricește constituit“.

(*Calendar*, 1979)

INSTRUMENTAL, -ă, instrumentali -e, adj. 1. Făcut, executat cu ajutorul instrumentelor.

„Suita pentru orchestră „Carnavalul animalelor“ de C. Saint-

„Cine să gireze pentru un biet muncitor agricol?”

(Prem Chand, *Un pumn de grâu*, p. 9)

„Recenta publicație este *girată* de compartimentul din strada Udriște“.

(*Pentru patrie*, ian. 196, p. 26)

GLACIAR, -ă, glaciari, -e adj. (În sintagma). Perioada sau (epoca) glaciară.

„Acumulată mereu, zăpada persistă sfârșind prin a se transforma într-o imensă calotă *glaciară*, care s-a prelungit până în centrul și Estul Europei“.

(D. Iancu, *Prin țările aurorei boreale*, p. 12)

ÎNSERA, înserez, vb. I. 1. Intrans, și Refl. Impers. (La pers. 3). A se face seară, a amurgii.

„Se *înserase*. Ploua ușor și se aprinseseră luminile“.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 272)

INSTRUMENTAR, instrumen-tare s.n. Totalitatea instrumentelor necesare într-o anumită activitate.

Saens, cuprinde o succesiune de
piese scurte, ce schițează portrete
din lumea necuvântătoarelor, prin
timbrul *instrumental* caracteristic
și fantezia plină de umor a
compozitorului“.

(Muzica, VI, p. 16)

INVESTI, investesc, vb. IV.
Trans. A plasa, a alocă, a cheltui
un fond.

„Și eu cu ce am să-mi momesc
oamenii? Că cu capital de *investit*
n-am“.

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*,
p. 239)

INVETERAT, -ă, inveterați, -te,
adj. (Despre oameni) învechit în
rele, în vicii.

„Acest oraș, ca și sufletul
poetului, este o durată, o formă
inveterată a vieții, o memorie“.

(G. Ibrăileanu, *Sl., II*,
p. 297)

JUSTIȚIAL, -ă, adj. (de justi-
ție, al justiției).

Decizia *justițială* a fost dreaptă,
iar sentințele aspre, pe măsura
faptelor

LACTAZA, lactaze, sf. (Biol).
Enzimă care transformă lactoza în
glucoză și galactoză.

„*Lactaza* este o enzimă pre-
zentă în mucoasa gastrică, având

„*Instrumentarul* a fost sterilizat
cu apă minerală fiartă“.

(Almanah *Luceafărul*, 1986,
p. 214)

INVESTI, investesc, vb. IV.
Trans. A acorda cuiva în mod
oficial un drept, o autoritate, o
demonstrare, o atribuție.

„Autoritățile spaniole, investi-
seră pe Francisco de Gamboua cu
titlul de „Căpitan-general al strâm-
torii...“.

(I. Radu, *Patagonezii*, p. 140)

INVEDERAT, -ă, -învederați, -te,
adjectiv (și adverbial). Care se
poate vedea sau înțelege bine;
vizibil, evident.

„Clătină-ți din cap, îngân-
durat, vrând să *învedereze* nevastei
și lui Titu că nu-i ușor să ticluiești
un răspuns cum se cuvine [...] unei
asemenia scrisori.

(L. Rebreanu *Ion*, p. 147)

JUSTIȚIAR, -ă, justițieri, -e,
adj. care face dreptate.

„Mi se zicea în șoaptă „*justi-
țiarul*...“, iar cariera mea începea să
fie învăluită într-un amurg din ce
în ce mai dens“.

(*Perpetuum comic*, p. 204)

LACTOZA, s.f. Substanță
organică incoloră, solidă, cu gust
dulce, care se extrage din zer,
folosită în industria de medi-
camente.

rolul de a cataliza hidroliza lactozei, din care rezultă galactoză și glucoză“.

(*Dicționar medical*, II, p. 82)

LACUNA, lacune, s.f. Spațiu gol în interiorul unui corp, gol, lipsă în continuitate, în integritatea unui lucru.

„Această *lacună* (investigația psihologică nu se face decât în cabinete medicale) în organizarea învățământului trebuie înlăturată cât mai curând“.

(I. Holban, *Realizarea personalității, hazard sau știință?* p. 44)

LEGAL, -ă, legali, -e, adj. Care există sau se face în temeiul unei legi, care este prevăzut de o lege, este conform cu legea“.

„Prin interes *legal* se înțelege orice drept sau interes la care are o reală îndreptățire o persoană potrivit dispozițiilor *legale*“.

(A. Grigorovici, *Infrațiuni...* p. 41)

LINEAL, lineale s.n. Instrument metalic de forma unei bare, folosit pentru trasare, măsurare etc.

Măsurătorile hidrografice și topografice se fac și cu *linealul*.

„Sursa principală de glucide este cea vegetală“; cele de origine animală provin din *lactoză* sau mierea de albine.

(I. Medeșan..., *Arta...* p. 56)

LAGUNA, lagune, s.f. Porțiune în bazinul unei mări sau al unui ocean separată aproape complet de rest printr-o fâșie îngustă de pământ.

„Se remarcă atolii, respectiv insule sau grupuri de insule, cu aspect de inel, cu diametru variabil și care închid la mijloc o *lagună*, adâncă uneori până la 100 m...“

(S. Neguț, *Spectacolele...* p. 59)

ILEGAL, -ă, ilegali, -e, adj. Care nu este în conformitate cu legea, care calcă legea.

„Când s-au isprăvit economiile [...] mi-am însușit *ilegal* [...] recunosc“

(*Pentru patrie*, 2, 1984, p. 15)

„Goodwin a căzut în mână poliției care l-a reținut pentru pătrundere *ilegală* pe teritoriul unei proprietăți private“.

(*Almanahul gospodinei*, p. 163)

LINIAR, -ă, liniari, -e, adj. Care este în formă de linie dreaptă etc.

„Biografia lui [...] are în genere un caracter mult prea *liniar*, cu tendințe simplificatoare“.

(D. Velciu, *Ion Neculce*, p. 6)

LITERAL, -ă, literali, -e, adj.
Care se face, se reproduce etc.,
cuvânt cu cuvânt, literă cu literă;
textual, exact.

„Înainte de proclamarea *literală*
a războiului, Paciurea i-a declarat
el război“.

(I. Frunzetti, *Dimitrie Paciurea*,
p. 60).

LIZIBIL, -ă, lizibili, -e, adj.
care poate fi citit (cu ușurință);
citeț.

Pe lângă faptul că surprinde
trăsăturile fizice și morale carac-
teristice personajului dintr-o per-
spectivă personală, are și un scris
lizibil.

LOCAȚIE, locații, s.f. Închi-
riere. Chirie plătită pentru anumite
lucruri luate în folosință tem-
porară.

„Pârâta a refuzat plata taxelor
de *locații* calculate de Regionala
Căi Ferate Galați pentru depășirea
termenului de descărcare liber tari-
fară a unor vagoane sosite cu
mărfuri în stație“.

(*Acte, acțiuni, proceduri...*;
p. 78)

LOCUȚIUNE, locuțiuni, s.f.
Grup de cuvinte cu înțeles unitar,

LITERAR, -ă, literari, -e, adj.
Care aparține literaturii, care se
referă la literatură, care cores-
punde cerințelor literaturii.

„Din acele vremuri, când Gala
Galaction a fost elev al Liceului
Sf. Sava“, mai precis din anul
1900, scriitorul ne-a lăsat o seamă
de însemnări intime ce aparțin
celui mai vast jurnal *literar*“.

(*Calendar*, 1979).

ILIZIBIL, -ă, ilizibil, -e, adj.
Care nu se poate citi, neciteț,
indescifrabil.

(„*Istoria ieroglifică*“). „Nu o
putem citi în simplă, leneșă rume-
gare [...]. Astfel opera devine
cețoasă, aș îndrăzni să spun, chiar
ilizibilă“.

(*N. Stănescu, Fiziologia...*,
p. 403)

ALOCAȚIE, alocații, s.f.
Alocare; sumă acordată de stat sau
de o instituție pentru un anumit
scop. Îndemnizație acordată de
stat, în anumite condiții, unei per-
soane.

„După cum și *alocația* (pe) care
o primesc cei ce lucrează în me-
diul rural să fie egală cu *alocația*
pe care o primesc cei ce lucrează
la oraș“.

(*Albina*, iulie, 90, p. 10)

ALOCUȚIUNE, alocuțiuni, s.f.
Scurtă cuvântare ocazională.

care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire

„Din bogatul tezaur al limbii române au fost cuprinse în acest dicționar cele mai uzuale expresii și *locuțiuni*“.

(*Dicționarul de expresii și locuțiuni*, p. 7)

MANEJ, manejuri, s.n. Loc special amenajat unde se dresază sau se antrenează caii, unde se învață călărie.

„Tot trecutul năvăli în el, cu mirosul cailor în *manej* la Trapezund, cu sticlirea verde a mării...”

(E. Barbu, *Principele*, p. 68)

MINER, mineri, s.m. Muncitor calificat care lucrează într-o mină.

„Dacă iese rău, ajungi *miner* pe Nicrom, a încercat el să glumească pentru a mai atenua din șocul provocat de comunicarea pedepsei“.

(E. Ionescu, *Acțiunea N...*, p. 14)

MODESTĂ, adj. care este lipsit de îngâmfare; p. ext. moderat, cumpătat în purtare, în pretenții.

„Furnica e de obicei
Cam prea *modestă* (treaba ei).

(*Perpetuum comic*, p. 3.).

„... coliba nu rămâne decât tot ceea ce e: o *modestă* colibă“

(Guimaraes *Sclava Isaura*, p. 10)

„(Urmă) o energică *alocuțiune* a avocatului Necșulea...”

(Gib Mihăescu, *Brațul A...*, p. 34)

MENAJ, menajuri, s.n. Conducere a treburilor casnice; activitatea gospodinei; gospodărie.

„Rețetele pe care vi le prezentăm... nu sunt învățate la vreo școală de *menaj*, ci sunt adunate de noi“.

(*Almanahul gospodinei*, p. 9)

MINIER, -ă, minieri -e, adj. Care ține de mină, privitor la mină.

„Petroșani, Lupeni, sunt orașe *miniere*“.

Un loc important în economia Africii de Nord îl ocupă industria *minieră*“.

(*Calendar*, 1979)

MODISTĂ, modiste, s.f. Femeie care confecționează și vinde (pălării femeiești și unele accesorii de podoabă.

„Oare faptul de a fi infirmieră, stewardesă, estetician, coafeză, vânzătoare, *modistă*, învățătoare, ... este programat în gene“.

(*24 ore*, An I, Nr. 115, 28.07.90 p. 30).

MONOGRAMA, monograme, s.f. Semn scris, gravat sau cusut, format prin alăturarea sau împletirea inițialelor numelui și prenumelui unei persoane.

„De asemenea, țeava puștii, tăișul pumnalului... poartă cu îngrijire numele sau *monograma* armurierului“.

(A. Dumas, *Muntele...*, p.100)

MORAL, -ă, morali, -e, adj. s.n.l. Care aparține moralei, conduitei admise și practicate într-o societate, care se referă la morală; etic.

„Recunoaștem aici, fără echivoc, în primul rând sensul *moral* al epocii“.

(V. Drăguț, *Pictura...*, p. 15).

NUMERAL, numeral, -ă, numerali, e, s.n. adj. Parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, un număr, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare.

„În literatura de specialitate există controverse privitoare la *numeral*“

(C. Dimitriu, *G.I.R. explicată*, p. 160)

ORAL, -ă, orală, -e adj. (Anat.) Care se referă la gură, care aparține gurii, bucal.

„Al treilea grad se obține printr-un examen scris asupra unor chestiuni de drept și un examen *oral* din întregul drept civil“.

(*Pentru patrie*, noiembrie, 89, p. 16)

NONOGRAMA, NOMOGRAMA, s.f. (Mat.) Reprezentare grafică în plan, folosind linii sau puncte cotate, a unei relații dintre două sau mai multe mărimi variabile, cu ajutorul căreia se pot determina rapid valorile unei mărimi în funcție de valorile cunoscute ale celorlalte mărimi care intră în relația considerată.

Calculul cu ajutorul *nomogramelor*... reduce timpul de lucru.

IMORAL, -ă, imorali, -e, adj. Care nu are noțiunea moralității.

„- Nu cumva eroina romanului trebuie să deschidă un sertar care ascunde secrete îngrozitoare?“

- Ba da, ba da. Cu toate astea, e curioasă, nu *imorală*“.

(M. I. Ibrakakis, *Plăriile...*, p. 140)

NUMERAR, s.n. Valoare bănească în monede sau în hârtie-monedă care poate servi direct pentru plată: bani lichizi, bani ghiață.

„Salariul se va plăti în *numerar*, în mod excepțional se va putea plăti și în natură, dar numai parțial, potrivit dispozițiilor ce se vor stabili.

(*Codul muncii*, p. 21)

ORAR, -ă, orari, -e, adj., s.n. Care arată orele; s.n. Program al unei activități împărțit pe ore și repetat periodic, etc.

„- Pe noi nu ne-a depistat până acum fiindcă la ultimul punct de control eram în *orar*“.

(E. Ionescu, *Acțiunea N.*, p. 111)

ORBITAL, -ă, adj. 1. referitor la orbita unui corp ceresc; despre un mobil care parcurge o orbită. 2. Orbital.

„Printre cei șapte membrii ai echipajului se afla și Christa, în vârstă de 37 de ani, prima persoană particulară din lume invitată să participe la un zbor *orbital*”.

(Alinașah Luceafărul, p. 131)

ORDINAL, ordinale, adj. (în sintagma) numeral, ordinal, numeral care indică, într-o serie, locul, ordinea numerică.

„În afara valorii substantivele și adjectivale, însă, numeralul *ordinal* mai poate avea și o valoare adverbială”.

(C. Dimitru, *G.I.R. explicată*, p. 168)

ORIGINAL, -ă, originali, -e, adj. 1. (Despre acte, documente etc.). Care constituie întâiul exemplar, care este propriu unei persoane sau unui autor; personal, nou, inedit.

„Lucrețiu rămâne *original* ca poet”.

(D. Murărașu, p. II).

„Toate trăsăturile, chiar și cele mai neînsemnate, ale acestui om ciudat au ceva deosebit de *original* și uluitor de contradictoriu”.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 227).

PERFECT, -ă, perfecți, -te, adj. s.m. adj. Care întrunește în gradul cel mai înalt toate calitățile.

ORBITAR, ă, adj. de (la), din orbita ochiului; orbital.

„Mușchiul temporal are inserții fixe pe toată suprafața fosei temporale, pe fața internă a arcadei zigomatice și în fosa *orbitală* (prin fasciculul *orbital*)”.

(E. Paștea, *Anatomia comparativă și topografică...*, p. 148).

ORDINAR, ORDINARI, -e, adj. 1. Obișnuit, normal; de rând, comun. 2. Calitatea inferioară, fără valoare, prost. Vulgar, grosolan, josnic.

„Nu înțeleg exaltarea poetică a unui fenomen toxicologic (beția), practicat de cei mai *ordinari* oameni”.

(I. Teodoreanu, *Masa umbrelor*, p. 195)

ORIGINAR, -ă, originari, -e, adj. 1. care este de loc din..., care își are obârșia în... 2. În forma de la început, de origine; inițial.

M. Beniuc este *originar* din Sebeș.

„Birgadier ne-au dat pe Ion Sava *originar* din Mangalia...”

(*Țîmpul Capitalei*, p. 5).

PREFECT, prefecți, s.m. 1. (În Roma antică) Demnitar care conducea o prefectură. 2. (În vechea

„Mă informează mereu că se simte *perfect* că-i face bine să călătorească“.

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 208)

„Creioanele erau tot cinci și *perfect* ascuțite...”

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 321)

PERCEPTOR, perceptori, s.m. (în trecut). Funcționar însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale; agent de percepție.

„Pentru că după câțiva ani începuse să priceapă unele treburi de-ale primăriei, la un moment dat *perceptorul* l-a ajutat să fie agent de urmărire“.

(M. Preda, *Moromeții*, I, p. 116)

PETROLIER, -ă, petroliere, adj. (Despre produse). Care ține de petrol, care provine din petrol.

„S-a emis ideea ca depozitarea țițeiului să se facă în mare, soluția aceasta prezentând și avantajul de a rezolva problema transportului între vasele *petroliere* și rezervoare.

PLUS (1, 2) plusuri, s.n. (3) adv. l. s.n. Ceea ce depășește o cantitate dată; prisos.

„Pentru acreditarea *plusului* de informații ce-l aducem [...] am indicat în note, la finele volumului sursele documentare folosite“.

(D. Velciu, *Ion Neculce*, p. 7)

organizarea administrativă a țării) șef al administrației și poliției într-un județ...

„... Primul *prefect* al nostru, acum la început de drum, spre o adevărată democrație, este d-l Dan Gâlea“.

(24 ore, I, nr. 115, p. 1.)

PRECEPTOR, preceptori, s.m. persoană însărcinată cu educarea și instruirea particulară a unui copil (dintr-o familie bogată).

„Carte a învățat în casă cu *preceptor*“.

(M. Sadoveanu, *Evocări*, p. 67)

PETROLIFER, -ă, petroliferi, -e, adj. (Despre state, regiuni etc.) care conține petrol, bogat în petrol.

„În Norvegia, în Marea Nordului există bogate zăcămintele *petrolifere*.

(*Calendar*, 1979)

PULS, pulsuri, s.n. Mișcare fiziologică ritmică de dilatare și de contractare a pereților arterelor, determinată de creșterea volumului de sânge compact din inimă.

„Dispariția *pulsului* carotidian este socotită elementul cel mai important“.

(*Agenda medicală* '86, p. 12.)

PRELEVA, *prelev*, vb. I. Trans. (livr.) A detașa, a extrage, a lua (cu anticipație) o parte dintr-un tot, dintr-un ansamblu.

„Ea a fost *prelevată* de la același șobolan, de la nervul sciatic“.

(Almanah *Scânteia*, 1989, p. 303)

PRENUME, *prenume* s.n. Nume care se dă unui om la naștere și care distinge pe fiecare dintre membrii aceleiași familii; nume de botez.

„Tu nu vezi, mă, că în afară de tine nimănui nu i-a dat prin gând să mă strige pe numele meu de botez? Și nici să-mi zică așa cum vă zice la toți, cu *prenumele* întâi !?“

(I.M. Sadoveanu, *Ion Sântu*, p. 326)

PREPOZIȚIE, *prepoziții*, s.f. Parte de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependență între părțile unei propoziții, legând două părți de propoziție diferite.

„În sfârșit, articolul hotărât enclitic mai apare și în structura unei *prepoziții* unde este comparabil cu sufixele lexicale“.

(C. Dimitriu, *G.I.r. expl*, p. 82).

PRESCRIE, *prescriu*, vb. III, 1. Tranz. A indica, a arăta; spec., a recomanda medicamentele sau tratamentul de care are nevoie un bolnav.

PREVALA, *prevalez*, vb. I, (livr). I. Intrans. A avea preponderență, a predomina.

„Cei care îl consideră pe „Nessie“ drept ultim reprezentant al reptilelor mezozoice *se prevalează* de prezența în faunele actuale a unor animale „fosile vii“...“

(*Calendar*, 1979)

PRONUME, *pronume* s.n. 1. (Gram.) Parte flexibilă de vorbire care ține locul unui substantiv.

„... în limba română există și *pronume* care nu înlocuiesc nici un substantiv.“

(C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*, M, p. 111)

„Ea“ este *pronume* personal de genul feminin“.

PROPOZIȚIE, *propoziții*, s.f. 1. Cea mai mică unitate sintactică în care se exprimă o idee, o judecată.

„Prima *propoziție* se probează prin faptele din trecutul nostru literar“.

(G. Ibrăileanu, *Studii literare*, II, p. 285).

PROSCRIE, *proscriu*, vb. III., Tranz. 2. A îndepărta în mod forțat o persoană din patria sa, în special pentru motive politice.

„În anemia acută se prescriu injecții cu soluții izotonice“.

(Calendar, 79)

PREVENI, preven. vb. IV. Tranz. I. A atrage cuiva atenția asupra consecințelor (negative) ale unor acțiuni, a informa în prealabil; a avertiza, a prevesti.

„Se previne infecția prin penicilinoaterapie generală“.

(O. Vlăduțiu, *Patologie...*, p. 172)

RAZĂ, raze, s.f. Linie dreaptă după care se propagă lumina; traiectorie luminoasă; lumină, strălucire.

„Numai de la artistul care o „ghicește“ mai nădăjduiește ea o rază de lumină“.

(A. Voinescu, *Întâlnire...*, p. 127)

REAȚIONAL, -ă, reacționali -e, adj. care ține de reacție, referitor la o reacție.

Influența anunilor intervenții (sângerare, extirpațiuni parțiale de organe) determină fenomene *reacționale*.

RECUZA, recuz, vb. I. Tranz. A nu recunoaște competența sau autoritatea unui judecător, a unui martor; p. ext. a respinge, a nu recunoaște ceva sau calitatea cuiva.

(Nicola Moscona) „La New York totuși se arată mai rezervat.

„Uitară-ți că *proscrise* sunt orișice dueluri“

(Macedonski, *Opere*, II, p. 140).

PROVENI, provin. v.b. IV. Intrans. A se trage, a lua naștere, a rezulta din ceva sau de undeva, a-și avea obârșia, originea.

„S-a presupus că moleculele componentelor volatile *ar proveni* în cea mai mare parte din alte molecule, mai complexe...“.

(V. Mioc, *Cometele*, p. 16)

RAZIE, razii, sf. Control inopinat al populației dintr-o anumită rază teritorială, făcut de organele poliției, având drept scop descoperirea unor infractori.

„A doua zi după plecarea lor... a organizat o *razie* a poliției în hotel“.

(*Bătălii în umbră*, p. 90)

REAȚIONAR, -ă, reacționari. -e adj. Care aparține sau care este specific reacțiunii politice, care se referă la reacțiune, care este ostil, față de progres; retrograd.

„Țara se afla sub călcâiul guvernului *reacționar*“.

(*Viața românească*, ian. 54, p. 189)

REFUZA, refuz, vb. I. trans. A respinge (ceva sau pe cineva), a nu accepta, a nu primi ceva ce ți se oferă.

„M. Callas, *refuză* pur și simplu să debuteze la vârsta de 23 de ani,

evită să o asculte și în cele din urmă *se recuză*”.

(P.J. Rémy, *Callas o viață*, p. 33)

REFLECȚIE, reflecții, sf. 1. Meditare, cugetare, gândire.

„În raport cu contextul o *reflecție*, o aluzie, o exclamație sugerează, după caz, un adevăr general, o stare afectivă, un model de umanitate”.

(V. Hugo, *Cugetări*, VI)

RELEVA, relev, v.b. I. Tranz. A pune în lumină, a scoate în evidență, a evidenția, a observa, a remarca, a sublinia.

„Întreaga sa fizionomie, aproape grotescă, *relevă* mult egoism și un caracter josnic”.

(Guimaraës, *Sclava Isaura*, p. 85)

SAȘIU, -ie, sașii, adj. (Despre oameni) care se uită cruciș, zbanghiu, etc.

„Mașina lui de omorât e atât de aproape de nasul meu că mai că mă uit *sașiu*”.

(Almanah *Luceafărul*, 1986, p. 263)

SCALĂ, scale, s.f. Placă gradată montată la aparatele de radio, pe care se pot urmări, cu ajutorul unui

SCARĂ, scări s.f. Obiect de lemn, de fier de frânghie), alcătuit din două părți laterale lungi și para-

la Metropolitan, în rolurile Leonorei și Butterfly”

(P.J. Rémy, *Callas o viață* p. 33)

REFLEXIE, reflexii, s.f. 1. Fenomen de reîntoarcere parțială a luminii, a sunetului, a radiațiilor în mediu în care au venit atunci când întâlnesc o suprafață „de separare a două medii”.

„La *reflexie*, unghiul de *reflexie* este egal cu unghiul de incidență”.

(*Fizica*, VII, p. 126)

REVELA, revelez, v.b. I. Tranz și refl. A (se) face cunoscut, știut a se dezvălui; a se destăinui.

„*Revela* auditoriului un nou și original aspect al frumuseții sale”

(Guimaraës, *Sclava Isaura*, p. 75)

ȘASIU, șasiuri, s.n.l. Cadru rigid de rezistență care se montează pe osiile unui vehicul cu tracțiune mecanică și care susține caroseria.

„Cutia de viteze este fixată rigid pe *șasiu*”.

(I. Bârsan..., *Îndrumător...*, p. 11)

ESCALĂ, escale, sf. Oprea prevăzută în itinerarul unui vapor sau al unui avion pentru aprovizionarea,

indicator posturile sau lungimea de undă pe care funcționează aparatul la un moment dat.

Scala radioului este defectă.

lele unite prin piese paralele așezate transversal la distanțe egale și servind pentru a urca și a coborî la alt nivel.

„În afară de *scara* Celsius se mai folosesc și alte scări de temperatură“.

pentru debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor.

„Prima *escală* e Calcutta și Singapore“.

(*Perpetuum comic*, p. 231)

(*Fizica*, 6, p. 56)

SCROFULOS, -oasă, scrofuloși, -oase, adj., s.m. și f.l. Adj. Care ține de scrofuloză, privitor la scrofuloză.

„De acest Taranka *scrofulos* toți se fereau să se atingă...“.

(I. Trifonov, *Casa de pe chei*, p. 32)

SFARĂ, s.f. Miros greu (și fum) rezultat din arderea grăsimilor sau a cărnii, de la lumânări de seu; fum înneacăcios.

„Aprindea pe corhane mai multe focuri decât aveau stâni; și răzășii, din depărtarea la care se aflau, numărau *sfară* de fum după *sfară* de fum“)

(M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 214)

SOLIDAR, -ă solidari, -e, adj. 1. Legat (de cineva sau de ceva) printr-o responsabilitate și un interes comun, unit.

„*Solidar* cu sătenii, în lupta din 1405 pentru îmbunătățirea situației

SCRUPULOS, -osă, scrupuloși oase, adj. 1. Care are, care manifestă scrupule; corect, cinstit; conștiincios, meticulos etc.

„Sunt meticulos, dacă vreți îmi place să despic firul în patru: un chițibușar și un *scrupulos*...“

(W. Collins, *Femeia în alb*, p. 251)

SFOARĂ, sforii, sf. 1. Fir lung obținut din împletirea sau răsucirea mai multor fibre textile și folosit în special la legat.

„Un ghem de *sfoară* ! Asta-i tot ce-avem ? / Dar cât mister e-n densul ghem de *sfoară*“.

(*Perpetuum comic*, p. 19)

SOLITAR, -ă, -solitari, -e, adj. s.n. adj. Care se găsește singur izolat, singuratic.

„Și nu departe de pașii noștri opriți... se înălța un copac *solitar*“.

(I. Teodoreanu, *Masa...*, p. 171)

lor se arăta și Ladislau din Mărgău“.

(*Magazin istoric*, 7., 1986, p. 17)

SPEȚE, speță, s.f. 1. Specie, 2. Pricină adusă spre rezolvare înaintea unui organ de jurisdicție.

„În evoluția energiei planetare, diversele *spețe* ale materiei au derivat unele din altele“.

(Gh. Marinescu, *Pagini alese*, p. 40)

ȘIC, s.n. Eleganță, distincție, bun-gust (în îmbrăcăminte, în atitudine).

„— Cum face el, cum drege el... unde le dibăcește el... că întotdeauna e *șic*...“.

(Gib. Mihăescu, *Brațul A. ...*, p. 101)

TASA, tasez, vb. I. Tranz. A reduce volumul unui obiect, al unui material, a comprima prin lovire, apăsare, strângere.

„Puneți deasupra o foaie de hârtie unsă cu unt și peste ea o greutate ca să *taseze* totul“.

(*Calendar*, 1979)

TEMPORAL, -ă, temporali, -e, adj. Care indică timpul, privitor la timp, care depinde de timp.

„Nu vom insista însă asupra acestei secvențe *temporale*, întrucât lucrarea de față se adresează cu prioritate părinților...“.

(E. Irimie, *Organizarea...*, p. 24)

SPEZE, s.f., pl. (Rar). Cheltuieli (pe care le suportă cineva pentru o deplasare, pentru punerea în practică a unei inițiative).

„Condițiile de viață pe *spezele* statului sunt dintre cele mai grele“.

(N. Gheran, *Tânărul R...*, p. 293)

ȘIS, șisuri, s.n. Pumnal cu lamă lungă și îngustă, ascunsă într-un baston care servește drept teacă.

„Paraschiv scoase de sub brâu de piele un *șis* lung, cu lama ascuțită“.

(E. Barbu, *Groapa*, p. 55)

TAXA, taxez, vb. I. Tranz. a supune unei taxe, unei impuneri; a fixa o sumă determinată (ca taxă, impozit).

„Cererile persoanelor fizice se *taxează* cu 50 lei, indiferent de valoarea creanței“.

(*H.C.M.* nr. 911/1956, pct. 3 din anexă)

TEMPORAR, -ă, temporare, adj. Care e de scurtă durată, care nu durează decât un anumit timp; vremelnic, trecător, provizoriu.

„Cortul păstorilor de reni, este desigur o locuință *temporară*, ușor demontabilă“.

(D. Iancu, *Prin țările...*, p. 50)

TRANSPARENT, -ă, transparenți, -te, adj., s.n. 1. adj. 1. Care poate fi străbătut de radiații electromagnetice (mai ales de lumină), fără ca acestea să fie absorbite sau difuzate; prin care se poate vedea clar.

„Refracția luminii este fenomenul prin care lumina trece dintr-un mediu *transparent* în alt mediu *transparent* schimbându-și direcția de propagare“.

(Fizica, VI., 135)

VAGOTOMIE, vagotomii, s.f. Secționare chirurgicală a nervului vag, practică în tratamentul unor ulcere.

„Uneori, pe lângă tratamentul medical este necesar și tratamentul chirurgical (*vagotomie*, gastrectomie subtotală).

(B. Gheorghescu, *Gastroenterologie clinică*, p. 66)

VERS, versuri s.n. Unitate prozodică elementară, alcătuită dintr-unul sau mai multe cuvinte, potrivit unei scheme și determinată fie de cantitatea silabelor, fie, de accent, fie de numărul silabelor.

„- Uite, ce albastru tragic! Și noi ne uităm și repetăm fără voce exclamația devenită *vers*“.

(N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, p. 278)

TRANSPERANT, transperante, -s.n. Stor.

„De la ferestrele caselor atârna un fel de *transperante* încărcate cu hieroglife întortochiate“.

(Almanah *Scânteia*, 1989, p. 334)

„Era ora șapte și jumătate dimineața, paracliserul de la biserica Sfânta Treime se pregătea să urce în clopotniță, ... la domnișoarele Algiu, ferestrele încă dormeau ocrotite de *transperante*.

(R. Ojog-Brașoveanu, *Întâlnire la Elizeu*, p. 174)

VAGOTONIE, vagotonii, s.f. (Med.) Dezechilibru al funcționării sistemului nervos vegetativ parasimpatic.

În cazul câinilor bolnavi de *vagotonie*, se utilizează premedicația cu asocierea de atropină 0,25 mg./10 kg. corp cu Prometazină 1-1,5 mg/kg corp.

VIERS, viersuri, s.n. (Pop.). 1. Melodie, cântec, arie. 2. Glas, voce; timbru al vocii.

„Auzi dumneata, cum am răsplătit păsărica aia nevinovată, pentru că ne desfătase cu *viersul* ei!“

(I. Al. Brătescu-Voinești *Privighetoarea*, p. 104)

VIOLET, -ă, violeți, -te adj. s.f.
s.n. 1. Adj. De culoarea viorelei.

„Amurg de toamnă *violet*...”

„Orașul tot e *violet*”.

(G. Bacovia, *Versuri și proză*,
p. 12)

VIRTUOS, -oasă, virtuoși, -
oase, adj. Care respectă și reali-
zează în mod consecvent dezide-
ratele etice; înzestrat cu multe
virtuți.

„I-a așezat un scaun, i-a sărutat
din nou mâna, s-a lungit pe o sofa
și, peste trei minute, dormea la fel
de liniștit... ca cel mai *virtuos* om
din lume”.

(W. Collins, *Femeia în alb*,
p. 620)

ZAHARAZĂ, zaharaze, s.f.
(Biol.). Invertază.

„*Zaharaza* este o enzimă pre-
zentă în sucule intestinal, care
catalizează reacția reversibilă de
dedublare hidrolitică a zaharozei
în fructoză și glucoză”; reacția are
loc în prezența fosfatului”.

(*Dicționar medical*, II,
p. 742)

VIOLENT, -ă, violenți, -te, adj.
1. Care se produce sau acționează
cu putere, cu intensitate, cu violen-
ță; intens, puternic, tare.

„O contuzie *violentă* asupra
pereților toracici și abdominali
poate provoca ruperea plămânului,
a ficatului, a splinei”.

(O. Vlăduțiu, *Patologie...*,
p. 70)

VIRTUOZ, virtuoz, s.m. Per-
soană care stăpânește în mod
desăvârșit tehnica unui instrument
muzical sau, p. gener. tehnica unei
arte.

„Grigoraș Dinicu și-a înche-
gat o formație de *virtuozi* ai
repertoriului clasic și popular”.

(*Calendar*, 1979)

ZAHAROZĂ, zaharoze, s.f.
Substanță din clasa zaharurilor,
formată din combinarea unei
molecule de glucoză cu o moleculă
de fructoză, cu gust dulce, solubilă
în apă și cu mare valoare nutritivă.
„*Zaharoza* are în componență
glucoză și fructoză”.

(F. Medeșan, ... , *Arta...*
p. 56)

A

aluzie-iluzie
absidă-apsidă
adagio-adagiū
adapta-adopta
aferent-eferent
albastru-alabastru
altitudine-aptitudine-atitudine
ambiant-ambient
anual-anuar
antonimie-antinomie
armata-armada
asculta-ausculat
atlas-atlaz
avers-revers

B

bestial-bestiar
bizon-vizon

C

calcan-cancan
campanila-campanula
campanie-companie
carbonier-carbonifer
cazual-cauzal
colabora-corobora
complement-compliment

D

deferență-diferență
dental-dentar
destins-distins
doză-duză

E

emigra-imigra-migra
eminent-iminent
enerva-inerva
eroare-oroare
erupe-irupe
eufonic-euforic

evalua-evolua
exalta-exulta
exoteric-ezoteric
expresie-impresie

F

facțiune-fracțiune
familiar-familiat
fantă-fentă
fiabilitate-friabilitate
fisă-fișă
floral-florat
forțat-forzat
funcțional-funcționar

G

geană-genă
geantă-jantă
gera-gira
glacial-glaciar

I

insera-însera
instrumental-instrumentar
investi-învesti
inveterat-învederat

J

justițial-justițiar

L

lactază-lactoză
lacună-lagună
legal-ilegal
lineal-liniar
literal-literar
lizibil-ilizibil
locație-alocație
locuțiune-alocuțiune

M

manej-menaj
miner-minier
modestă-modistă
monogramă-nomogramă
moral-imoral

N

numeral-numerar

O

oral-orar
orbital-orbital
ordinal-ordinar
original-originar

P

perfect-prefect
perceptor-preceptor
petrolier-petrolier
plus-puls
preleva-prevala
prenume-pronume
prepoziție-propoziție
prescrie-proscrie
preveni-proveni

R

rază-razie

reacțional-reacționar
recuza-refuza
reflecție-reflexie
releva-revela

S

sașiu-șasiu
scală-escală-scară
scrofulos-scrupulos
sfară-sfoară
solidar-solitar
spețe-speze

Ș

șic-șiș

T

tasa-taxa
temporal-temporar
transparent-transperant

V

vagotomie-vagotonie
vers-viers
violet-violent
virtuos-virtuoz

Z

zaharază-zaharoză

LISTĂ BIBLIOGRAFICĂ

(cuprinzând lucrările din care au fost extrase exemplele pentru ilustrarea întrebuirii perechilor de paronime).

1. Alexandru, Mihai, „Cazul profesorului Roșatu“, Biblioteca de buzunar S.F., Iași, 1990.
2. „Agenda medicală '86“, Editura Medicală, București, 1986.
3. Barbu, Eugen, „Groapa“, 1986, Editura pentru Literatură.
4. Barbu, Eugen, „Principele“, Editura Dacia, Cluj, 1971.
5. Bacovia, George, „Versuri și proză“, Editura Albatros, 1972.
6. Bărgăoanu, Petru, Sucitu Ion, Stoica Valentina, „Geografie“, Manual pentru clasa a VI-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
7. „Biologia“, clasa a XII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
8. Bîrsan, I. V. Dumitriu, „Îndrumător general auto“, Editura tehnică.
9. Brătescu Voinești, I. Al., „Întuneric și lumină“, Editura Albatros, 1971.
10. Catană, Simona, „Muzică“, Manual pentru clasa a V-a, a VI-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
11. Caragiale, I. I., „Note și schițe“, Editura Minerva, București.
12. Chand, Prem, „Un pui de grâu“, 1989, Editura Minerva, București.
13. Ciopraga, Constantin, „Portrete și reflecții literare“, Editura pentru Literatură, 1967.
14. „Codul Muncii“, Editura Consiliului Central al Sindicatelor, 1953.
15. Collins, W., „Femeia în alb“, Editura Albatros.
16. Colonaș, Florin, „Prevenirea și combaterea afecțiunilor buco-dentare“, Editura Medicală, București, 1983.
17. Deteșan, Al., (coordonator), „Acte, acțiuni, proceduri“, 1986.
18. „Dicționar de expresii și locuțiuni românești“, București, 1969, Editura Științifică.

19. „Dicționar medical“, vol. II, I-Z, Editura Medicală, București, 1969.
20. Dimitriu, C. „Gramatica limbii române explicată. Morfologia“, Editura Junimea, Iași, 1979.
21. Dimitriu, C., „Gramatica limbii române explicată. Sintaxa“, Editura Junimea, Iași, 1982.
22. Drăgan, M., „Lecturi posibile“, Editura Junimea, Iași, 1978.
23. Drăguț, Vasile, „Pictura murală din Moldova“, Editura Meridiane, București, 1982.
24. Dumas, Alexandre, „Muntele de nisip“, Editura Meridiane, București, 1990.
25. Florescu, Radu, Hadrian Daicoviciu, „Dicționar enciclopedic de artă veche a României“, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
26. Frunzetti, Ion, „Dimitrie Paciurea“, Editura Meridiane, 1989.
27. Gheorghescu, Benedict, Mircea Diaconescu, Lidia Boicescu, Sergiu Tacorian, Axente Vișoreanu, „Gastroenterologie clinică“, Editura Militară, București, 1982.
28. Gheran, Niculae, „Tânărul Rebreanu“, Editura Albatros, București, 1987.
29. Grigorovici, Aneta, „Infrațiuni de servicii sau în legătură cu serviciul“, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
30. Guimaraes, Bernardo Joaquim de Silva, „Sclava Isaura“, Editura Univers, 1989.
31. Holban, Ion, „Realizarea personalității, hazard sau știință?“, Editura Enciclopedică română, București, 1971.
32. Hugo, Victor, „Cugetări“, 1982, Editura Albatros, București.
33. Iancu, Dorin, „Prin țările aurorei boreale“, Editura Albatros, București, 1980.
34. Ibrăileanu, G., „Adela. Privind viața. Amintiri din copilărie și adolescență“, 1969, Editura pentru Literatură.
35. Ibrăileanu, G., „Studii literare“, Editura Minerva, București.
36. Ionescu, Ion., „Agricultura română în județul Dorohoi“, București, 1866.
37. Ionescu, Elena, Cornel Samoilă, „Acțiunea Nicrom“, Editura Albatros, București, 1990.
38. Irimie, Elena, Marian Radu, Mihaela Jigău, „Organizarea timpului elevului“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981.
39. „Istoria Evului Mediu“. Manual pentru clasa a VI-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.

40. Kogălniceanu, M., „Tainele inimii. Scrieri literare și istorice“, Editura Albatros, București, 1987.
41. Liberakis, Margareta, „Pălăriile de pai“, 1990, Editura Eminescu, București.
42. Lucrețius, Titus Carus, „Poemul naturii“, Traducere, prefață, și note de D. Murărașu, 1981, Editura Minerva, București.
43. Macedonski, Alexandru, „Opere“, Fundația pentru Literatură și Artă, 1983.
44. Manda, Dumitru, Maria Stamate, Cornelia Fălie, Tudorel Ștefan, „Fizica“, Manual pentru clasa a VI-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
45. Mărghitan Liviu, „Inginerul aviator Aurel Vlaicu“, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
46. Medeșan, Filon, Terențiu Tiberiu Vlad, „Arta îngrijirii copilului“, Editura Medicală, București, 1987.
47. „Mic dicționar filozofic“, 1973, Editura politică, București.
48. Mihăescu, Gib I, „Brațul Andromedei“, Editura Minerva, București, 1983.
49. Mioc, Vasile, „Cometele“, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1980.
50. Neguț, Silviu, „Spectacolele Terrei“, Editura Albatros, București.
51. Olariu, Constantin, „Vânzătorul de sunete“, Cartea Românească, 1985.
52. Parfene, Constantin, „Literatura în școală“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977.
53. Paștea, E., „Anatomia comparativă și topografică a animalelor domestice“, Editura Didactică și Pedagogică, București.
54. Petrescu, Cezar, „Calea Victoriei“, Editura Minerva, București, 1982.
55. Preda, Marin, „Cel mai iubit dintre pământeni“, I, II, III, Editura Cartea Românească, 1987.
56. Radu, Ioan St., „Patagonezii“, Editura Albatros, București, 1977.
57. Rebreanu, Liviu, „Ciuleandra“, Editura Eminescu, 1970.
58. Rebreanu, Liviu, „Rășcoala“, Editura Cartea Românească, 1983.
59. Rémy, Pierre-Jean, „Callas o viață“, Editura Muzicală, București, 1989.
60. Sadoveanu, Ion Marin, „Ion Sântu“, Editura Minerva, București, 1989.
61. Sadoveanu, Mihail, „Evocări“, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, (1954).

62. Sadoveanu, Mihail, „Nicoară Potcoavă“, 1964, Editura pentru Literatură.
63. Stancu, Dumitru, „Anestezia animalelor domestice“, Editura CERES, București, 1978.
64. Stănescu, Nichita, „Fiziologia poeziei“, 1990, Editura Eminescu.
65. Teodoreanu, Ionel, „Întoarcerea în timp. Masa umbrelor“, Editura Minerva, București, 1990.
66. Topârceanu, George, „Poezii“, 1972, Editura Eminescu.
67. Trifonov, Iuri, „Casa de pe chei. Altă viață“, 1989, Editura Eminescu.
68. Velciu, Dumitru, „Ion Neculce“, Editura Tineretului.
69. Vlăduțiu, C., „Patologie și clinică chirurgicală“, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
70. Voinescu, Alice, „Întâlnire cu eroi din literatură și teatru“, Editura Eminescu, București, 1983.
71. Zugun, Petru, „Limba română contemporană. Fonetica și fonologia“, Iași, 1976.

PERIODICE

1. „Albina“, iulie, 1990
2. „Almanahul gospodinei“, Editat de revista „Steaua“, 1982
3. „Anuar de lingvistică și istorie literară“, Tomul XXIX, 1983-1984, B. Iași.
4. „Bătălii din umbră“, Almanah editat de revista „Steaua“.
5. „24 ore“, An. I nr. 115, 28.07.1990.
6. I.L.C.M., nr. 911/1956
7. „Istorii neelucidate“, Almanah estival „Luceafărul“ 1986.
8. „Magazin istoric“, Anul XX. nr. 7(232), iulie, 1986.
9. „Perpetuum comic“, 1988, Editat de revista „Urzica“.
10. „Timpul Capitalei“, Anul I. nr. 13, 21-28, iulie 1990.
11. „Tribuna învățământului“, nr. 20, 28 mai 1990.
12. „Vama“, Anul I, nr. 2, iulie, 1990.
13. „Viața românească“, Ianuarie, 1954.

BIBLIOGRAFIE

a) *Lingvistică, stilistică, teorie și critică literară.*

1. Asan, Finuța, „Observații cu privire la omonime“, în „Probleme de lingvistică generală“, vol. II.
2. Bidu-Vrănceanu, Angela, Narcisa Forăscu, „Modele de structurare semantică“, Editura Facla, Timișoara 1984.
3. Bucă, Marin, Ivan Evseev, „Probleme de semasiologie“, Editura Facla, 1976.
4. Bucă, M., O. Vințeler, „Dicționar de antonime“, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.
5. Bulgăr, Gh., „Scriitori români despre limbă și stil“, Editura Albatros, București, 1984.
6. Bulgăr, Gh., „Studii de stilistică și limbă literară“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
7. Caracostea, D., „Creativitatea eminesciană“, Editura Junimea, Iași 1987.
8. Constantinescu, Silviu, „Mic dicționar de cuvinte perechi“, Editura Albatros, București, 1976.
9. Coteanu, I., A. Bidu Vrănceanu, „Limba și literatura contemporană“, vol. II, „Vocabularul“, Editura Didactică și Pedagogică, București 1975.
10. Coteanu, I., Narcisa Forăscu, A. Bidu-Vrănceanu, „Limba română contemporană“, „Vocabularul“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985.
11. Diaconescu, Ioana, „Substantivizarea adjectivului în limba română“, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română“, vol. II, Editura Academiei, București, 1962.
12. Diaconescu, Paula, „Omonimia și polisemia“, în „Probleme de lingvistică generală“, vol. I, (1959).
13. „Dicționarul explicativ al limbii române“ (DEX), Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
14. Dragomirescu, Gh. N., „Mica enciclopedie a figurilor de stil“, București, 1975.

15. Felecan, Nicolae, „Paronimia în limba română“, Editura Gutinul S.R.L. Baia Mare, 1993.
16. Graur, Al., „Studii de lingvistică generală“, Editura Academici, 1960.
17. Hristea, Th., „Împrumuturile neologice ca sursă a sinonimiei“, în „Limba și literatura română“, Nr. 4, 1981.
18. Hristea, Theodor, „Paronimia și atracția paronimică în limba română (cu specială referire la opera lui I. L. Caragiale)“ în „Limba și literatură“, nr. 1, 1978.
19. Hristea, Theodor, (coordonator), „Sinteze de limba română“, Editura Albatros, București, 1984.
20. Iliasa-Frigură, Doina, „Stilistica sinonimelor în opera lui M. Sadoveanu“, București, 1980.
21. Iorgu, Iordan, „Limba «eroilor» lui I.L. Caragiale“, 1957, Societatea de Științe Istorice și Filologice.
22. Iorgu, Iordan, Vladimir Robu, „Limba română contemporană“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
23. Mocanu, Dragoș, „Exprimarea ideii de moarte în opera lui M. Sadoveanu“, Extras din culegerea „Limba și literatură“, vol. XI, București, 1966.
24. Popescu, Mihăiești, Alexandru, „Omonimia. Dicționar de omonime“, Casa de Editură „Avram Iancu“, București, 1993.
25. Pușcariu, Sextil, „Limba română“, vol. I., Editura Minerva, București, 1946.
26. Roman, Ion, „Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește“, Editura Științifică, București, 1966.
27. Scorobele, Aurel, „Cuvinte polisemantice“, în „Limba și literatura română“, nr. 2, 1982.
28. Seche, Luiza și Mircea Seche, „Dicționar de sinonime al limbii române“ (DSR), București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
29. Sârbu, Richard, „Antonimia lexicală în limba română“, Editura Facla, 1977.
30. Șerban, Vasile și Ivan Evseev, „Vocabularul românesc-schiță de sistem“, Editura Facla, 1978.
31. Tohăneanu, G.I., „Arta evocării la Sadoveanu“, Editura Facla, Timișoara, 1979.
32. Tohăneanu, G.I., „Stilul artistic al lui Ion Creangă“, Editura Științifică, București, 1969.
33. Vințeler, Onufrie, „Probleme de sinonimie“, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

b) *Pedagogie, didactică, metodologie școlară.*

1. Andrei, Mihail, Iulian Ghiță, „Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
2. Beldescu, G. (coordonator), „Probleme de gramatică și stilistică în școala generală și liceu”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967.
3. Forăscu, Narcisa, „Interpretarea unui exercițiu privind antonimia”, în „Limba și literatura română”, nr. 4, 1987.
4. Gheorghe, Mircea, „Ghid metodic pentru predarea lecturii literare la clasa a V-a – a VIII-a”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
5. Hristea, Theodor, „Paronimia și importanța ei în procesul de predare a limbii române”, în „Revista de pedagogie”, Anul XXIII, 2, febr., 1974.
6. Király, Fr., „Sinonimia între teorie și „practică”, în „Limba și literatură”, nr. 3, 1981.
7. „Limba română”. Manual pentru clasa a V-a, Editura Didactică și Pedagogică.
8. Merticariu, Mihai, „Exercițiul lexical-modalitate de bază în însușirea limbii”, în „Tribuna școlii”, 17 ian. 1981.
9. Parfene, Constantin, „Compozițiile în școală, aspecte didactice”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
10. Popescu, Ion, „Limba română. Gramatică și noțiuni de fonetică și de vocabular”, Manual pentru clasa a VII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
11. Popescu, Ion, „Limba română. Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București.
12. „Programa de limba și literatura română pentru gimnaziu”, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. București, 1994.
13. Sadoveanu, M., „Opera XX”, București, Editura pentru literatură, 1967.
14. Șerban, V. (coordonator), „Cultivarea limbii române în liceu”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983.
15. Zugun, Petru, „Procedeu numeric pentru testarea și perfecționarea pregătirii gramaticale în ciclul gimnazial”, în volumul colectiv „Lingvistică. Poetică. Stilistică”, Iași, 1986.

CUPRINS

Argument	3
Principalele categorii semantice	7
1. Sinonimele	7
1.1. Tipuri de sinonime lexicale.	11
1.2. Serii sinonimice.	13
1.3. Funcțiile sinonimelor	15
2. Antonimele	23
2.1. Tipologia antonimelor în limba română literară con temporană.	24
2.2. Antonimele în context.	32
3. Omonimele.	39
3.1. Tipuri de omonime	40
3.2. Omonimie sau polisemie?	42
4. Paronimele.	47
5. Cuvintele polisemantice	57
5.1. Definirea cuvintelor polisemantice.	57
5.2. Deosebirea cuvintelor polisemantice de omonime.	61
5.3. Tipurile de sensuri din sfera cuvintelor polisemantice ...	63
Concluzii.	67
Teste de evaluare	70
Principalele categorii semantice, Exerciții	75
Sinonime.	75
Antonime.	83
Omonime.	92
Paronime.	96
Cuvinte polisemantice	102
Exerciții de recapitulare.	108
Listă de paronime.	117
Bibliografie.	155

*Tehnoredactare computerizată și
tipărit sub cd. 190 la
S.C. „DOSOFTEI” S.A. Iași,
Str. Sf. Lazăr, nr. 49*

Cărți în curs de apariție:

- ☐ I. Găvănescul
- ☐ André de Peretti

Texte pedagogice alese

Formarea formatorilor (texte selectate și comentate de prof.dr.Ad.Neculau)

- ☐ D.Purțuc

Metode de instruire formativă specifice disciplinelor tehnice

- ☐ Gh. Tănase

Crestomație pentru studiul istoriei moderne și contemporane a românilor

- ☐ G. Pascu

Popasuri în lumea muzicii.

Editura "Spiru Haret"

Casa Corpului Didactic
Str. Octav Botez, nr.2A, Iași, 6600
telefon:032/210424

Prima parte a acestel lucrări conține aspectele principale ale categoriilor semantice studiate în gimnaziu, dar și problema selectării cuvintelor, a cunoașterii diferitelor lor nuanțe, a adecvării stilistice a cuvântului în comunicare.

Partea a doua a lucrării are caracter aplicativ și conține exerciții variate pentru fiecare categorie semantică și pentru recapitularea lor, oferind modele de rezolvare în unele cazuri. Lista de paronime conține cele mai utilizate perechi de paronime, explicarea sensului lor și folosirea paronimelor în context.

Rămâne o datorie de suflet a profesorului pasionat de munca sa ca prin activitatea la orele de limba și literatura română să suplimenteze, să conștientizeze aceste probleme de semantică pe tot parcursul anilor de studii, prin anticiparea, predarea-învățarea și reluarea lor.

